

Vabriku tänava koolimaja kroonika

1915 - 1965

Lisa 2

SISUKORD

LISA 2

Sissejuhatus	3
Saatesõna ühe lõpetamata lennu kroonikale	4
15. Mittetäieliku Keskkooli ühe lõpetamata lennu kroonika	5
Saatesõna õpetajate fotodele	17
Koolimajas 1915 – 1960 õpetanud õpetajad	18
Saatesõna meenutustele aastatest 1921 – 1950	53
Õpetaja Jaan Sihver	56
Õpilane Asta Jürgenson Leets	60
Õpetaja Maimu Tungla Elur	62
Õpetaja Hilja Päll	63
Õpetaja Hilja Lõhmus	64
Õpilane Einar Hiimäe	66
Õpilane Feliks Kark	67
Õpilane Silvia Kütt Aasa	69
Õpilane Malju Tori Sisask	75
Õpilane Paul Pärn	77
Õpilane Maire Paomees Semper	80
Õpilane Eve Paju Tõeväli	81
Fotod koolimaja 100 aastast peost	117

SISSEJUHATUS

2015. aastal sai koostatud Vabriku tänava koolimaja kroonika. Nagu kroonika saatesõnas on kirjas pidi kroonikale järgnema lisad, mis oli kavas välja anda kroonikast eraldi. Neid kroonika lisasid tuli kaks.

Teine lisa sisaldab 1950. aastal pooleli jäänud lennu kroonikat, koolimajas 1915 – 1960 aastani õpetanud osade õpetajate nimed fotodega, õpilaste ja õpetajate meenutused aastatest 1921 – 1950 ja fotokroonikat vanemate vilistlaste kokkusaamisel koolimaja aulas koolimaja 100. sünnipäeval.

Esimeses lisas on koolimaja kroonika valmimise lugu, kuue keskkooli lennu ja nelja põhikooli lennu kroonikad koos nende lendude õpilaste ja õpetajate meenutustega sellel ajal koolimajas toimunud.

Lisa 1 sisaldab:

Koolimaja kroonika valmimise lugu

Saatesõna 18. Kooli lendude kroonikale

18. Keskkooli I lennu kroonika

18. Keskkooli II lennu kroonika

18. Keskkooli III lennu kroonika

18. Keskkooli IV lennu kroonika

18. Keskkooli V lennu kroonika

18. Keskkooli VI lennu kroonika

18. Keskkool I põhikooli lennu kroonika

18. Keskkool II põhikooli lennu kroonika

18. Keskkool III põhikooli lennu kroonika

18. Põhikooli I lennu kroonika

Loodan, et koolimaja ajaloo huvilised leiavad nendes kahes lisas palju uut ja huvitavat koolielu kohta selles Vabriku tänava koolimajas.

Head lugemist!

Kroonika koostaja Raigo Piilberg

Detsember 2018

Saatesõna ühe lõpetamata lennu kroonikale

Nemad oleksid pidanud lõpetama Vabriku tänava koolis 7 klassi 1951. aasta kevadel 1950. aasta VI B ja VI D klasside lõpetajatest

Need olid tütarlapsed, kes oleksid meie kooli pidanud lõpetama 1951. aasta kevadel 1944. aastal I klassi astumisel oli seda lendu olnud koguni neli klassi - A, B, C ja D Sven Rondiku, kes õppis samas lennus, andmeil olevat poisid juba IV klassi järel viidud üle Tallinna I Keskkooli (nüüdsesse GAG-sse). Alles oli jäänud kaks klassi tüdrukuid - B ja D. Kui 1950. aastal Tallinna 15. M./t. Keskkool likvideeriti, liideti sama aasta sügisel ka nimetatud tüdrukute klassid Tallinna I Keskkooli õpilaskonnaga. Üleminekul pudenes osa õpilastest ära, pärale jõudis parajasti ühe klassi jagu tütarlapsi. Neid poistega segama ei hakatud. Nii sündis Tallinna I Keskkoolis, kunagises ja praeguses Gustav Adolphi Gümnaasiumis, põlise kooli kogu ajaloo ainus tüdrukuteklass ja 1955. aastal abiturium, milles lõpetajaid oli üks poisteklass ja üks tüdrukuteklass.

Nende õpilaste soov oli, et ka nende lend oleks jäädvustatud Vabriku tänava kooli kroonikasse.

Selle sooviga sai koostaja vaid ainult nõus olla.

15. Mittetäieliku Keskkooli ühe lõpetamata lennu kroonika

**1946/47. õppeaasta
III B klass**

Vasakult paremale

- 1. rida:** Salme Uibukand, Evi Kivistik,, Helga Sirel, Vaike Kivistik, Viive Nurmela, Evi Ubar, Aino Valme, Luule Kohlman;
2. rida: Anne Mägi, Anne Oks, Ivi Reino, Laine Kase, õpetaja Lydia Trees, direktor Edgar Ilves, õppealajuhataja Jaan Sihver,, Linda Murd;
3. rida: Iivi Meriloo,, Evi Jürgens,, Luule Naarits, Age Vare, Astra Männik, Tiiu Sepp,, Milvi Detlov, Virve King, Maret Taimla;
4. rida: Ivi Palts, Ivi Rühka, Liia Anton, Tea Danilov, Maie Telk,, Helgi Tiisfeldt, Harda Pukk, Imbi Sinilaid.

**1947/48. õppeaasta
IV D klass**

IV D klassi õpilased koolimaja õues koos oma armastatud klassijuhataja Ljubov Heinmetsaga.

Järgmisel õppeaastal on neil uus klassijuhataja.

**1947/48. õppeaasta
IV B klass**

Vasakult paremale

1. rida: vasakult: Imbi Sinilaid, Tea Danilov, Viive Nurmela, Evi Kivistik, Helga Sirel, Maie Telk, direktor Edgar Ilves, õpetaja Lydia Trees, Salme Uibukand, Anne Mägi, Anne Oks, Ivi Reino;

2. rida: Luule Naarits, Ivi Rühka, Astra Männik, Tiiu Sepp,,
Helgi Tiisfeldt, Laine Kase, Liia Anton, Virve King,;

3. rida: Vilma Kohlman, Ivi Palts,, Evi Jürgens, Age Vare,
Harda Pukk, Iivi Meriloo, Maret Taimla,, Heli Vaim.

1947/48. õppeaasta
IV B klass
Õppeaasta teine foto Juhan Liivi portreega

Vasakult paremale

- 1. rida:** vasakult: Evi Kivistik, Evi Ubar, õpetaja Ljubov Heinmets, Tea Danilov, õpetaja M. Tungla, Ivi Rühka, õpetaja Irene-Auguste Eessaar, Maie Telk, Anne Mägi;
2. rida: Tiiu Sepp, Imbi Sinilaid, Astra Männik, Vilma Kohlman, Age Vare, Virve King, Reet Madissoo (?), Harda Pukk, Aino Valme;
3. rida: Vaike Kivistik, Viive Nurmela, Anne Oks, direktor Edgar Ilves, Salme Uibukand, Laine Kase, Ivi Reino.

1948/49. õppeaasta
V B klass

Vasakult paremale

- 1. rida:** Evi Kivistik, Viive Nurmela,, Vaike KivisAnne Mägi, Anne Oks;
2. rida: Harda Pukk, Luule Naarits, Laine Kase, Helga Sirel, Aino Valme, õpetaja Lydia Trees, Ivi Reino, Evi Ubar, Evi Mutso, Helgi Tiisfeldt;
3. rida: Ivi Rühka, Astra Männik, Age Vare, Taimi Meri, Õilme Part, Milvi Detlov, Tiiu Sepp, Virve King, Iivi Meriloo, Asta Lepik, Maie Telk;
4. rida: Linda Murd (?), Evi Jürgens,, Ivi Palts, Maret Taimla, Tea Danilov, Liia Anton, Imbi Sinilaid.

1948/49. õppeaasta
V D klass

Vasakult paremale

1. rida: Helje Kapsta, Tiiu Vööl, Karin Pöder, Maila Liivoja, Milvi Aarik,
Tiiu Koni;

2. rida: Gina Rüütelmaa, õpetaja Lydia Trees, õpetaja Varvara Romanjuk, õpetaja
Elfriede Subi, klassijuhataja Ester Jüris, õpetaja Alide Kivima, Hille Kivi, Loreida
Ivask, Kadakas;

3. rida: Pärja Ojari, Taima Verro, Luule Vallik, Milvi Lõppe, Milvi Masing,
Tiiu Krusten, Luule Uudeküll, Mai Väin, Silvi Savi, Mare Summatavet;

4. rida: Viive Raid, Helgi Lehist, Milvi Tager, Mari Ideon, Viivi Pöldme, Elvi
Sadam, Helve Kuusing, Liivi Laan, Lehte Rae, Milvi Mägi, Milvi Tammerik.

1949/50. õppeaasta
VI B klass

I

Vasakult paremale

1. rida: Viive Nurmela, Anne Mägi, Evi Ubar, Helga Sirel, Aino Valme, Evi Mutso, Evi Kivistik;

2. rida:....., õpetaja Valentina Saarman, direktor Edgar Ilves, klassijuhataja Lydia Trees, õppealajuhataja Jaan Sihver, õpetaja Elfriede Subi, õpetaja Varvara Romanjuk;

3. rida: Tiiu Sepp, Liia Anton, Tea Danilov, Imbi Sinilaid, Astra Männik, Laine Kirsipuu, Age Vare, Virve King, Milvi Detlov, Õilme Part;

4. rida: Ivi Reino, Aide Kaljumäe, Ivi Palts, Vaike Kivistik, Maie Telk, Ivi Rühka, Asta Lepik, Iivi Meriloo, Harda Pukk, Anne Oks, Maret Taimla, Lapp (?)

Fotolt puudub Laine Kase.

**1949/50. õppeaasta
VI D klass**

Vasakult paremale

- 1. rida:** Loreida Ivask, Karin Põder, Milvi Aarik, Maila Liivoja (hiljem Rästas), Mare Summatavet, Helje Kapsta, Elvi Sadam;
- 2. rida:** õpetaja Lydia Trees, õpetaja Elfriede Subi, direktor Edgar Ilves, klassijuhataja Ants Utso, õppealajuhataja Jaan Sihver, õpetaja Varvara Romanjuk, Silvi Savi;
- 3. rida:** Luule Uudeküll, Taima Verro, Liivi Laan, Milvi Mägi,,, Lehte Rae,,, Irene Utrov (Utroff), Milvi Lõppe, Mai Väin;
- 4. rida:** Tiiu Krusten, Gina Rüütelmaa, Helgi Lehist, Viive Raid, Tiiu Koni, Tiiu Vööli, Pärja Ojari, Milvi Tammerik,,, Mari Ideon, Viive Jõgi.

Foto tagaküljel on veel nimed:

Hille Kivi, L. Vallik, Milvi Masing, Viivi Põldme, Helve Kuusing.

**1949/50. õppeaasta
VI B klassi tüdrukud koolilõpu ekskursioonil**

17. VI 1950. a. hetk Tamula järve ääres.
Vasakult: Astra Männik, Imbi Sinilaid, õpetaja Lydia Trees, Ivi Rühka, Liia Anton.

**1949/50. õppeaasta
VI B ja VI D klassi võimlejad esinemas**

**Õpetaja Ljubov Heinmets 1980. aasta paiku kunagiste õpilastega
Kalamaja koolist GAG õuel**

Vasakult: Viive Vilson (Jõgi), õpetaja Ljubov Heinmets, Mari Kalvik (Ideon),
Milvi Tedremaa (Tammerik), Eve Paju – Tõeväli (Paju), Karin Muurmetsa (Põder).

Saatesõna koolimajas õpetanud õpetajate jäädvustamiseks

Koolimaja esimese 50. aasta jooksul on koolimajas õpetanud ligikaudu 250 õpetajat. Lugupidamisest õpetajate vastu seadsin eesmärgiks saada võimalikult palju fotosid õpetajatest, eriti õpetajatest, kes olid õpetajad koolis selle algaastatel. Sõjaeelsest perioodist on möödunud väga palju aega ja selletõttu ei saanud loota abile nende õpetajate nimede kindlakstegemisel. Nimesid aitas leida analüütiline töö fotodega ja õpetajate nimekirjadega. Mõne õpetaja nime sain sugulaste kaudu teada. Õnnestus identifitseerida ligi 50 õpetajat, kes töötasid koolis aastatel 1915 – 1940. Hiljem koolis töötanud õpetajaid oli kergem identifitseerida, kuna meie keskel on nende õpetajate õpilased. Osa fotode kvaliteet on halb, kuid paremaid fotosid kahjuks nendest õpetajatest ei õnnestunud saada.

KOOLIMAJA ÕPETAJAD AASTATEL
1915 - 1960

Julius Kalkun	21
Vassili Peet	21
Apollinaria Poska	21
Gabriele Stahlman - Meresmaa	22
Peetetr Talts	22
Linda Trakmann	22
Hans Tuksam	23
Veera Augas	23
Valentine Kinter	23
Jaan Lepp	24
Elisabeth Novad	24
Marie Tamm	24
Mihkel Auman	25
August Birk	25
Mathilde Ehvert	25
Georg Hion	26
Ludmilla Schapenkova (Talts)	26
August Univer	26
Hans (Ants) Utso	27
Vassili Mutt	27
Magda Varre	27
Marta Wiidik	28
Elise Aron	28
Adele Eksta	28
Paul (Pavel) Poska	29
Johann Prikk	29
Jaan Rummo	29
Johanna Viidebaum	30
Julie Wolman (Vollman)	30
Georg Bergert	30
Kirill Hansmann	31
Helene Hasenbusch	31
Elvine-Therese Kreitsman	31
Mihkel Kronman (Kroonman)	32
Peeter Kärk	32
Aleksander Liik	32
Ella Morlaoti	33
Viktor Rammul (Ramul)	33
Anna Sikkenberg	33
Elfriide Saar Su(b)bi	34
Georgi Vaht	34
Hans Welman	34

Hilda Delmanmn	35
Aleksei Jakon	35
Arnold Kukkur	35
Hans Kuuli	36
Marie Madisson.....	36
Erich Rumm	36
Hilda Tasso (Rammul)	37
Jaan Sihver	37
Jaan Weerbaum (Viires)	37
Marie Mikker Braun (Praun)	38
August Möller	38
Hilda Nurm	38
Peeter Priimägi	39
Konstantin Gustavson	39
Johannes Klaaser (Kasemetsa)	39
Valentina Saarman	40
Samuel Speek	40
Nikolai Ader	40
Alice Eensoo	41
Mart Kahu	41
Alide Kivima	41
Hella Jõerand	42
Kiira Lõhmus	42
Irene Eessaar	42
Ljubov Heinmets	43
Ester Jüris	43
Lydia Trees	43
Inge Ristik	44
Elfriede Schmuul	44
Hilja Päll	44
Lilian Randna	45
Linda Lõhmus	45
Eugenie Madalik	45
Maimu Tungla	46
Edgar Ilves	46
Elsa Sults	46
Alide Dreving	47
Alvine Katharina Rummo	47
Helene Pannal	47
Õpetajad 1955/56. õppeaastal	48
Õpetajad 1956/57. õppeaastal	49
Õpetajad 1957/58. õppeaastal	50
Õpetajad 1958/59. õppeaastal	51
Õpetajad 1959/60. õppeaastal	52

Julius Kalkun
Õpetas koolimajas 10.1915 – 05.1918

Vassili Peet
Õpetas koolimajas 09.1915 – 09.1919

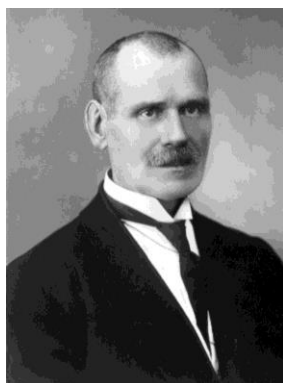
Apollinaria Poska
Õpetas koolimajas 10.1915 – 06.1926

Gabriele Stahlman-Meresmaa
Õpetas koolimajas 10.1915 – 08.1920

Peeter Talts
Õpetas koolimajas 07.1915 – 05.1927

Linda Trakmann
Õpetas koolimajas 09.1915 – 06.1934

Hans Tuksam
Õpetas koolimajas 10.1915 – 06.1918

Veera Augas
Õpetas koolimajas 09.1916 – 06.1917

Valentine Kinter
Õpetas koolimajas 08.1916 – 05.1919

Jaan Lepp
Õpetas koolimajas 09.1916 – 06.1919

Elisabeth Novad
Õpetas koolimajas 10.1916 – 06.1923

Marie Tamm
Õpetas koolimajas 08.1916 – 10.1920

Mihkel Auman
Õpetas koolimajas 09.1917 – 06.1919

August Birk
Õpetas koolimajas 09.1917 – 06.1921

Mathilde Ehvert
Õpetas koolimajas 09.1917 – 09.1920

Georg Hion
Õpetas koolimajas 08.1917 – 09.1938

Ludmilla Schapenkova (Talts)
Õpetas koolimajas 09.1917 – 09.1928

August Univer
Õpetas koolimajas 09.1917 – 12.1920

Hans (Ants) Utso
Õpetas koolimajas 08.1917 – 06.1950

Vassili Mutt
Õpetas koolimajas 09.1918 – 09.1921

Magda Varre
Õpetas koolimajas 09.1918 – 09.1920

Marta Wiidik
Õpetas koolimajas 11.1918 – 09.1941

Elise Aron
Õpetas koolimajas 10.1919 – 10.1920

Adele Eksta
Õpetas koolimajas 09.1919 – 06.1949

Paul (Pavel) Poska
Õpetas koolimajas 09.1919 – 06.1920

Johann Prikk
Õpetas koolimajas 09.1919 – 06.1950

Jaan Rummo
Õpetas koolimajas 09.1919 – 06.1921

Johanna Viidebaum
Õpetas koolimajas 08.1919 – 06.1920

Julie Wolman (Vollman)
Õpetas koolimajas 08.1919 – 05.1944

Georg Bergert
Õpetas koolimajas 09.1920 – 08.1928

Kirill Hansmann
Õpetas koolimajas 11.1920 – 08.1928

Helene Hasenbusch
Õpetas koolimajas 08.1920 – 06.1921

Elvine-Therese Kreitsman
Õpetas koolimajas 08.1920 – 08.1930

Mihkel Kronman (Kroonman)
Õpetas koolimajas 02.1920 – 09.1941

Peeter Kärk
Õpetas koolimajas 09.1920 – 01.1924

Aleksander Liik
Õpetas koolimajas 08.1920 – 09.1929

Ella Morlaoti
Õpetas koolimajas 09.1920 – 05.1921

Viktor Rammul (Ramul)
Õpetas koolimajas 09.1920 – 06.1946

Anna Sikkenberg
Õpetas koolimajas 09.1920 – 09.1929

Elfriide Saar Su(b)bi
Õpetas koolimajas 09.1920 – 06.1950

Georgi Vaht
Õpetas koolimajas 03.1920 – 06.1920

Hans Welman
Õpetas koolimajas 09.1920 – 08.1930

Hilda Delmann
Õpetas koolimajas 09.1921 – 09.1929

Aleksei Jakon
Õpetas koolimajas 04.1921 – 12.1921

Arnold Kukkur
Õpetas koolimajas 09.1921 – 08.1928

Hans Kuuli
Õpetas koolimajas 09.1921 – 08.1928

Marie Madisson
Õpetas koolimajas 07.1921 – 08.1932

Erich Rumm
Õpetas koolimajas 02.1921 – 08.1921

Hilda Tasso (Rammul)
Õpetas koolimajas 08.1921 – 08.1928

Jaan Sihver
Õpetas koolimajas 09.1921 – 06.1950

Jaan Weerbaum (Viires)
Õpetas koolimajas 07.1921 – 09.1941

Marie Mikker Braun (Praun)
Õpetas koolimajas 09.1922 – 10.1944

August Möller
Õpetas koolimajas 09.1922 – 08.1925

Hilda Nurm
Õpetas koolimajas 08.1922 – 08.1925

Peeter Priimägi
Õpetas koolimajas 08.1922 – 08.1926

Konstantin Gustavson
Õpetas koolimajas 08.1924 – 07.1936

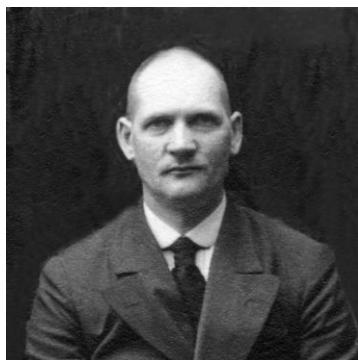
Johannes Klaaser (Kasemetsa)
Õpetas koolimajas 09.1932 – 08.1935, 1962 - 1964

Valentina Saarman
Õpetas koolimajas 08.1936 – 06.1950

Samuel Speek
Õpetas koolimajas l 09.1938 – 09.1940

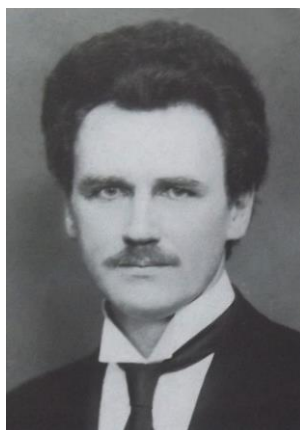
Nikolai Ader
Õpetas koolimajas l 08.1940 - 02.1941

Alice Eensoo
Õpetas koolimajas 11.1941 – 06.1950

Mart Kahu
Õpetas koolimajas 10.1941 – 01.1942

Alide Kivima
Õpetas koolimajas 11.1941 – 06.1950

Hella Jõerand
Õpetas koolimajas 01.1942 – 06.1950

Kiira Lõhmus
Õpetas koolimajas 01.1942 – 06.1950

Irene Eessaar
Õpetas koolimajas 10.1944 – 06.1948

Ljubov Heinmets
Õpetas koolimajas 10.1944 – 06.1950

Ester Jüris
Õpetas koolimajas 10.1944 – 06.1950

Lydia Trees
Õpetas koolimajas 10.1944 – 06.1958

Inge Ristik
Õpetas koolimajas 09.1945 – 06.1947

Elfriede Schmuul
Õpetas koolimajas 09.1945 – 06.1950

Hilja Päll
Õpetas koolimajas 09.1946 – 09.1950

Lilian Randna
Õpetas koolimajas 09.1946 – 06.1959

Linda Lõhmus
Õpetas koolimajas 1 09.1947 – 06.1949

Eugenie Madalik
Õpetas koolimajas 09.1947 – 06.1953

Maimu Tungla
Õpetas koolimajas 09.1947 – 06.1954

Edgar Ilves
Õpetas koolimajas 01.1948 – 06.1950

Elsa Sults
Õpetas koolimajas 09.1949 – 06.1950

Alide Dreving
Õpetas koolimajas 09.1950 – 06.1953

Alvine Katharina Rummo
Õpetas koolimajas asendusõpetajana 1951 - 1953

Helene Pannal
Õpetas koolimajas 09.1954 – 06.1974

Õpetajad koolimajas 1955/56. õppeaastal

1. reas (vasakult): Helene Aer (Vare), Salme Villem, Hilda Jürima, Anita Palo, Maanu Saari, Aino Rebane, Arnold Masing, Lydia Trees, Arnold Salk,, Gustav Peets;

2. rida: Liia Siig, Õie Laidre, Vanda Habicht, Anastasia Lebedeva, Aimi Lukk, Vaike Breslavskaja, Erich Kärner, Vello Abrams, Erna Aabne, Maimu Vetemaa, Silvia Ird, Heljo Randmäe;

3. rida: Salme Eslas, Õili Kauküla, Evi Tuur (Vabasalu), Helene Pannal, Lilian Randna, Mari Lang, Ellen Jürisson, Gerta Reinhold, Amanda Leinvall, Astrid Kadak, Sonja Kaupmees, Lea Matsi,, Luule Külvik, Richard Piilberg.

Õpetajad koolimajas 1956/57. õppeaastal

- 1. reas** (vasakult): Rein Nõlvak, Kiira Kübarsepp, Liidia Trees, õppealajuhataja Maanu Saari, Amanda Leinvall ja Mari Lang, direktor Arnold Masing, õppealajuhataja (algkooli osas) Aino Rebane, Hilda Jürima, Hedvig Bürger;
- 2. rida:** Maimu Vetemaa, Silvia Ird, Anastasia Lebedeva, Aime Piho, Erich Kärner, Evi Tuur (Vabasalu), Herman Mäemets, Erna Aabne, Astrid Kadak, Gustav Peets, Gerta Reinhold, Arnold Salk;
- 3. rida:** Raul Uulman, Malle Annilo, Liia Siig, Asta Viilma (Nõmman), Helene Pannal, Juta Liivo, Lilian Randna, Salme Eslas, Lea Matsi, Maiu Loor, Õili Kauküla, Heljo Randmäe, Richard Piilberg.

Õpetajad koolimajas 1957/58. õppeaastal

1. reas (vasakult): Erich Kärner, Raul Uulman, Gerta Reinhold, Amanda Leinval, Aino Rebane (algkl. õppealajuhataja), Arnold Masing (direktor.), Adele Varganova, (õppealajuhataja), Erika Tennof (Suurvärav), Liidia Trees, Juta Liivo;

2. rida: Venno Laul, Gustav Peets, Hilda Jürima, Silvia Ird, Anastasia Lebedeva, Liia Siig, Hedvig Bürger, Asta Viilma (Nõmman), Aimi Lukk (Hunt), Leida Tarand, Evi Tuur (Vabasalu), Arnold Salk;

3. rida: Richard Piilberg, Helene Pannal, Lea Matsi, Vanda Habicht, Kiira Kübarsepp, Helene Aer, Sonja Kaupmees, Aide Kubo, Säde Nigul, Mari Lang, Lilian Randna, Salme Eslas, Maiu Loor, Heljo Randmäe, Herman Mäemets.

Õpetajad koolimajas 1958/59. õppeaastal

- 1. reas** (vasakult): Säde Nigul, Aimi Lukk (Hunt), Amanda Leinvall, Arnold Masing, Aino Rebane, Leida Tarand, Erika Podelski, Karl Mihkla;
- 2. rida:** Erika Tennof (Suurvärav), Salme Eslas, Õie Laidre, Evi Tuur (Vabasalu), Hilda Jürima, Hedvig Bürger, Silvia Ird, Heljo Randmäe, Erich Kärner, Raul Uulman;
- 3. rida:** Herman Mäemets, Helin Haavik, Aide Kubo, Juta Liivo, nime ei tea, Lea Matsi, Kiira Kaupmees, Maimu Vetemaa, Helene Pannal, Richard Piilberg, Gustav Peets.

Õpetajad koolimajas 1959/60. õppeaastal

- 1. reas** (vasakult): Angelika Mäses, Silvi Sutt, Silvia Parts, Raul Uulman, Adele Varganova, Einar Vapper (direktor), Aino Rebane, Arnold Salk, Leida Tarand, Ingrid Maidre, Säde Nigul;
- 2. rida:** Tõnis Soop, Helin Haavik, Maimu Vetemaa, Elena Tatintseva, Salme Villem, Erika Podelski, Kiira Kübarsepp, Svetlana Varganova, Juta Liivo, Asta Nõmman, Liia Siig, Anastasia Lebedeva, Haimi Lukk (Hunt), Richard Piilberg;
- 3. rida:** Helene Pannal, Gerda Reinhold, Õie Laidre, Silvia Carmen Ird, Malle Annilo, Erika Tennof (Suurvärav), Gustav Peets, Endel Arro, Erich Kärner, Vanda Habicht, Helju Randmäe, Asta Leetma, Elvi Aamer, Helene Aer, Lea Matsi.

Saatesõna meenutustele koolimajast aastatel 1921 - 1950

Eriliseks lisade pärliks võib lugeda õpetajate ja vilislaste meenutusi, kes on õppinud ja õpetanud koolimajas enne 1951. aastat. Need 12 meenutust on sisult ja vormilt erinevad. Koostaja andis vilistlastele vabad käed oma meenutusi kirja panna ja neid ei ole hiljem ka keegi toimetatud. Iga meenutaja on meenutanud talle tähtsat teemat ja aega omal moel. Nende meenutuste abil saab lugeja mingi pildi neil aegadel toimunud sündmustest ja meenutaja poolset reageeringut nendele sündmustele.

Meenutuste lõpus on lühike fotogalerii päevast, millal eakamad vilistlased pidasid koolimaja aulas oma kalli koolimaja 100. aastapäeva. Selle üritusel viibis ka koolimaja aastatel 1948 – 1954 õpetanud õpetaja Maimu Tungla Elur, kes oli siis 94. aastane.

Praegu, 2018. aastal, täitus teenekal õpetajal 97. eluaasta. Ta elab üksi oma korteris Tallinnas, viiendal korrusel. Ütleb, et on ikka raskevõitu trepist üksi üles – alla käia, aga mõnikord peab seda ikka tegema.

Igal ajajärgul on omad rõõmud ja mured. Oleks väga tore, kui kunagi keegi kirjanik kirjutaks raamatu meie koolimajas sündinud sündmuste järgi. Sünniks meie, Vabriku tänava koolimaja „Kevade“.

Meenutused aastatest 1921-1950

SISUKORD

Õpetaja Jaan Sihver	56
Õpilane Asta Jürgenson-Leets	60
Õpetaja Maimu Tungla-Elur	62
Õpetaja Hilja Päll	63
Õpetaja Linda Lõhmus	64
Õpilane Einar Hiiemäe	66
Õpilane Feliks Kark	67
Õpilane Silvia Kütt-Aasa	69
Õpilane Malju Tori-Sisask	75
Õpilane Paul Pärn	77
Õpilase Maire Paomehe vemmälväs	80
Õpilane Eve Paju-Tõeväli	81

**Jaan Sihveri meenutused Vabriku tänava koolist
1969. aastal ilmunud meenutuste raamatust “Kilde ühe koolipapa elust”.**

Tallinnas valiti mind Vabriku tänaval asuva algkooli õpetajaks, kus töötasin järjepanu 29 aastat (1921 – 1950), kuni seal eesti õppekeelega eesti kool likvideeriti ja maja anti vene õppekeelega 5. keskkooli valdusse. Kool kandis tollal Tallinna XXVIII algkooli nimetust, töötas pärast lõunat alates 14.00st ja oli asutatud alles eelmisel aastal. Ta ei olnud veel täiskomplektne olgugi, et töötasid ka paraleelklassid. Tema juhatajaks oli Georg Hion.

Enne lõunat töötas samades ruumides Tallinna IX algkool, mille juhatajaks oli Peeter Talts; see oli nõnda ütelda, põhikool, mille jaoks oli ehitatud 1914-1915 a. maja.

Rahvas nimetas kooli nimetajate nime järgi: Taltsi kool ja Hioni kool. Hiljem, 1927. a. mais suri P. Talts ja mõlemad koolid ühendati üheks kooliks IX algkooli nime all. (Üldse vahetati Vabriku tän kooli nimetusi mitmel korral). Eesti õppekeelega kooli likvideerimise ajal 1950. aasta suvel kandis ta nimetust „Tallinna 15. Mittetäielik Keskkool“. Sinna tööle asumisel olin esmalt kaunis ärevil: mine tea, kuidas saan linna lastega hakkama. Kuid töö laabus päris kiiresti, ainult IV a klassiga oli mul nädalat paar maadlemist. Seal osutus 2 eriti kangekaelset poissi, kes ikka rikkusid distsipliini. Olin sunnitud isegi ühe poisi isa välja kutsuma. Isa tuli kooli õpetajate tuppa suurelisena ja kukkus kohe mind süüdistama ühes ja teises väärsammus kasvatustöö alal. Lasksin isal rahulikult kõik oma südamest välja puistata, mis võttis kaunis kaua aega ja kui siis tal enam midagi ütelda polnud, rääkisin mina umbes järgmiselt: tulla palusin Teid selleks siia, et koos Teie poja õppimise ja käitumise üle nõu pidada ja välja selgitada, miks Teie poeg on niisugune nagu ta on ja siis ka omalt poolt mõnda näpunäidet anda, aga et Teie leiate, et mina üksi ainult süüsi olen ja minu arvamisi ja mõtteid sugugi kuulda ei taha ja usute, et Teie poeg täitsa ilma puudusteta ja vigadeta on, siis ei maksa meil teineteist vist enam kauem kinni pidada ja asjatult aega viita. „Ei noh, kuidas nii, et ma Teid ei taha kuulda“. „Mina tahan ikke, et minu poisist mees kasvaks,“oli isa vastus. Ja nüüd sain mina rahulikult isale kõik ära rääkida, mis südamel oli. Meie vestluse tagajärjeks oli ootamatult see, et isa nõustus minuga ja lubas kõik abinõud tarvitusele võtta, et poiss enam korda ei rikuks. Lahkusime päris sõbralikult. Ja tõepoolest, poiss oli järgmisel ja edasijärgmistel päevadel päris eeskujuline. Läks 2-3 nädalat mööda, kui poiss jälle tunnis rahutuks muutus. Tarvitses siis ainult ütelda, et kas tahad, et ma su isaga räägiksin, kui rahu oli majas. Teisel poolaastal oli õpilane nagu kõik teisedki koolipoisid korralik ja sõnakuulelik. Õppeaasta möödus kõigiti rahulikult ja sõbralikult.

Järgmisel 1922/23. õppeaastal suurenes klasside arv meie koolis. Viimane muutus täiskomplekseks 6-klassiliseks kooliks. Tuli juurde uus ametikoht – juhataja abi, praeguse mõiste järgi õppeala juhataja. Tolle aja seaduste järgi oli selle koha täitja kooli õppenõukogu poolt valitav. Õppeaasta algul valis kooli õppenõukogu sellele kohale minu. Kasvatuslikus osas tõi see mulle muidugi mulle hulga tööd juurde, sest tuli tegutseda kogu kooli perega. Üks minu esimesi korraldusi oli järgmine: Siiani õpilased sagisid vahetundidel jalutussaalides niisama läbisegi. Nägin, et niisugune korratu hüplemine ja tõuklemine kutsub esile omavahelisi tülisid ja tekitab rohkesti tolmu. Tulin mõttele, et mis oleks, kui panna õpilased saalis korralikult käima, üksteise käe alt hoides ja omavahel juttu vesteldes. Kandsin selle mõtte õppenõukogule ette. See leidis heakskiidu.

Otsustasime asja tõsiselt läbiviimiseks, et esialgu kõik õpetajad on nädalapäevad

korrapidajateks ja õpetavad lapsi korralikult jalutama. Nii tegimegi ja leidsime, et see uuendus mõjus kasvatuslikult väga hästi. Kui koolinõunik Brüller tuli kooli külastama, siis oli ta üllatatud õpilaste korralikust käitumisest ja imestas, et nad võivad nii ilusasti ja distsiplineeritult jalutada. Siin olgu lisatud, et rahva hulgas levivate juttude järele peeti linna Vabriku tänava kooli siiani halvima distsipliiniga kooliks. Nüüd hakkasid kostma kuuldused, et ühes ja teises koolis nõutavat lastelt samuti korralikku jalutamist vahetundidel. Kolmekümnendates aastates oli see juba üldiseks nähteks.

Järgnevalt asutasin õpilaste näiteringi, mille tööd abistasid eriti agaralt tantsu ja võimlemise alal õpetajad Eksta ja Rammul ja laulu alal õpetajad Braun ja Viires. Ettekantud näidenditest oleks nimetada mahukamaid ja kordaläinumaid Vaksi „Tuulelinna moosekandid“, O. Lutsu „Nukitsamees“, A.Kitzbergi „Kaval Ants ja Vanapagan“. Igal aastal õppisime oma kaks näidendit ära. Näitemängu harjutused toimusid õhtuti peale teist vahetust k. 19.00 ja ka puhkepäeviti. Oli tavaliseks viisiks peale peale harjutusi teha meelelahutuseks ringmänge ja ka muid lõbustusi (mõistatuste lahendused, istemängud, sportlikud võtted jne). See eriti meeldis lastele, nii et näiteringi tegijaid oli alati külluses.

Oma töö saavutuste näitamiseks korraldasime tasulisi peoõhtuid, mille kavaks oli tavaliselt näidend, laste laulukoor, deklamatsioonid, muusikalised palad, võimlemisnumbrid (püramiide juhendas õpetaja Rammul). Peosissetulekuid kasutasime kevadel pikemateks matkadeks ja ekskursioonideks viimaste klasside, hiljem eelviimaste klasside õpilastega osalt raudteel, osalt jalgsi ja ka bussidega ning laevadega. Me käisime Lõuna-Eestis: Võrus, Haanjal, Otepääl, Pühajärvel, Petseris, Tartus, Viljandis, Pärnus, Saaremaal, sõitsime mööda Emajõe ja Võrtsjärve Tartust Oiule, ka Põhja-Eesti pankrannik, Narva, Rakvere, Neeruti mäed, Jägala ja Keila joad ei jäänud meist vaatamata. Viimaste käisime tavaliselt jalgsi. Pikematest jalgsimatkadest võiks nimetada: Tallinnast raudteel Rakverre, sealt jalgsi Neeruti mägedele, Jõepere, Assamalla, Porkuni, Tamsalu, sealt otse läbi metsade ja heinamaade Loodeväljale, siis Ambla, Käreвете, Jäneda, Lehtmetsa Risti, Voose, Paunküla, Kose, sealt mööda jõekallast Saulani, siis Patika, Kautjala, Vaskjala, Jüri, Lagedi, sealt aga raudteega Tallinna tagasi. Rännak kestis 8 päeva, nii et päevas tuli üle 20 km. ära käia. Teine pikem jalgsimatk oli järgmine: (raudteel Tartusse, sealt mootorpaadil Oiule), Oiult läbi Valma küla Mustlasse, sealt Kärstna, Karksi-Nuia, Polli, Morna, Paistu, Sinialliku, Viljandi (sealt raudteel tagasi Tallinna). Matku soodustas tol ajal veel see asjaolu, et raudteel anti rühmatatkajaile 50 % hinnaalandust. Ekskursioonide ja matkade kohta pidasime päevikuid ja koostasime kirjeldusi kohtadest, kus pikemalt peatusime. Vastavad ülesanded olid enne matkale minekut õpilaste vahel ära jaotatud. Ajajooksul kogunesid meil mitmed illustreeritud albumid, mis hiljem raamatutena kokku kõitsime. Ühe niisuguse kaunis tüseda albumi saatsime Soome koolile (kooli nime olen kahjuks ära unustanud), millega pidasime kirjavahetust.

Minu juhatastav klass andis aastate jooksul välja seinalehte nimega „Meie sõber“, mis ilmus kord kuus, muidugi õppeajal. Väljaandjateks korda mööda õpilased, 2 õpilast igakord. Leht kajastas kooli ja klassi elu. Ta sisaldas kirjeldusi, jooniseid, karrikatuure, luuletusi, fotosid jne.

Siis veel töötas kooli juures minu algatusel õpilaste „Loodussõprade ring“ mille liikmete arv kõikus 20-30 õpilase vahel (rohkem ei võtnud). Selle eesmärgiks oli Tallinna linna ja ta ümbruse looduse igakülgne tundmaõppimine. Selleks

korraldasime ekskursioone ja matku nii linnas kui ümbruskonnas. Lau- ja pühapäeviti võtsime ette isegi 2 päevaseid ekskursioone. Käisime läbi Viimsi poolsaare, Iru, Mardu, Sõjamäe, Mõigu, Haabersti, Rannamõisa, Harku, Pääsküla ja Männiku rabad, käisime Jägala ja Keila joal. Sarnastel ekskursioonidel saadud materjalist koostasime herbaariume, putukate ja kivimite kollektsioone, preparaate. Kadriorus, Hundikuristikus, Viimsil, Rannamõisas ja mujal tutvusime meie maa geoloogilise ehitusega, võtsime proove ja koostasime neist jällegi kollektsioone. Nii rikastasime oma kooli mitmekesiste näitlike õppevahenditega.

Üldse valitses XXVIII kooli õpetajate vahel haruldane üksmeel. Igaüks oli valmis abistama teist nõu ja jõuga. Koolijuhataja Hiionil oli erakordne omadus liita õppejõude ühiseks pereks. Seda märkas ka koolinõunik Brüller, kui tal tuli lahendada tühipaljaid hõõrumisi kahe kooli, hommikupoolse 9. ja õhtuse 28. kooli vahel. Ta ütles, et ta poleks uskunud, et 28. kooli õpetajate vahel valitseb niisugune haruldane üksmeel. Ka õpilaste hulgas tõusis pidevalt distsipliin ja tööind, nii et lust oli selles koolis töötada.

1927. aasta mais suri hommikuse IX algkooli juhataja P. Talts. Peale selle juhtumi ühendas linnavalitsus mõlemad koolid, nii õhtuse 28da ja hommikuse 9da, üheks kooliks IX algkooli nime all jättes juhatajaks endise 28. kooli juhataja G. Hiioni. Sellega kool äkki kahekordistus. Sattusid ühise „mütsi alla“ eriliste traditsioonidega õpetajad. Läks enne tükk aega, kuni õpetajate vahel kujunes jällegi üksmeel ja seltsimehelik vahekord.

Tuli isegi pereheitmisi ette, sest vahepeal valmis Pelgulinna uus suur koolimaja, kuhu meilt suunati hulk lapsi koos õpetajatega.

Ühine kool omandas nüüd IX koolilt maja ja selle juures oleva küllalt suure krundi. Viimane oli lage maa peale mõne hobukastani tänavapoolsel serval ja kasutati osalt laste jooksu- mänguväljakuna, osalt teenistujate juurviljaaiana. Mina kui loodusloo õpetaja panin õppenõukogule ette kasutada see maa õppeotstarbeks katse- ja õppeaiana, samuti istutada aia ümber ilupuid ja põõsaid. Ettepanek leidis elavat poolehoidu. Algas aia rajamine ja sisustamine, millele peale minu lõid agaralt kaasa Hiion, Kasemetsa, Gustavson jt. loomulikult ka õpilased, eriti „Loodussõprade ringi“ liikmed. Otsustasime luua järgmised osakonnad: vabaõhu klass ümbritsetuna tihedast põõsashekist, mets, võsa, luide, nõmm, raba kivirüngas oma maa paekalda (glindi) taimedega, kivikla võõramaa taimedega okaspuude osakond nii kodu- kui võõramaiste puudega, puukool ja katseaed, aia keskele 1,5 m sügavune betoonist veebassein purskeseadeldisega keskel, siia sinna ka lillepeenrad. Peale selle koolimaja krunt ümbritseda ilupuudega. Et veetaimed kasvavad mitmesugusel sügavusel, siis tegime puust kastid, mis riputasime basseini valamisel seintesse paigutatud raudkonksude otsa mitmesugusele sügavusele. Basseini põhja ühele poole panime muda osjade, hundinuiade ja vesirooside jaoks, teisele poole liiva pilliroo kasvatamiseks. Basseini põhjale paigutasime ka mõned suured kivid kaladele ja vähkidele peiduurgasteks. Kõige pealt läks lahti vastavate pinnaste ettevalmistamine, milleks oli vaja kaevata ka suuri auke nagu basseini ja raba jaoks. Viimastest laskis Hiion tuua Sõjamäe rabast mitu koormat rabaturvast. Luite ja nõmme jaoks saime liiva väljakaevatud aukudest, sest maa aluspõhi oli ilus valge liiv. Ekskursioonidelt tõime kaasa taimi, mis istutasime vastavasse osakonda. Korraldasime isegi spetsiaalmatku taimede toomiseks, näiteks: Pääsküla Männiku vahelisse rappa meie raba loomiseks (katmiseks). Igal õpilasel oli kaasas korvike, kuhu ta pani väljalõigatud mätta taimedega, mis siis linnas koolimaja aias paigutasime oma raba

pinnale mätas mätta kõrvale. Esimese sellise matka järele olid lapsed äärmiselt üllatatud, et kaasa toodud materjalidega saime katta ainult veerandi oma raba pinnast. Nad jutustasid, et rabas mõtelnud nad, mida see Sihver ometi mõtleb, et ta laseb neil nii palju mättaid kaasa võtta, – sellega saab ju terve koolimaja aia kinni katta.

Nii siis me korjasime ja istutasime, kes aga kustki midagi uut sai. Tagajärjeks oli, et meil kasvasid koolimaja aias kõik kodumaa puude ja põõsaste liigid, välja arvatud 2 liiki Saaremaal kasvav laukapuu (*Prunus spinosa* L) ja pisikene okasmetsa alune õrn põõsakene harakkuljus (*Linnaea borealis* L). Ka rohttaimede liike oli meie aias suur hulk, isegi haruldasi glindi taimi, mis kasvasid meie kivirünkal päris lopsakalt. Aga valget vesiroosi (*Nymphaea*) ei läinud meil korda basseini saada. Võimalust mööda püüdsime igale eksemplaarile juurde asetada etiketi. Nõnda kujunes meil teise Maailma sõja alguseks päris omapärane botaanikaaed rajatuna mitte süstemaatilise vaid ökoloogilise põhimõtte järele. Seda käisid isegi mõned ekskursioonid vaatamas. Oli neid, kes kiitsid me tööd, nagu dr. G. Vilbaste; oli ka neid, kes seda ei hinnanud, nagu Raua (praeguse Gogoli tänava 21) tänava kooli juhataja Murdmaa, kes leidis, et kooli seisukohast ei ole mõtet koondada kõiki kodumaa puid ja taimi. Minu seisukoht polnud aga mitte koguda kõiki taimi vaid esmajoones harilikke ja iseloomulikke antud ökoloogilises koosluses, kõikide kogumine tuli nagu iseenesest, kui harilikud olid juba olemas. Basseinis polnud meil mitte ainult veetaimed, vaid ka mõned kalad elasid seal, isegi paljunesid, nagu tiigikogred, ogalikud. Ühel suvel lasksin basseini ka 3 vähki. Neid sai jälgida kuni hilissügiseni. Järgneval kevadel polnud nendest aga kippu ega kõppu järel. Kuhu nad jäid, on mulle arusaamatu. Vähemalt kestad oleksid pidanud ikkagi järele jääma: ega need ühe talvega ometi ära ei mädane. Viimaks hakkasime koguma kivirünga ühele küljele, kuhu paigutasime aiamaast kaevamisel ilmsiks tulnud raudkivi mürakad, mida vaevu suutsime veeretada, ka mitmesuguseid mineraale, mida leidsime ekskursioonidelt mere äärest ja ka mujalt, kuid sõda tuli peale ja ja see tegi kõigile meie ettevõtetele ja kavatsustele lõpu peale. Koolimajja asusid elama esialgu saksa sõdurid. Kooli aia ümber istutatud puud, mis olid jõudnud juba suureks kasvada raiuti maha. Nendega maskeeriti naabruses olevale platsile paigutatud sõjaväe autod. Hiljem lasti aeda lahti kari hobuseid, kes tallasid istutatud puruks. Basseinist loobiti kastud taimedega välja, põhi puhastati mudast ja liivast puhtaks, ja näidisbassein muudeti suplusbasseiniks. Nii hävis nõnda ütelda minu elutöö, minu unistus, - luua näitlik vaatluspaik looduse tundmaõppimiseks.

Asta Jürgenson-Leets. Meenutusi kooliaastatest 1928 – 1933.

Minu kohta käib väga hästi ütlus, et „kui Arno kooli jõudis, olid tunnid juba alanud“. Vanaema elas meie peres ja tema hoolitses ka igapäevaselt minu eest. Nagu ma hiljem kuulnud olen, pidi vanaema ka minu koolimineku korraldama. Kuidas see küll juhtus,

aga nii see juhtus, et vanaema oli mind 1927 aasta sügisel I klassi pannud ühte erakooli. Millisesse, ei mäleta.

Kui saabus õppemaksu tasumine, siis oli isa pidanud istuli kukkuma. Küllap makstav summa oli üsna suur. Isa oli võtnud mind siis käekõrvale ja viinud mind linnakooli, Vabriku tänaval asuvasse Tallinna Linna IX Algkooli. Mäletan, et mina olin uus, teised olid koos olnud juba pool aastat. Aga küllalki ruttu ma kohanesin ja tundsin end väga hästi selles koolis.

Ega ma oma kooli algaastatest palju mäletagi. Klassijuhataja Marie Braun on mulle meelde jäänud kui väga emalik õpetaja. Ta sõna otseses mõttes nunnutas meid. Esimesed neli kooliaastat möödusid kui unenäos. See oli vist algklassides, kui üks meie õpilastest läks elama Austraaliasse. Kogu klass oli teda tulnud Balti jaama saatma. Õpetaja Brauni eestvedamisel laulsime talle lahkumislaulu. Kõik me nutsime ja meiega koos ka meie õpetaja. Pärast tulid meie kaasõpilaselt mõned kirjad meile kaugest Austraaliast ja siis loeti need klassi ees ette.

Kooli algaastatest mäletan seda, et teise klassi alguses, 1929-nda aasta sügisel, oli üks väga pidulik sündmus. Mäletan, et kooli välisukse ees oli plakat, mille peale oli kirjutatud „10“. Kooli algus oli pidulikum kui järgnevad kooliaastad. Nagu ma tagantjärele olen teada saanud, tähistati kümne aasta möödumist sellest ajast, kui koolitöö oli katkematult saanud Vabriku tänava koolimajas toimuda.

Meil oli segaklass. Mäletan, et klassis oli poisse ka. Vähe küll, aga oli. Algklassides andis minu mäletamist mööda tunde vaid õpetaja Braun. Hiljem mäletan õpetaja Sihverit. Tüdrukud kartsid teda, kuid ega ta tea mis kuri ka ei olnud. Tegi mõnikord naljagi. Mäletan, et kui me kuhugi ekskursioonile loodusesse läksime, siis tõime alati kaasa ka mingi taime või mõne mätta. Mõtlesime küll, et miks neid mättaid Sihveril nii väga vaja läheb. Hiljem, juba pärast kooli lõpetamist, kui koolimajja sattusin, käisin ka kooliajast läbi. Küll oli siis tore meenutada, et selle taime või mätta olen ise siia toonud.

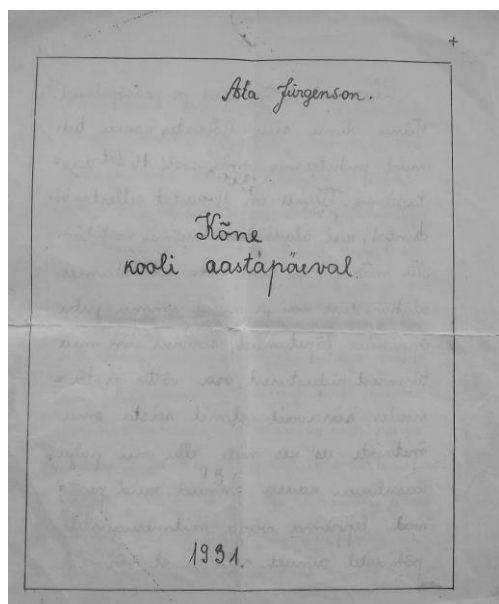
Meelde on hästi jäänud 1931. aasta sügis. Pidin siis kooli 16-ndal sünnipäeval õpilaste poolt kooliaktusel kõne pidama. Kõne ettevalmistamine võttis aega. Isa aitas ja õpetaja Braun aitas vist ka. Aga valmis ta sain ja see on ainuke asi, mis mul kooliajast alles on. Ülejäänud asjad põlesid 1944. aasta märtsipommitamise ajal ära.

Meelde on jäänud ka see, kuidas sai kooli mindud ja sealt tuldud. Kui olin neljandas klassis, siis minu pere asus elama Kadriorgu, Hõbeda tänavale. Kadriorust kooli oli küllaltki kauge jala minna. Sel ajal sai minna kooli trammi ja omnibussiga. Trammi pilet oli ju küllaltki kallis. Läksin tavaliselt praegusele Viru väljakule jala ja sealt kehvamate ilmade puhul omnibussiga kooli. Heade ilmade puhul läksin kooli jala. Sel ajal tramm Balti jaamast Viru väljakule ei käinud ja omnibuss oli ainuke võimalik sõiduvahend.

Selsamal aastal tuli meie kooli üks väga ilus noor meesõpetaja, kes meile ajalugu õpetas. Kõik meie klassi tüdrukud olid temasse armunud. Õpetaja nimi oli Ott Raukas, keda minuaegsed tunnevad kui hilisemat tuntud ooperilauljat. Tema bassi hääl on mul seniajani meeles.

1933-nda aasta kevadel lõpetasin VI klassi ja edasi läksin õppima Tallinna Linna I Tütarlaste Gümnaasiumisse, mida rahva keeles nimetati Ratsa Gümnaaks, sest selle kooli vormimüts tuletas meelde ratsaniku vormimütsi. Vabriku tänava kooli meenutan aga alati sooja tundega.

Säilinud Asta Jürgensoni kõne tekst kooli aktusel, 1931. aasta sügisel.

Lugupidatud õpetajad ja kaasõpilased!
Täna olme siia hõisates kokku tul-
nud puhitsema oma kooli 16 dat aas-
täpäeva. Täna on 16 aastat sellest möö-
dunud, kui algas siin ruumes koolitöö.
Nii mõnigi, kes siin nendes kooliruumes
alghariduse sai ja nüüd ammu juba
õppimise lõpetanud, soovis siin meie
tänaest pidustusest osa võtta ja tä-
naodes säravalt silmil seista oma
õpetajate es, kes neile elu nii palju
kasuliku kaasa annud, kuid pea-
vad leppima väga mitmesugustel
põhjustel ainult sellega, et võivad

mälestada seda ilusat kooliaega. Seda
enam meie, kellel see võimalus on
praegu siin täna sel tähtsal päeval
koos viibida, tahame oma südamlis-
ku tänu ja siigavat austust avaldada
oma lugupidatud koolile õpetajatele ja koo-
li juhatajale selle suure ja raske rasku-
sest, mis nad meie õpetamisega mäe-
vad. Õppimine ei ole kerge, kuid nii kui
mina arusaan on õpetamine veel palju
raskem. See nõuab õpetajalt suurt kan-
natust ja tahtejõudu. See südamlis ja hea-
tahtlik kasvatusviis, mis meie koolis va-
litsel ja millest meie küll teinekord aru

ei saa, ongi põhjusiks meie kooli edule
ja tõstjaks teiste koolide arimisele. Soo-
vides koolijuhatajale ja õpetajatele jõudu
ja tahtmist veel palju, palju aastaid jät-
kata seda suurt tööd meie kooli hea
käesõigu edendamises, kui ka kooli vassu
püüna lga, hüüan veel kindlalt rõõmle õne-
tajale, koolile ja kaasõpilastele; selleks
palju õnne ja edu!

Õpetaja Maimu Tungla-Elur. Meenutusi aastatest 1947-1954.

Alustasin oma kooliteed Ohtu Algkoolis. Edasi jätkasin õpinguid Kubu Gümnaasiumis, kus ma õppisin 3 aastat. Viimased 3 aastat õppisin Tallinna 4. Gümnaasiumis, mille lõpetasin 1941. aastal. Järgnevad 2 aastat õppisin ma Tallinna Pedagoogiumis. Tulin Tallinna 15. Mittetäielikku Keskkooli 1947. aasta sügisel ja mind võttis tööle direktor Ants Utso. Kooli tulles anti mulle juhatada III klass. Järgmise õppeaasta teisel poolel oli direktoriks juba Edgar Ilves. Ilves oli vististi venemaa-eestlane, kuid eesti keelt nii sõnas kui ka kirjutas ta valdas. Järgmisel, 1948. aasta sügisel, sain I B klassi klassijuhatajaks. See oli tüdrukute klass. Mäletan, et tüdrukute klasse oli kokku kaks. Teise tüdrukute klassi klassijuhatajaks oli õpetaja Kiira Lõhmus. Mäletan, et meie kooli õppealajuhataja Jaan Sihver oli töö suhtes väga nõudlik. Kui jätsid koolile esitatud aruandes kuskil rea lõpus punkti panemata, siis Sihver märkis selle alati ära. Inimesena ja kolleegina oli ta aga sõbralik. Mäletan, et 15. Mittetäielikus Keskkoolis olid õpetajate omavahelised suhted head. Ka kooli juhtkond suhtus õpetajatesse lugupidavalt. Olime nagu üks pere.

1950. aasta sügisest olin Tallinna 5. Keskkoolis õpetaja, sest Tallinna 15. Mittetäielik Keskkool lõpetas Vabriku tänava koolimajas tegevuse. Koolis oli töökeeleks vene keel ja kuna meie vene keele oskus oli nõrk, siis suhtlesid eestlastest õpetajad peamiselt omavahel. Suhtlust vaid vene keelt valdavate õpetajatega praktiliselt polnud. Kui olid õpetajate koosolekud, mis oli venekeelsed, siis tõlkis meile koosolekul toimuvast 5. Keskkooli algklasside õppealajuhataja. Ta valdas vabalt eesti keelt ja ta nimi oli Galina Aleksejeva.

Pärast kolmanda klassi lõpetamist 1951. aasta kevadel pidid minu klassi tüdrukud valima edasiõppimiseks teise kooli, sest 5. Keskkoolis anti eestikeelset haridust vaid 3 esimest klassi. Osa nendest tüdrukutest tuli hiljem Vabriku tänava koolimajja tagasi. 1955. aastast tegutses Vabriku tänava koolimajas Tallinna 18. Keskkool, mis oli eestikeelne. Keskkooli lõpetasid nad 1959. aastal. Nad olid 18. Keskkooli esimene keskkooli lend. Ma suhtlen nende tüdrukutega siiaamaani. Nad helistavad tihti mulle ja minu sünnipäeva peavad nad alati meele.

1951. aasta sügisel määrati mulle uus I klass. See oli segaklass. 5. Keskkoolis olid vaid segaklassid. 1951. aasta sügisel asusin kaugõppes õppima Haapsalu Pedagoogilisse Kooli. Selle sammu võtsin ma ette sellepärast, et nõukogude võim ei tunnistanud minu õppimist Tallinna Pedagoogiumis aastatel 1941-1943. Lõpetasin Haapsalu kooli 1953. aastal eksternina. Oli nagu kindlam tunne, kui sul on olemas mingi tunnustatud pedagoogiline haridusdokument. Palka sai sellega juurde 10 %.

1954. aasta kevadel lõpetasid minu klassi õpilased kolmanda klassi ja nad pidid otsima endale uue kooli. Mina lahkusin ka selle aasta kevadel Vabriku tänava koolimajast ja asusin õpetajaks Tallinna I Keskkooli, kus töötasin kuni pensionile minekuni.

Õpetaja Hilja Päll. Meenutusi aastatest 1946-1950.

Lõpetasin Viljandis Õpetajate Seminari.

Minu tädi, kes elas Tallinnas, keelitas mind Tallinna tulema ja tema poole elama asumä. Läksin Tallinna jõudes Tallinna Haridusosakonda ja kandideerisin seal õpetaja kohale. Mulle pakuti õpetaja kohta Tallinna 15. Mittetäielikus Keskkoolis. Alustasin koolis 1946. aasta sügisel. Mulle määrati I C klass, mis oli segaklass. Lisaks andsin vanematele tüdrukutele kehalise kasvatuse tunde. Juhatasin ka nooremate õpilaste rahvatantsu ringi. Tantsupaare oli 12 või 14. Klaverisaatjaks oli keegi vanema klassi tüdruk, kui ma ei eksi, siis ta perekonnanimi oli Kiilaspea. Ta oli vist koorijuhil Ants Kiilaspea tütar.

Kuigi palju aega kulus koolis õpetamise kõrvalt tantsuringi peale, leidsin siiski aega minna ennast erialaliselt täiendama Haapsallu. Vist oli sellel õppeasutusel juba nimeks Haapsalu Pedagoogiline Kool. Õppisin seal kaugõppes kaks aastat. Mäletan, et käisin tihti õppealajuhataja Sihveri juures, kellele pidin ette kandma oma õpingute tulemustest. Eksamil sai käia vaid siis, kui oli koolitöös paus. Enne seda pidid esitama kooli mõned kohustuslikud tööd.

1947. aasta sügisel olin II C klassi klassijuhataja. Andsin nendele kõiki tunde, vist välja arvatud laulmine. Kool pidi kontrollima, kuidas õpetaja tunde ette valmistab. Mäletan, et tihti pidin Sihverile näitama oma tunnimaterjali ettevalmistust. See oli vististi sellele ajale väga omane. Minu tundides viibisid ka mõnikord kuulajad. Meie kooli sekretär Tarkpea ütles siis, et täna tuleb Sulle tundi mõni külaline.

Kolleegeidega olid mul head suhted. Õppealajuhataja Jaan Sihver suhtus minusse väga hästi. Oli tunda vanema kolleegi heatahtlikku suhtumist. Teda võib iseloomustada ka kui teoinimest. Ants Utso andis matemaatikat ja ta oli tõeline härrasmees. Eugenie Madalik andis vene keelt. Rudolf Ristop andis poistele kehalist kasvatust. Lilian Randna oli algklassi õpetaja. Lisaks laulis ta Filharmoonia naiskooris ja ka Jaani kiriku kooris. Ta oli sügavalt usklik inimene. Lilian joonistas, muide väga hästi. Elgine Hoffert oli väga sportlik. Hella Jõerand andis eesti keelt ja lavastas õpilastega näidendeid.

Ljubov Heinmets on jäänud meelde väga malbe olemisega. Schmuul oli väga tugev kirjanduse tundja. Ta oli „kuldsuu“. Pärast meie koolist lahkumist oli ta õpetaja Tallinna 2. Keskkoolis ehk Reaalkoolis. Seal olid poisid pannud talle hüüdnimeks Koidula. Ta oli ju ka välimuselt Koidula moodi.

1950. aasta sügisest ei olnud enam koolis 15. Mittetäielikku Keskkooli. Oli vaid 5. Keskkool. Minu klassi lapsed olid sunnitud minema edasi õppima teistesse koolidesse.

Mina jäin esialgu Vabriku tänava kooli ja olin I klassi klassijuhataja. Klassi ruumid olid esimesel korrusel vaatega Vabriku tänava poole. Mõned minu klassi tüdrukuid olid läinud õppima I Keskkooli. Koolist koju tulles viis nende koolitee Vabriku tänava koolist mööda. Oli sügisene aeg ja puude lehed olid kuhjatud kuhilatesse. Tüdrukud ronisid nende lehtede hunnikute otsa ja sealt üles hüpates püüdsid mind klassis näha. Me pilgud kohtusid ja me lehvitasime üksteisele. See on mulle nii hinge jäänud, et ma mõtlen praegugi heldimusega nende tüdrukute - minu tüdrukute peale.

Lahkusin haiguse tõttu koolist 1950. aasta sügisel. Pärast ravi ma enam Vabriku tänava kooli tagasi ei tulnud, aga suhtlen mõnede oma õpilastega endiselt.

Õpetaja Linda Lõhmus Meenutusi aastatest 1946-1950.

Lõpetasin Tallinna Õpetajate Seminari 1946. aasta kevadel.

Ajalehehe 1946. aasta fotol olen Tallinna Õpetajate Seminari marksismi-leninismi eksamil vastamas.

Mind suunati peale õpinguid Harjumaale, Ohtu kooli õpetajaks. Koolis olid ametis vaid direktor, õpetaja ja kooliteenija. Mina olin selles koolis õpetajaks. Koolis oli vaid üks klass, milles oli umbes 20 õpilast. Oleksin pidanud seal olema õpetajaks kogu suunamisaja, seega 4 aastat. Kuna olin palju seotud oma tegevustes Tallinnaga, siis soovisin väga oma ümbersuunamist mõnda Tallinna kooli. Tänu Arnold Greeni abile sain uue suunamise 1947. aasta sügisel Tallinna 15. Mittetäielikku Keskkooli, mis asus Vabriku tänaval. Koolis määrati mind III B klassi klassijuhatajaks. Andsin neile kõiki tunde. Lisaks andsin kooli vanemate klasside tüdrukutele ka kehalist kasvatust. Kooli võimlemistunnid said sageli läbi viidud pargis, kus praegu asub Salme Kultuurikeskus. Õpilased olid sel ajal väga sportlikud. 1948. aasta sügisel Vabariiklikul koolinoorte Olümpiaadil võitsid minu juhendamisel kooli õpilased 3 esikohta. Esikoha said tants eesti polka, mille esitasid Tiit Trampärk, Aili Vodi ja Helju Meos, akrobaatilised etüüdid ja vabaharjutus rühmale.

Väga on mulle hinge läinud Helmi Puur, kes oli väga andekas tantsija ja kelle edusamme püüdsin ma igati koolis toetada.

1948. aasta sügisel olin ma IV B klassi klassijuhataja ja järgmisel õppeaastal V B klassi klassijuhataja.

Õpetajate ja kooli juhtkonnaga oli mul väga hea läbisaamine. Mäletan, et Ester Jüris tegeles käsitööga ja Elgine Hoffert oli väga sportlik naine. Poistele andis kehalist kasvatust Raul Uulman, kes oli „Soomepoiss“. Olen alati kiitnud kooli direktorit Edgar Ilvest selle eest, et ilmselt ta teadis sellest faktist, kuid ei maininud seda kordagi. Õpetajate Maimu Tungla ja Hilja Päll' iga hoiame praegugi sidet.

1950. aasta sügisel asusin õpetajaks Tallinna I Keskkooli, kus mulle määrati poiste klass. Olin selles koolis vaid ühe aasta õpetaja, kuid nüüdki saan nende poistega pea igal aastal kokku. Kuna kooli direktor määras mind ka kohtukaasistujaks, siis läksid tööpäevad liiga pikaks. Juba Vabriku tänava koolis õpetaja töötades, olin samal ajal ka Mererajooni Spordikoolis klaverisaatja ja iluvõimlemise treener. Tööpäevad läksid 1. Keskkoolis liiga pikaks ja otsustasin koolist lahkuda. 1951. aasta sügisel läksin

Mererajooni Spordikooli põhikohaga tööle.

Vabriku tänava kooli endiste õpilastega pean aga tänaseni sidet. Elan praegu Elvas ja kui ikka tervist on, siis tulen ka kooli juubelipidustusele 2015. aastal.

Einar Hiimäe. Meenutusi aastatest 1941-1948.

1941. aastal algas algkoolides õppetöö novembris. Minu kooli ajal olid poisid ja tüdrukud eraldi klassides, poisid oli A klassis ja tüdrukud B klassis. Igal kooliaastal võeti kooli vastu vaid üks klassitäis poisse ja üks klassitäis tüdrukuid. Poisid olid kesklinnapoolses koolimaja osas, tüdrukud Koplipoolses osas. Kokku eriti ei puutunud, kui siis vaid söömas käies ja esmaspäeva hommikustel ühispalvustel, mis toimusid saksa ajal kooli saalis. Muidugi saadi kokku ka koolipidudel. 1944. aasta kevadel seoses sagedaste õhurünnakutega õppetööd ei toimunud. 9. märtsi õhurünnakus kool otse pihta ei saanud, kuid Sõja (praegusel Salme) tänaval lõhkenud pomm purustas koolis aknaruudud. Kuni sügiseni olid kooli ruumid hõivatud vist Saksa sõjaväepolitsei poolt. Ei mäleta, et koolis oleks sõja ajal külm olnud. Küllap keskküte ikka töötas. Võimlemistunnis olime oma tavapärase riietuses. Mingit erilist riietust võimlemistunnis ei olnud, ei sõja ajal ega ka pärast sõda.

V-VII klassis oli klassijuhatajaks Irene Eessaar. Mäletan, et tahtsime minna peale kooli lõpetamist 1948. aastal klassiga ekskursioonile, kuid raha selleks ei olnud kuskilt võtta.

Siis klassijuhataja pakkus välja idee, et võiksime lavastada näidendi "Kevade" ja saadud pileti - või ehk annetuste rahadest sõita Otepääle ekskursioonile. Eessaar lavastas siis näidendi ja osatäitjad olis meie klassist. Mäletan, et Tootsi mängis Uno Vark, kes teatritööga oli vist kokku puutunud oma vanemate kaudu. Kiire osa mängis algul Sten Keerus, kuid mingi probleemi tõttu asendati ta meie koolis mitteõppinud õpilase Ainsooga. Mäletan, et õpetaja Eessaar küsis luba õppealajuhataja Jaan Sihveri käest, et kas võib kutsuda osatäitjaks näidendisse väljaspool kooli oleva õpilane. Luba vist ta sai, sest Kiire osatäitjaks sai Ainsoo. Mina sain näidendis Petersoni rolli ja minu osa näidendis oli öelda vaid üks lause. Tõnissoni mängis Alfred Allik ja köstrit Uno Rospel. Selle näidendiga käisin koos Vargi ja Ainsooga ka Tallinna Kesksaiglas haigetele lastele esinemas. Näidendi abiga kogusime kokku ekskursiooniks vajaliku rahasumma ja vististi peale kooli lõpetamist sõitsime Otepääle koos tüdrukutega paralleelist. Algul sõitsime rongiga Paluperra ja sealt läksime jalgsi 12 kilomeetrit, kuni jõudsim Otepääle. Elasime Otepääl ühes aida lakas. Tore oli ja jäi see üritus eluks ajaks meelde.

Õpetajatest on meelde jäänud, et laulmist andis õpetaja Viktor Ramul. Sageli ei viinud ta meid lauluklassi, kus oli harmoonium, vaid jättis meid klassi ja me laulsime ning õpetaja Ramul saatis meid viiulil. Ramul juhatas ka kooli keelpilliorkestrit, mis oli loodud juba enne sõda. Ta on meelde jäänud ka selle poolest, et ta ei pannud õpilasele kunagi hinnet 5. Maksimumhinne oli tal 4. Nii ilutseb koolitunnistusel mul viite kõrval vaid Ramuli käest saadud neli.

Matemaatikat andis õpetaja Utso, kes oli väga tugev matemaatika õpetaja. Jaan Sihver oli kooliõpetajatest koloriitseim kuju. Ta oli väga austatud kooli õpetajate poolt ja ka õpilased pidasid temast väga lugu. Ta andis keemiat, looduslugu ja füüsikat. Mäletan, et kooliaasta algul pani ta meid oma loodusõpetuse klassis 1. korrusel istuma nii, et lühemad poisid istusid eespool ja pikemad õpilased tagapool. Ilmselt selleks, et ta saaks kõikide õpilaste tegevusest tunni ajal ülevaadet saada. Kord antud kohta ei tohtinud õpilased enam muuta. Selles klassis ei olnud laudu. Kirjutada sai vaid süles kirjutades.

Feliks Kark. Meenutusi aastatest 1941-1949.

Kooli läksin 1941. aasta sügisel. II või III klassis valmis jõuluks näitemäng heast ja halvast poisist, kes valmistusid jõuluks salmi jõuluvanale. Mina olin üks halb poiss, kes ei osanud lugeda ja veeris lugeda: Emullikas ja vasikaes vaidlesid jne. (mullikas ja vasikas vaidlesid). Saingi endale nime "emuellikas".

Sõja ajal oli ju kõik talongide peal. Ka saapad said poisid jalga eritalongidega, kõigepealt vaesematest peredest poisid. Saksa ajal oli ka saada saksa sõdurisaabaste naelu. Neid taoti oma saabaste alla, et tallad vähem kuluksid ja ka uhkem oli klõpsudes käia. Peale selle olid poistel "Nurmise uisud", mis käisid kontsa sisse auguga. Ja millel oli plekk ümber. Sellega oli klõbinat küllalt. Sel ajal olid tänavad lumest kinni sõidetud ja olid libedad kui liuväljad. Need "Nurmise uisud" olid alt laia profiiliga nii, et sai kõva lume peal sõita.

Meil olid konksud meetri või poolemeetrisest traadist, millede abil haakisime end veoauto pööramise järel veoauto kasti külge ja kihutasime nii auto slepis. Vahest lendas tuld kaevukaante pealt, kui neist üle sõideti. Käisime sellepärast direktori juures "vaibal". Keegi oli meid ära tundnud ja helistanud.

Mängisime "Punast kaelarätti" koos Uno Vark'iga ja käisime sellega ülevaatusel Draamateatris, kus saime esimese koha. Mul oli seal üks pearoll.

Esimesest kuni viienda klassini oli klassijuhatajaks Irene Eessaar. Seoses selle punase kaelaräti näidendiga tuleb mulle meelde, kuidas mind pioneeriks värvati. Õeldi, et kui ei astu pioneeriks, lähevad su vanemad Siberi. Võibolla õeldi seda sellepärast, et pioneeri(de) vanemaid ei küüditata, aga mina sain sellest aru kui ähvardusest.

Mäletan, kuidas „vene ajal“ käisime kooliga maiparaadil. Pärast paraadi, enne kooli juurde jõudmist, panin rivist minema koju. Hiljem tuli välja, et kooli hoovis võeti kõik rivisse ja loeti üle. Mul alandati selle äraminemise tõttu käitumise hinne 4-le.

Meelde on jäänud ka üks „apsakas“. Tol ajal olid poistel moes igasugused sutsakad ehk sutspüssid. Minul oli ka üks selline. See ei olnud väga tõsine sutsakas, mis tol ajal tehti. Raudtoru tagumine ots lömmi taotud, tina täis valatud ja siis torule tahapoole augukene viilitud. Toru seoti traadiga püssi pära külge, pandi püssirohtu ja tropid, haavleid sisse. Tikuga süüdati avause pealt ja karakas käis. Nii mõnigi nagamann lõhkus sellega oma silmad ja sõrmed, sest polnud tehtud „Tamasseri rauast“ Minu sutsakas oli võtmest tehtud – paras seest õõnes toruvõti, mille sisse käis nael. See nael tõmmati kummiga üles nii, et jäi väheke toru otsa sisse seisma. Tiku väävel käis torusse sisse. Kui siis kummi pealt vajutada, läks nael pauguga võtme torusse. Vaheajal sai seda õues katsetatud – millegipärast ei läinud püss lõpuks lahti. Sutsakas oli mul vinnas, kui algas eesti keele tund. Õpetaja tuli klassi, minul sutsakas seljataga. Mõtlesin, et lasen ta lahti. Pauku ta ei tee, sest polnud ju vahetunnil teinud. Ja siis kostus selline karakas. Õpetaja küsis, mis see oli. Mina kokutasin - tongipüss.

Tuleb veel meelde „suur sõda Leipzigi all“. Lepiti kokku Vabriku, Tööstuse ja selle kandi poiste ning teiselt poolt Sitsi ja Kopli poistega, et peame maha ühe kivisõja. „Koplikate“ ja „sitsikate“ ning Vabriku tänava poiste vahel käis ikka hõõrumine. Lepiti kokku, ühel õhtupoolikul (või oli see pühapäev) tullakse teatud kellaaajaks „platsale“ – lagedale krundile praeguse Salme Kultuuripalee kohal. Vabriku tänava poisid peitusivad (ligi 100 poissi) pargi servas oleva heki taha. Kui need „koplikad“ tulid ühe trammitäie poistega (neid võis olla 30. kanti) sinna platsile, siis tormas see poistesumm põdsaste tagant välja ja ajasid „koplikad“ paanikas põgenema.

Mis õpetajatesse puutub, siis üks eriline temperamentne õpetaja oli õpetaja Jaan Sihver. Meenub, kuidas ta võttis üles helihargilt hääletooni. See tuletas meelde hundi ulgumist, mis algas madalast toonist ja jõudis lõpuks selle õige toonini. Kord oli tal käes meetripuu (meetri pikkune mõõdukavaga puu). Sihver küsis tunnis „mis asi see on?” Väike Tõnisson tõstis käe ja vastas, et see on meeter. Sihver vihastas ja „raius”: „see on puutükk! – Meeter on kahe punkti vahe! ”

Eks selliste täistuubitud trammidega tuli sõita meiegi koolimaja õpilastel
. (Koostaja märkus)

Silvia Kütt-Aasa. Meenutusi aastatest 1942-1949.

Alustasime õppimist Vabriku tänava koolis 1942.a. sügisel, mil kool kandis Tallinna Linna IX algkooli nime. Seitsmeklassilise kooli lõputunnistuse /1949.a./ järgi algas õppetöö 26. oktoobril 1942.a. Oli saksa aeg

Meie õpetajaks sai Adele Eksta, kes oli meiega klassijuhatajana ja vene keele õpetajana kooli lõpetamiseni. Algklassides andis ta meile kõiki tunde /laulmist vist mitte/, vene keelega alustasime 1944.a. sügisel juba venelaste võimu all, kui läksime kolmandasse klassi. Kool nimetati siis ümber Tallinna 15. Mittetäielikuks Keskkooliks.

Kui alustasime oma kooliteed, käis sõda. Meie koolivarustus ja riietus olid üsna viletsal järjel, kitsas käes oli ka toiduga. Paremini said hakkama need pered, kellel sugulased olid maal ja elatasid end talumajapidamissaadustest. Sealt said linnapered lisa.

Saksa ajal olid koolikottideks mitmesugused lihtsad kotid, lastekohvrid, mõnel ka portfellid. Mitmel lapsel oli kolmest vastavate aukudega vineertahvlitest nõõriga kokku õmmeldud kott: kaks vineertahvlit külgedeks, üks kitsam tahvel põhjaks, otsteks presentriie, sangadeks jämedam nõõr. Küljetahvlid olid kaunistatud mitmesuguste piltidega – küll laste, loomade, lillede ja muude, põhiliselt looduspiltidega. Ühel meie klassi tüdrukul oli koguni vineertahvlitest ranits.

Koolis käisime puukingadega. Puutallad olid päka alt liigendatud, ühenduseks naharibad, mis naeltega talla külge löödud. Juhtus aga nii, et naelapead kippusid üles kerkima, siis olid jalad veriseks hõõrutud. Kodus sai naelad jälle sisse taotud.. Pealseteks olid vöökirja tugevamad paelad risti üle labajala, ka kannad olid kinnitatud samasuguste paeltega. Vaike Jässi meenutab, et ema õmbles talle kooliskäimiseks maalt saadud nahast sussid, mille alla õmbles jalgratta sisekummist tallad. Talvel olid jalanõudeks peamiselt kalossidega vildid. Küllap mõnel lapsel oli ka parem varustus, kuigi meie piirkonna lapsed ei olnud rikaste killast. Hilisemal ajal, kui ilmusid välja tennised, siis nende kättesaamine oli selge rõõm. Tenniste eest sai eriliselt hoolt kantud – pestud ja hambapulbriga valgendatud. Pidulikumateks puhkudeks olid kalanahast kingad, mis olid väga kõvad ja vaevasid jalgu.

Kool oli segakool, kuid klassides ei oldud koos – poisid olid a-klassis, tüdrukud b-klassis.

Poiste klassid asusid peamiselt teisel korrusel, tüdrukute klassid kolmandal korrusel. Vahetundidel jalutasid poisid teise korruse, tüdrukud kolmanda korruse saalis. Jalutama pidime kenasti ringiratast, jooksmine ja tormamine polnud lubatud, selle järele vaatas korrapidaja õpetaja. Vahetundidel mängisime ka ringmänge,

Saksa ajal toimusid koolis hommikupalvused, need olid kolmanda korruse saalis. Õpilased seisisid klasside kaupa püsti ja meile loeti mäletatavasti Meie Isa palvet. Küllap pidime seda järele kordama. Kas palvused olid igal hommikul või ei, see ei meenu.

Aktused ja muud üritused toimusid samuti kolmanda korruse saalis, kus oli lava ja kus asus klaver ning seal toimusid ka laulutunnid.

II-s klassis käisime mõnda aega talvisel ajal koolis Kevade tänaval Vestholmi vanas koolimajas, sest meie oma kool oli saksa sõjaväe käsutuses. Õppetöö tolles koolimajas eriti ei meenu, küll on aga mees kodutee koolist koju mööda Toompea nõlva ja Snelli tiigi äärt. Talvel sai lastud nõlvast alla koolikottidel või niisama istuli, vahel veeretaskime end alla. Karupüksid olid siis lumekänkareid täis, mis kuidagi

pükste küljest lahti ei tahtnud tulla. Vaike Kandelin mäletab, et temal istumise all olnud koolikotis tuli tindipotilt kork ära ja puldanist kott ning kooliasjad olid lillat tinti täis. Kuidas kodudes neile asjadele reageeriti, seda ei mäleta. Vahel oli mõni möödunud täiskasvanu meiega rielnud.

Õppetöö II-s klassis 1944.aastal kujunes lühikeseks. Korduvad pommitamised, pidevad akende pimendamised, kuni jõudis kätte 9. märts. Öhtul anti õhuhäire, nagu seda oli tehtud mitmeid kordi varem. Taevasse lasti nn. jõulupuud, mis valgustasid pimendatud linna. Inimesed pagesid kedritesse. Kalamaja pered olid enamuses oma maja keldris või mõne suurema lähedal asuva maja keldris. Kuna seekordne pommitamine algas väga ruttu, siis ei jõutud kaugemale varjendisse minna. Mina elasin sel ajal Sõja tänaval (paegune Salme tn.) nr. 15 hoovipoolses majas. Pagesime kähku keldrisse, kuhu kogunes pea kõik majarahvas. Istusime seal kõssis, kartes pommitabamust, sest pommide ulgumine oli kohutav. Siis tuli pommitamises vaheaeg, läksime emaga üles, oma tuppa. Me elasime teisel korrusel, aken oli vaatega kesklinna poole. Pilt, mis aknast avanes, oli kohutav – suur tulemõll kesklinna kohal, põles kirikutorn (ma ei teadnud siis, missuguse kiriku torn meie aknast paistis). Korraga kukkus põlev tornikiiver alla ja jäi rippuma torni kiviosa külge. Pilt põlevast kirikust ja allakukkuvast tornist on mul tänini silme ees ja see pilt ei kao. Hiljem sain teada, et see oli põlev Niguliste kirik. Esimesele lainele järgnes rünnaku teine laine ja varjusime jälle keldrisse. Õnneks Kalamaja kant ei saanud palju kannatada, mõned allakukkunud pommidest ei lõhkenud ja need tehti kahjutuks. Kesklinnast oli aga järele jäänud rusuhunnik. Pärast märtsirünnakut me kooli enam ei läinud, sest õppetöö katkestati. Paljud lapsed viidi ära maale. Kohtusime järgmisel õppeaastal.

Saksaaegsetest õppevahenditest palju ei mäleta. Olid valged joonteta vihikud, joonelised vihikud olid laiade joontevahedega, kuhu tuli õpitavad tähed vahele mahutada. Vene aja alguses olid tavalised joonelised, ruudulised ja valged vihikud, kaaned paksemast paberist, ilma igasuguste joonte ja kirjadeta. Vihikutel äärejooni ei olnud, need tuli ise joonida. Õpikud olid pehmete kaantega, mis trükikojast tulid köidetuna, kuid lahtilõikamata poognatena. Lastel endil tuli õpikute lehed lahti lõigata. Vene ajal olid ka õpilaspäevikud, kuhu kirjutati suulised hinded ja muidugi märkused, kui selleks oli põhjust.

Õpetaja Eksta oli väga emalik ja hoolitsev, õpetades meile peale koolitarkuste ka elutarkusi. Varakult rääkis ta meile, kuidas viisakalt käituda, õpetas lauakombeid. Mäletame tema õpetust, kuidas on kõige kergem meelde jätta 30-ne päevased kuud aastas – lugedes sõrmenukkidel ap, jun, se, no. Käsitöötundides õpetas ta meid käsitsema nõela ja niiti, õmblema ja paikama. Päris alguses lõikasime välja paberist mustreid, joonistasime ja lõikasime välja kleite paberist nukkudele. Me olime kohutavalt ehmatanud ja kurvad, kui saime teada, et õpetaja Eksta meie kooli lõpetamise päeval 20. juunil 1949 suure lillekuhilaga koju jõudes kohe kinni võeti ja ära viidi. Vabadusse pääses ta viiekümnendate aastate keskel pärast Stalini surma. Mitmed õpilased kohtusid temaga hiljem. 21. juulil 1976-ndal aastal saatsime õpetaja Eksta ära Metsakalmistule.

Aineõpetajatest on enim meelde jäänud eesti keele õpetaja Hella Jõerand. Ta oli väga hea õpetaja, kelle õpetatud keelereeglid on tänini mees. Tema valgustas meid ka paljudes elulistes küsimustes. Eriti rõhutas ta, et kiri teisele inimesele tuleb kirjutada käsitsi, see näitab austust teise inimese vastu ja ei ole külm ning emotsioonitu, mida on trükitud kiri. Ta rääkis meile, kuidas lapse tulek perekonda muudab seniseid hoiakuid ja harjumisi. Nimelt temale endale oli olnud väga vastumeelne mehe

nohuste taskurätikute pesemine. Kui aga perre tuli laps, siis ei olnud lapse mähkmete pesemisega mingeid probleeme /pampersid olid tol ajal tundmatud/.

Õpetaja Jõeranna juhendamisel esinesime kooliüritustel massdeklamatsioonidega. Luuletusi loeti suurema grupiga, kord etles grupist osa õpilasi, siis jälle teine osa, vahel mõni üksikult ja vahel kõik koos. Neid esinemisi oli päris palju.. Pärast kooli pidas Aino Lepik õpetaja Jõerannaga palju aastaid kirjavahetust, Ainost sai samuti emakeele õpetaja. Laulutunnid toimusid kolmanda korruse saalis, neid andis õpetaja Alide Kivima, kelle käe all harjutas ka kooli lastekoor. Käisime oma kooriga nõukogude aja esimesel laulupeol 1947. aastal.

Hästi meelde jäänud on ka füüsika ja keemia õpetaja Jaan Sihver, keda me veidi kartsime. Tema valduses oli kooliaed, kus kasvasid mitmed haruldased taimed ja puud, oli kiviktaimla, bassein, kus ujusid väiksed kalad. Aed oli väga korras ja lopsakas. Aias käisime loodusloo tundides, vahel pidime aias lillepeenraid rohima, mida me sugugi teha ei tahtnud. Õpilased niisama aias käia ei tohtinud. Kooliaed asus kooli territooriumi Salme tänava poolsel küljel, tänavast eraldas seda laudtara. Pilvi Pakkas meenutab, et tarast oli laudu lahti kangutatud ja mõned sealtpoolt kooli tulevad õpilased, et mitte käia ümber koolimaja mööda Salme ja Vabriku tänavat, pugesid kooli õuele saamiseks läbi tekitatud augu. Õpetaja Sihver oli aeg-ajalt koolimaja aknast vaadanud, kes need pugejad on ning sellest tuli palju pahandust. Auk löödi kinni.

Kui koolis hakkasid käima vene õpilased /esialgu II–s vahetuses/ ja kool muudeti 1950. aastal vene kooliks, sai kooliaed kannatada. Vene poisid püüdsid basseinist kalad, aeda hakati rüüstamati, bassein aeti kinni. Kuuendas ja seitsmendas klassis kirjutasid meie klassi õpilased vastastikku teises vahetuses samas klassiruumis õppivate vene tüdrukutega. Kirjavahetust tuli pidada rahvaste sõpruse edendamise eesmärgil. Mõned tüdrukud käisid oma vene kirjasõbral ka külas ja vastupidi.

Peamiseks tööks koolis oli muidugi õppimine. Õpetajatest on jäänud kõige paremad muljed, seoses õpetajatega ei meenu kellelegi midagi ebameeldivat. Ja õppida tuli meil hoolega. Meie aastakäik hakkas tegema eksameid juba neljandast klassist alates.. Klassitunnistuste järgi oli meil eksameid vastavalt:

4-ndas klassis eesti keel

vene keel

matemaatika

ajalugu

maateadus

5-ndas klassis eesti keel

vene keel

matemaatika

6-ndas klassis eesti keel ja kirjandus

vene keel

inglise keel

matemaatika

loodusõpetus

maateadus

ajalugu

7-ndas klassis eesti keel ja kirjandus

ajalugu

konstitutsioon

vene keel
inglise keel
matemaatika
loodusõpetus
maateadus
füüsika

7-nda klassi tunnistusel on eksamihinne ka laulmises, kuid ei mäleta, milles see eksam seisnes.

Peale õppimise oli koolis ka palju muud tegemist. Neljandas klassis pandi meid paralleelklassi poistega tantsima rahvatantsu. Oleme oma rahvatantsurühmaga osa võtnud koolinoorte olümpiaadist ja esinenud Estonia kontserdisaali laval. Samuti esinesime olümpiaadidel võimlemisrühmadega õpetaja Linda Lõhmuse juhendamisel. Mäletame, kuidas mingil üritusel tantsis koolilaval Helmi Puur, kes oli meist aasta eespool. Ta tantsis rahvariites, rahvariide seelik oli lühikene ja tants ei olnud mäletamise järgi mitte rahvatants. Meelistegevuseks suurel vahetunnil ja ka pärast koolitundide lõppu, kui ilm vähegi lubas, oli rahvastepalli mängimine. Mängisime seda koolimaja Graniidi tänava poolses otsas või koolimaja taga.

Klassis olid oma vigurivändad ja tehti igasuguseid vigureid. Ühed aktiivsemad olid Maire Vinkel ja Milvi Papp. Nüüd juba meie hulgast lahkunud Olivia Pius meenutas klassi kokkutulekutel, kuidas inglise keele õpetaja Ljubov Heinmets pidi mitu korda tunni jooksul ütleva "Vinkel and Papp, please stand up". Pahanduste korral oli tüdrukutele karistuseks vahetunnis nurgas seismine poiste jalutusruumis II korruse saalis. Pilvi Pakkas mäletab, et meie klassi tüdruk Liidia Ruttoja oli seal korduvalt nurgas seinud. Poistele karistuseks oli jällegi tüdrukute jalutusruumis nurgas seismine. Vaike Jässi mäletab, et ükskord oli õpetaja Jõerand toonud oma poega Reinu ühest kõrvast kinni hoides trepist üles tüdrukute saali nurka seima.

Vene ajal ühel talvel jõulude ajal oli keegi klassi toonud väikese kuuse, mis peideti kappi. Kuuse olemasolust olevat teadnud peale õpilaste ainult õpetajad Eksta. ja Jõerand. Pilvi Pakkas meenutab, et me õpetaja Jõerannaga vaidlesime poliitilistel teemadel. Õpetaja tundis juba muret, et kas meie tahame teda lasta kinni panna. Meie klassis õppis Ester Mätas, kes oli usklikust perest ja keda isa ei lubanud oma usku järgides laupäeviti koolis käia /tol ajal oli kuuepäevane koolinädal/. Vene ajal oli sellest palju pahandust, isa käis koolis asja selgitamas. Kuna Ester ikkagi lauäeviti kooli ei tulnud, tuli tal lõpuks koolist ära minna, Vabriku tänava kool jäi tal lõpetamata.

Ühes hilisematest klassidest on meeles järgmine seik: enne tunni algust mängis Karin Hõbemägi suupilli. Õpetaja Eksta tuleb klassi, vaikus, ja küsib – kes mängis? Mitte keegi ei vasta. Klass seisab püsti ja õpetaja küsib kõigilt üksikult, keegi ei tea. Aega kulus päris palju, kuid selgust ei saanudki. Hiljem oli õpetaja Eksta ütelnud Pilvile kui klassivanemale, et tal on väga hea meel, et meil nii üksmeelne klass on.

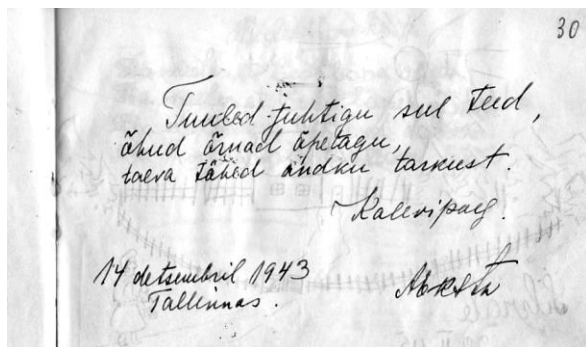
Kooliajal, eriti nooremates klassides, pidasid tüdrukud salmikuid, kuhu klassi- ja koolikaaslased kirjutasid salmikesi, mõtteteri ja joonistasid salmidele vastavaid pilte, mõtteteri kirjutasid salmikutesse ka õpetajad.

Vabal ajal sai palju kinos käidud, sest kinopilet oli väga odav. Vabriku ja Valgevase tänava nurgal asus kino Skala, kuhu mõne aasta pärast koliti küll ühe tehase tootmistehh. Enamasti käisime Kopli tänaval kinos Diana /hilisem kino Lembitu/, kus näidati sakslastelt saadud trofeefilme. Mitu korda sai vaadatud filmi Minu unelmate naine, peaosas ungari päritolu laulja ja tantsija Marika Röck. Väga

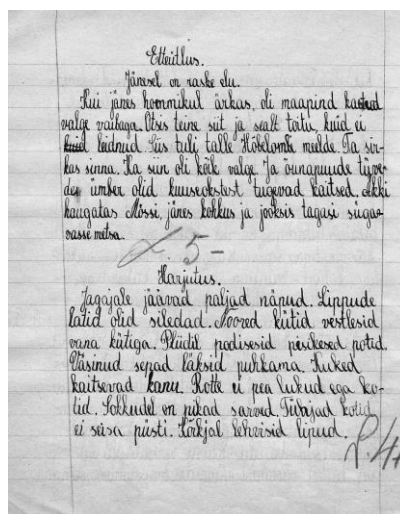
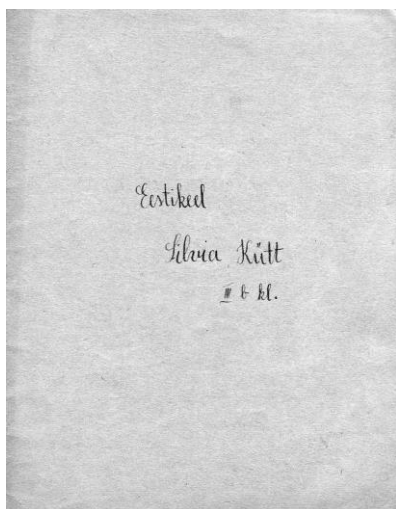
meeldisid muusikafilmid, näiteks Ilusal sinisel Doonaul ja Rose-Marie, kus laulsid Jeanette Mac Donald ja Nelson Eddy, Päikesepaistelise oru serenaad, kus iluuisutas Sonja Henie. Vaadatud sai filme, kus mängisid Zarah Leander, Marlene Dietrich ja paljud teised.

Kokkuvõtvalt on Vabriku tänava koolist jäänud hinge soe mälestus.

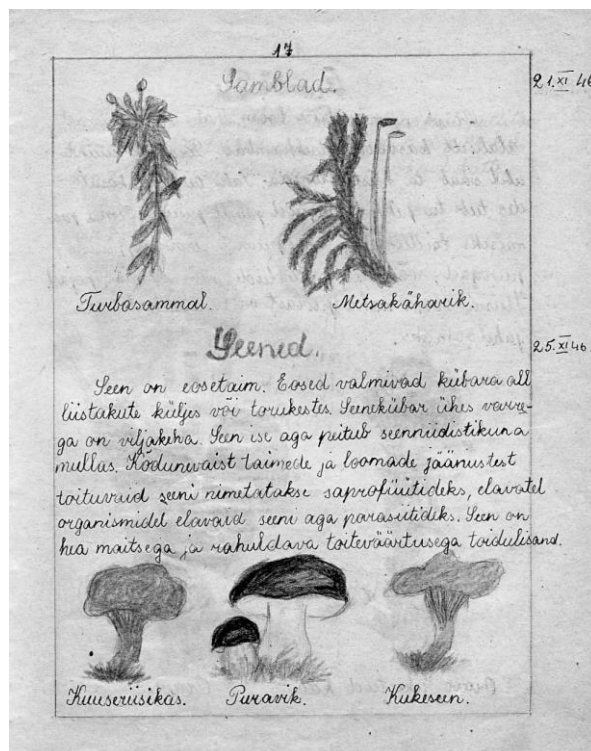
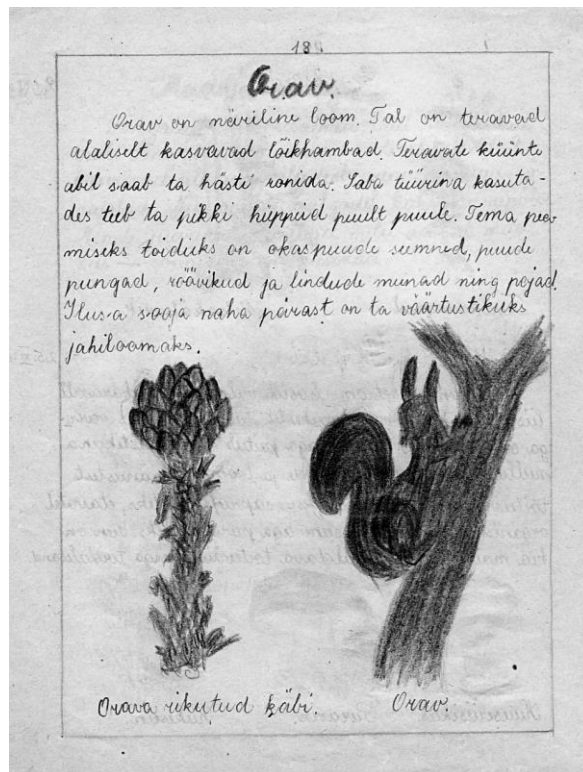
Kalli klassijuhataja Adele Eksta poolt 1943. aastal salmikusse kirjutatud read.

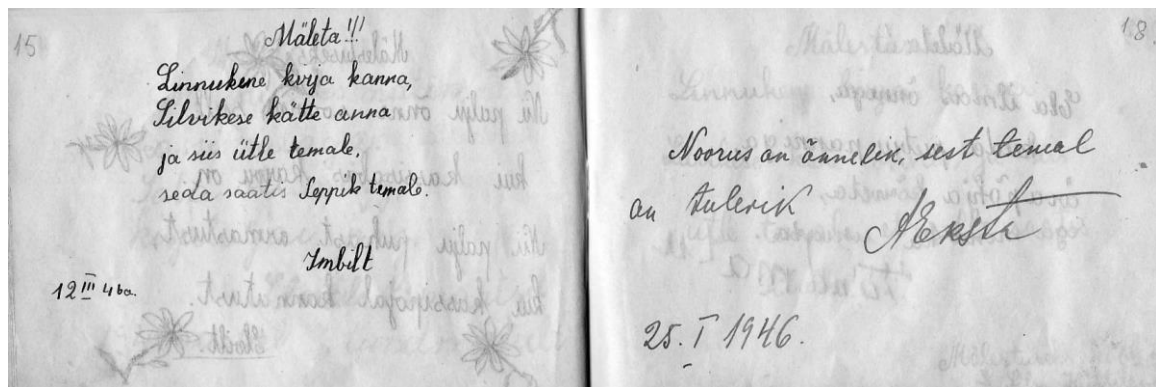
Selline nägi välja III klassi eesti keele vihik 1944. aastal

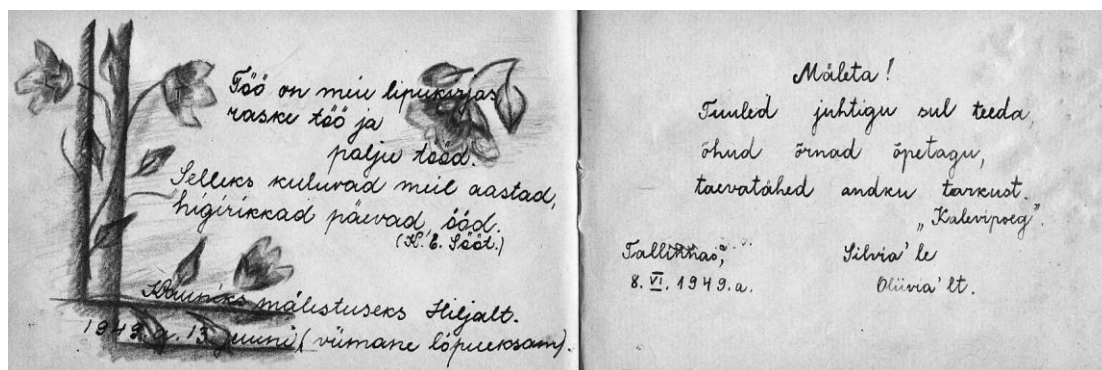
V klassi loodusloo vihik 1946. aastal

1946 aastal kirjutatud pühendused salmikus

Salmikutesse joonistati ka tihti

Ka vanaduspõlvele juba mõeldi

„Liblikatants“.

Mäletan oma kooli ainult heades toonides, kuigi sinna sisse käis ka halle varjundeid, aga need ei meenu eredalt.

Tean selgelt, et teisel korrusel oli võimlemissaal ja kolmandal aula. Meie kõigi, nii poiste kui ka tüdrukute rõõmuks lubati neis saalides meid vahetundides tantsida ja rõõmsaid seltskonnamänge mängida. Meil oli segakool, aga siiski tüdrukute ja poiste klassid eraldi.

Põhirepertuaar oli: „Üks talupoeg võtab naise“, „Me lähme rukist lõikama“, „Üks jahimees läks metsa“ - nii tore! Eriti ärevaks muutis meeoleu see, kui mõni lemmikpoiss tuli tantsima paluma, see oli asja juures suur puänt.

Õppisin selles koolis 2.-7. klassini, sest paraku nii palju või vähe selles koolis klasse oligi, sellest ka kooli nimi - mittetäielik keskkool.

Silme ette tuleb ema ömmeldud lilla kleit, mis on nii tihedas seoses kooliskäimise helgete mälestustega. Koolis pidusid kui selliseid ei korraldatud, seega oli vähemalt mälestus kleidist pidulik.

Hommikupoolses vahetuses käisid eesti lapsed ja õhtuses vene omad. Peab mainima, et oli nii mõnigi kord tihedat hõõrumist ja ütlemissi eesti ja vene poiste vahel. Kuid see pole seik, mida enim tahaksin meenutada.

Graniidi ja Vabriku tänava nurgal müüdi kakao brikette, vahetunnis käisime kogu aeg neid ostmas, see oli justkui omaette rituaal ning ettevõtmine, mille juurde käis muidugi nali ja seiklus omaette.

Eesti keele õpetaja, proua Jõerand, on mees kui motiveerija, kes ajendas mind raamatulugemise soonele. Tema mõjutustel hakkasin kohalikust Kalamaja raamatukogust kogu aeg raamatuid tooma, enda lõbuks ning tõeliseks naudinguks. Säärane lugemiskihk avanes mul juba alates 2. klassist, aasta oli siis 1946. Kuni aastani 1960 olin endiselt selle raamatukogu liige. Lugeja olen siiani, sest tollest pisikust enam lahti ei saada, kui ollakse sellesse juba nakatatud.

Poistel aeti juuksed maha, pead paljaks, karistuseks nende mõne huligaansuse eest, säherdune pilt tuleb silme ette.

Õpetaja Jüris oli meie klassijuhataja, ta tegeles meiega ka väljaspool tunde ja pani meid nelja tüdrukut tantsima liblikatantsu. See on eredalt mees eluna rambivalguses, see näis nii suure ja võimsa etteastumisena tol ajal - tunne oli võimas ja ärev.

Õpetaja mõtles kava, esinesime olümpiaadidel. Ühel proovil Lõuna tänava klubis lasti meile värviprojektorid peale, misjärel ununes kogu kava oma täies hiilguses ja lavanärv ütles üles.

Hommikuti kooli sisenedes oli vaja ette näidata puhtad käed. Säärane oli reguraalne kontroll.

Oma esimese “viie” sain füüsika tunnis selle eest, et nii palju küsida maldas ja julgesin. Ikka jääb eelkõige meelde kõik hea ja positiivne, halb ununeb ajaloo varju ning seda polegi tarvis meenutada.

MÄLESTUSI - MEENUTUSI KOOLIAJAST

Olen Paul Pärn (kuni 1959 a. olin Pern). Olen sündinud Sigula külas, Kolga vallas, Harjumaal 5. septembril 1931a. Külas oli meil väike maja aiamaaga. Isa oli küla puusepp, tiser, kingsepp. Ema oli kodune, tegeles õmblemisega küla naistele ja lastele. Elu oli raske, sellest siis minu sotsiaalne maailmavaade terveks eluks. Enamus linnade elanike suhtumine 1940 a. toimund riigipöördesse oli soosiv, sest vaesust oli palju. Talupidajate elu ei olnud kerge, töötati kukelaulust pimedani.

Kooli läksin naaberkülas asuvasse Hirvli algkooli 1. kassi 1939 a sügisel. Pere kolis 1939 a. lõpus Tallinna elama Kopli tänavale majasse nr.78.,(nn. Punased Kasarmud 3.maja). Isa sai seal majahoidja koha. Elasime seal kuni 1944 aastani, siis saime elukoha naabermajas Erika 1 nn „ Põhjala majas“. See oli Põhjala kummivabriku töötajate ühistuline maja. Isa läks Põhjala kummivabrikusse tööle 1944a. Elan samas majas senini.

Punastes Kasarmutes elasid kuni 1940 aastani Eesti ohvitseride perekonnad. Siis aeti need välja ja sisse kolisid Vene mereväe ohvitseride perekonnad. 1941 a augustis tulid Punastesse Kasarmutesse sisse saksa sõjaväeosad. Meie pere elas edasi, kuna isa oli edasi majahoidja, kõrvalkasarmus kütja. Seal on praegu Keskkonnainspektsioon. Olime piiratud okstraat aiaga. Sõdurite köögist saime lõunasööki. Teadagi oli sõja ajal toiduga suuri raskusi. Meie korterid rööviti tühjaks kahel korral - 1941 ja 1944 aastal. Mina läksin Vabriku tänava 9.algkooli 1. klassi jaanuaris 1940. Koolis olid poiste ja tüdrukute klassid eraldi. Minu klassijuhataja oli algul Jaan Sihver, hiljem Viktor Ramul. Sihver oli eakas õpetaja, küllaltki range, kes õppeala juhatajana rakendas tundide vaheaegadel vaikse jalutamise kohustuse. Ta andis loodusloo, keemia ja füüsika tunde. Olin vaikne ja tagasihoidlik maa poiss võrreldes linna poistega. Klassis olid poisid Kalamajast, Sitsist ja Pelgulinnast. Mina elasin nõ. vahepeal. Oli kaklusi ja kivisõda Sitsikate ja Töstakate vahel, mis algasid pargialal koolimajst põhja pool ja jätkusid kõrvaltänavatel. Kui mõnede majade aknad purunesid, siis jooksi laiali. Mina olin kord ühtede, kord teiste poolel. Kord sain kiviga vastu suud, üks esihammas läks katki. Meie koolis õppis ka Sulev Nõmmik. Ta käis ka baletikoolis. Ta oli krutskeid täis poiss, sai tihti õpetajate käest tõelda. Mäletan, et pidulikel aktustel olid kooli õpilaste esinemised. Sulev tantsis mustas sabaga kostüümis kuradit „sortsi“, mina esitasin suupillil mõne loo. Millegipärast Sulev Nõmmiku mälestusraamatus ei avaldata, et ta käis Vabriku tn.koolis. Koolis oli veel keelpilli orkester, mida juhatas õpetaja Ramul, kellest hiljem sai kooli direktor. Mina mängisin orkestris mandoliinet. Sealt tekkis minul muusika tegemise vastu huvi.

NL sõjaväes olles Vologdas, organiseerisin eesti poistega kvarteti, laulsin ise ja saatsin kitarril ja ka akordionil. Esinesime mitmes linnas pidupäevadel. Akordioni mängin harrastusena senini.

1944a jaanuaris algas eesti meeste saksa sõjaväkke võtmine. Siis sai meie koolimajast sõjaväkke kutsutute kogunemiskoht. Käisime koolis teises vahetuses Gustav Adolfi vanas majas ja Kevade tänaval asuvas vanas koolihoones. Koolist tulek oli hirmutav pimedal ajal. Ka taskulampe ei tohtinud kasutada. Mäletan, et Toompuiesteel sai käidud, käed ees, et vastu puid viga ei saaks. Kui juhtus sõdur ees minema oma sinise tulega taskulambiga, siis tema taga oli kindel kõndida. Kehtis ju täielik pimendamine, akendel igal pool mustad paberkardinad ees.

Balti jaamast sai ka vahel trammiga Heina peatuseni sõidetud. Bensiini puudusel

sõitis tramm puugaasi generaatorgaasiga. Tramm oli alati väga täis. Sai ka sõidetud uste treppidel, taga „londi“ peal või gaasigeneraatori kõrval. Peale 9. märtsi pommitamist Vene lennukite poolt kooli tegevus lõpetati ja anti osadele 5. klassi lõputunnistused. Osa õpilasi jäid klassi kordama. Peale märtsipommitamist, 10. märtsi hommikul, käisin korterinaabriga linna vaatamas. Lähemad pommid olid kukkunud Erika tn asuvasse Arsenali, Heina tänavale ja Kopli tn maja 40 ette trammiteele. Kopli tn. 40 hoones oli taskulambi patareide vabrik, mis sai seetõttu kannatada. Pommitamise järgses tulekahjus hävisid majad Kotzebue, Vana- Kalamaja ja Kesk-Kalamaja tänaval. Kotzebue tänaval olid kenad majad, nagu praegu Salme ja Kungla tänaval. Kuna kartsime edasist pommitamist Vene lennukite poolt, siis sai sõidetud märtsi keskel ema ja õega maale, vanaema juurde, kus elasime enne linna asumist. Alles 1944 a sügisel läksin Kuusalu valla Hirvli algkooli 6. klassi. Jaanuaris 1945 jätkasin õppimist Vabriku tn kooli 6. klassis (see oli siis 15. Mittetäielik Keskkool.). Pinginaabriks sain imekombel Erich Sasmini, kes oli minu pinginaaber ka Hirvli koolis. Siis olidkoolis juba segaklassid. Kui vaadata kooli lõpetajate nimekirju, siis vilistlasi minu klassis oli 54, poisse vaid 15. Kas oli kaks paralleelklassi, ei mäleta, sest ühes klassis ei võinud niipalju õpilasi olla.

Klassivennad 6-7 klassis olid Sitsi asumist Leo Luur, Erich Luure. Kalamajast olid Feliks Aarma, Johannes Klemmer, Hugo Pöder, Vello Saareleht, Väino Sikkenberg, Illar Tammeraja, j.t. Pelgulinnast olid vennad Väino -ja Ülo Meigo. Vilistlaste nimekirja järgi 1944 aastal lõpetas kooli Väino Meigo, mis ei saa aga tõsi olla. Leo Luur oli ametilt kiviraidur, suri 80-datel. Feliks Aarma, kes oli klassi parim õpilane. Erich Luure - saatust ei tea, Johannes Klemmer oli invaliid, üks jalg puudu, oli klassis vanim, saatust ei tea, Hugo Pöder oli hea sõber, käisime 5. klassis koos tüdrukuid õhtul koju saatmas. Tema elas Kundas sporditreenerina, kirjutas viimati 2004 aastal mulle.

Kuni 5. klassini olid klassikaaslased veel Paul Katelsepp, invaliid Heino Singi, Hans Leppik, Lindemann , Ants ja Valter Jaama , Hillar Metusalem j.t. Need poisid, kellega olime ühes klassis kuni 1944aastani ja keda jäeti 5. klassi kordama ja kes lõpetasid Vabriku tn. kooli alles 1947a, olid: Harri Puur, Heldur Põld, Heldur Andrep, Uno Saidla, Heldur Saarme, Arne Urb. 1974 a sain kokku Leo Luuriga, ta oli kiviraidur, tegi mulle isa hauakivi. Klassivendadest Ülo Meigo oli 2 aastat minu pinginaaber Polütehnikumis. Hiljem ta laulis aastaid RAM -meeskooris. Mina lõpetasin tehnikumi 1950a. Töötasin Tallinna auto- transpordi ettevõtetes meistri ja mehaanikuna kuni 1967.aastani. Õppisin Tallinna Polütehnilises Instituudis õhtuses osakonnas 1966 kuni 1972. Tulin tööle Tallinna Masinatehasesse, kus töötasin 25 aastat algul tsehhi juhatajana ja hiljem arenguüroo juhatjana. Ka Erich Sasmin töötas tehases kraanade mehaanikuna kauem kui mina.

Vabriku tänava koolist jäid meelde head mälestused. Rajasime kooli parki, istutasime lilli, põõsaid. Meie klass istutas ka ühe puu - pärna, mida ma aga hiljem ei ole näinud.

Koolis oli minu meelest kord hea. Kehalise kasvatuse õpetaja Riistop tegi poistele tugevat trenni. Ta õpetas spordipüssist laskmist. Mulle see meeldis. Hiljem hobi korras jõudsin 1. spordijärgu tasemele. Koolis oli köök ja söögiruum. Lõunavahejal anti suppi, seda kõigi valitsuste ajal. Sõja ajal pidi kõigil võileib kaasas olema. Graniidi tänava nurgal oli väike pood , kust sai vaheajal osta saiakesi ja morssi. Mäletan õpetajat Ants Utsot, kes andis matemaatika tunde. Oli algul kooli direktor. Meeles on veel väga toredad õpetajad: Helle Jõerand, Jaan Viires, Marie Praun,

Johannes Prikk, Eugenie Madalik. Viimane andis vene keelt. Enamus õpilastele, sealhulgas ka minule, ei meeldinud vene keel õppida.

Mul tuli elus vene keel omandada täielikult, seda nõudis töö. Ka saksa keelt õppisin algkoolis, tehnikumis, ülikoolis, kus omandasin suhtluskeelet. Õppisin ka Prantsuse keelt, lubati tööd Prantsusmaal. Maateadus-geograafia mulle meeldis kuid ma ei mäleta õpetaja nime. Pensioni põlves olen pea kõigis Euroopa riikides reisinud.

Üks halvem lugu koolist oli vist 1944 a. lõpus, kui vanema klassi poisid lasid püssist puruks koolimaja nurga juures asuva Salme tn maja korteri akna, kus elas Jaan Sihver. Ilmselt oli poistel vaen liiga range õpetaja vastu. Jama oli suur, kuid ma ei mäleta millega asi lõppes.

Käisin vilistlaste kokkutulekul kooli 90 ja 95 aasta kokkutulekutel. Seal ma kahjuks oma endisi klassikaaslasi ei kohanud. Kohtasin mõnda, kes olid kooli lõpetanud minust aasta enne või pärast. 1992 kuni 1999a. olin valitud Põhja - Tallinna Halduskogu liikmeks. Kohtusin mitmel korral Vabrku tänava kooli direktoriga, aitasin lahendada mõned kooli remondiküsimused Linnaosa Valitsuses.

Ma ei tea kas keegi klassivendadest on olnud poliitikas, rahvasaadik või avalikkuses tuntud tegelane. Olles ühe poliitilise partei juhtkonnas, kandideerin kaks korda Riigikokku, kolm korda Linnavolikokku. Ma töötasin konsultandina 2 aastat Riigikogus, olnud Linnakohtus kaasistuja 1993-1999a.

Peale koondamist Masinatehasest 1993a, töötasin 7 aastat Riigi Päästeameti vanem-päästekorraldajana. Minu töövahetuse ajal tuli mul korraldada päästeoperatsioone parlaeva ESTONIA huku ööl ja Kurkse väinas sõdurite uppumise tragöödia päeval.

Alates 1997 a. töötan korteriühistu tegevjuhina majas Erika 1, kus elan alates 1944a. Päril pensionipõlve ei ole pidada saanud. Sõidan jalgrattaga, suusatan, harrastan seltskonnatantsu, teen kepikõndi. Jõudu mööda tegutsen aianduskrundil, sõidan oma autoga. Elu aeg ei ole suitstanud. Minu vanused koolivennad ja sõbrad, kes suitsetasid, on surnud.

Minu õde Vanda Orav (Pärn) 1943 a lõpetas Vabriku tänava 9. algkooli (6 klassi). Juba siis soovis saada õpetajaks. Õppis õpetajaks Õpetajate Seminaris ja Pedagoogilised Instituudis. Õpetas geograafiat, bioloogiat mitmes Tallinna koolis. On olnud geograafide seltsi esinaine. Kuni seniajani on Tallinna Õpetajate majas tegutseva õpetajate - pensionäride klubi esinaine.

Vemmalvärss paralleeli poistest 1950. aasta kevadel.

Autor Maire Paomees.

Nüüd koolis jälle käime taas!
Ah, teeme juttu seitsmendast a-st,
Kus poisse on vist päris palju
Ja kes seal teevad hirmsaid nalju.

Laane on priimus seitsmendas a-s,
Kõik poisid on temast õppimises maas
Tüdrukutega ta üldse ei jahi,
Sest mamma ütles: "Nii ei tohi!"

Raud on nende klassivanem,
õppimises ainult Laane temast parem,
Aga kui tõuseb klassis lärm,
Raud ka oskab olla karm.

„Pubi“ * kammib oma pead
Ja koraks vesilaineid seab.
Tal peas on päris kena laine,
Mis välja näeb küll ebamaine.

Saalvelil on palju susse,
Just kui rabas vihmausse,
Alati peab hoolsalt vahti
Kas on sussipaelad lahti.

Detlov seisab keset saali,
Vaatab onu Priki maali.
Maali peal on kena lord,
Lordi näo peal tolmuksord.

Pakkas sporti harrastab
Ja oma tervist karastab.
Kuuldes, et ta mängib tennist,
Kõigil nägu pikaks venis.

..... Jne.
.....

Päev, millest algas pikk koolitee

1943. aasta jaanuaris sain seitse, samal sügisel läksin kooli - Tallinna IX Algkooli Kalamajas Vabriku tänaval. Sõjaolukorra tõttu algas koolitöö 18. oktoobril. Oli Saksa aeg.

Aktus toimus kolmanda korruse saalis. Klasside kaupa rivistunud lapsed täitsid saali. Poodiumil oli kateeder, sealt peeti kõnet, lavale toodi Reihci ja Eesti Vabariigi sinimustvalge lipp. Esimese värvid olid sünged ja ähvardavad. Mängiti Haydni „Deutschland, Deutschland über alles“ ja lauldi Eesti hümn. Tunne, kuidas kodune sinimustvalge ja hümn võõras ümbruses südant soojusega kinnitas, on siiani mees, samuti kahe lipu vaheline ebakõla. Pärast aktust läksime klassidesse. Meie klass asus teise korruse saali küljel. Suundusime pinkidesse istuma. Vanemad, kes olid tulnud laste kooliastumisele kaasa elama, jäid seinte veerde seisma. Sõda oli paljude laste isad ära võtnud, emad tööga seotud -- seetõttu oli vanemaid märksa vähem kui väreksid kooliteelisi. Üks tüdruk, kellel vist kedagi kaasas polnud, nuttis lohutamata -- Aide Kaljumäe. Mina olin õnnelik – olin kooliminekut kaua igatsusega oodanud. Ruttasin pingist ema juurde: „Ema, miks sa nutad?“ küsisin ema silmas pisarat nähes. Ema oli üllatunud, et laps, kes kodu ja tema küljes rippus, koolis end nii hästi tundis, rohkem aga nukker mu tähtsa päeva õnnetu väljanägemise üle, mis mulle enesele ei näinud üldse korda minevat: pale kandis hiljuti läbipõetud kollatõve jälgi, lisaks oli mu kulm klambrites ja paksu sidemehunniku all. Selle pitseri olin saanud näole õnnetuses eelmise päeva pärastlõunal. Siis mängisime hoovis oma maja poisiga, minust noorema Kaupoga, kes oli üks vingse sell. Ilmselt meievahelise arusaamatuse tõttu pommitas ta mind teravaservalise puutükiga, millest sain haava piki kulmu ja armi tänaseni.

Meie õpetaja oli pikk, sale, tumesinises kinnises kleidis keskealine naine - **õpetaja Julie Vollman**. Tema leebe hoole all möödus meie esimene kooliaasta. Kui järgmisel aastal kooli tulime, siis teda ei olnud. Ta saatus on meie eest jäänud varjatuks -- meie ei kuulnud temast enam kunagi midagi. Kooli anna-alides on kirjas, et ta oli õpetaja olnud 1919. aastast saadik.

Eelkirjeldatus ammenduvad esimese kooliaasta mälestused. Küllap seetõttu, et õpiaeg jäi lühikeseks. Loen kooli kroonikast, et novembris oli kool nädala (17. - 25. novembrini) suletud difteeriaepideemia tõttu. 22. detsembrist algas jõuluvahetäht. Teine poolaasta algas 3. jaanuaril, kestes 19. jaanuarini, mil vabastati ruumid sõjaväe tarbeks ning lõpetati esimeste ja teiste klasside õpingud. Meie esimene tarkuseaasta piirdus üheksa nädalaga. Siiski otsustati kõik, kes koolis korralikult käinud, järgmisesse klassi edasi viia.

*

Vaatan esimese klassi töövihikut. Ei mäleta aabitsat või muud õpikut. Nende nädalate jooksul olen trükitähtede joonistamisega, väikeste tekstidega, miniatuursete omaloominguliste pildikestega, arvutustega kümne piires jõudnud täita poole tavalise vihiku mahust. Vihiku teises pooles jätkuvad tööd II klassis 44. aasta oktoobri lõpust -- ega sõjaolukorras polnud paberit raisata! Ja – ime küll – kohe kirjatähtede

tekstidega. Olin alustanud lugemise ja kirjutamisega kolmeselt, ilmselt pidime kõik kooliks küllalt hästi valmis olema.

Ikka on minult küsitud: „Kas usuõpetuse tunde mäletad?“ Ei mäleta. Aga pehmete kaantega ja graafiliste illustratsioonidega usuõpetuse õpik on mul küll olemas: J. Luur ja A. Arumäe „Usuõpetus algkoolile.“ I ja II õppeaasta. Eesti Kirjastus Tallinn 1942, 142 lk. Sisuks : Vana Testamendi lood, II Jeesuse lood, III Palveid ja laule ap.- õigeusu ja evang.- luteri usu lastele ning Martin Lutheri „Väikese katekismuse“ I peatükk „Jumala kümne käsuga“.

Nagu kõik jutustavate ainete raamatud, sai see saamisjärgselt kaanest kaaneni läbi loetud. Arvan, et ka „Meie isa palve“ on mul sellest ajast peas.

*

II klassi sügisel algas kooliaasta taas tavalisest hiljem -- teisel veerandil.

Vahepeal oli läbi elatud hulk sõjakoledusi, paljudest pommitamistest süngeim märtsipommitamine, suure osa Tallinna häving, rinde lähenemine, september põgenemiste, Eesti lipuga Pikal Hermannil ja Vene vägede sissetungiga. Sõda kestis veel. Tuli Vene aeg, kõiges võõras, kauge ja erinev senikogetust. Koolist sai esialgu Tallinna 15. Kool.*) Peagi muudeti Eesti Vabariigi aegne kuueklassiline kool seitsmeklassiliseks ja minu kooliaja lõpuni jäi see kandma nime -- **Tallinna 15. Mittetäielik Keskkool.**

--

*) Koolijuhataja aruandest: sügisel „koolijuhatajate koosolekul Haridusosakonnas määratakse kindlaks Tallinna koolivõrk - 9. Algkool saab endale uue nime „15. Kool“. Sama õppeaasta kevadistel klassitunnistustel on kooli nimeks juba „Tallinna 15. M/t Keskkool“.

Teises klassis

Meie mansardkorruse II b klassi aknast paistab kaugemal meri ja sadam. Kui pilk satub sinna uitama, haarab hinge valus igavus: kõle selge taevas liikumatu mere kohal -- tühjus, sadama pool üksnes kõrguvad rauakolad. Kadunud on valged laevad, askeldustes kalasadam, ei laevaga sõite Piritale, pilvitut rõõmu Mikist, kes „läeb Piritalt merele“ ...

Seitsekümmend aastat hiljem ei leia pilk enam siit aknast vaadates merd: puud on kõrgeks sirgunud, võib-olla ehitusedki korruseid kasvatanud.

*

Mälus on tühi koht seal, kus peaks olema mu esimese klassi pinginaaber. Võib-olla oli kool teadmisteallikana olulisem kui sellega seonduv suheteilm. **Teises klassis tuleb mu ellu pinginaaber**, kes saab tähtsaks teiseks kogu eluks.

Meil pole mälestust meie kokkusaamisest. Ju see oligi eelloota lugu. Usun, et valisin ta esimesel päeval pinkidesse istumisel. Näen meid seismas kahel pool keskmise rea esimest koolipinki: tema akna, mina ukse pool. Millise sisetunde järele lapsed valivad sõpru? Ta eristus teistest, meeldides esimesest silmapilgust: Aime -- tumesinises kleidis, tõsiduses loomulik, lihtne ja väärikas -- aimasin temas tarkust,

lahkust, tasakaalukust. Jäime pinginaabriteks VI klassi varakevadeni, kuni Stalin meid 1949. aasta 25. märtsil lahutas.

Sellest sai mitte üksi pinginaabri-, vaid ka sõbrasuhe. Aga need jutud jätan siinkohal edaspidiseks.

Esimene õpetaja

Meil oli uus õpetaja ja klassijuhataja -- **õpetaja Ester Jüris**. Ta oli äsja seminari lõpetanud. Oli noor ja sarmikas, kena, sale, ühtaegu habras ja sportlikult sitke, andekas pedagoog. Tema nõudmised olid kindlad ja konkreetse, välist rangust ja talitsetust valgustas peenetundelisus, heatahtlikkus. Ta ei tõstnud kunagi häält, naeratas vahel, oli pigem napsõnaline ning oskas meie suurt klassi, mis mõnikord ületas neljakümne piiri, märkamatuks vaos hoida.

Nooremates klassides õpetas ta meile kõiki aineid. Ka võimlemist. Tema seatud ja õpetatud „Liblikate tantsuga“ jõudsime III klassi kevadel vabariiklikule ülevaatusel. Saime seal kolmanda koha. Tantsijaid oli neli: Malju Tori, Aada Viljasoo, Irja Kreemann ja allakirjutanu. Maire Paomees saatis meid klaveril. Kostüümid tuli õpetaja kavandi järgi kodus valmis meisterdada. Õpetaja oli vorminud alumiiniumtraadist tiibade kontuurid, meie ülesandeks jäi need marliga katta ja vesivärvidega värvida. Tantsukleit oli marlist õmmeldud ning riidevärviga pruuniks värvitud. Peast ei puudunud ka traadist tundlad.

„Liblikad“ kooli aia kiviktaimla - künnal.

*I rida vasakult: Malju Tori, õpetaja Ester Jüris, Maire Paomees,
Aada Viljasoo;*

II rida: Eve Paju, Irja Kreemann.

Õpetaja Jüris oli meisterlik käsitöö õpetaja. Aastate jooksul (tööõpetus kestis VII klassi lõpuni) õpetas ta meile olulisi oskusi: heegeldasime, kudusime, tikkisime, pilutasime, õppisime erinevaid nõõpauguvariante, erineval viisil riidesse lappe paigaldama ning muud vajalikku nipet-näpet. Viimaseks tööks oli omakonstrueeritud lõike järgi enesele kimonolõikelise kleidi õmblemine. 1948. aasta laulupeol oli meie koori vormiks neil, kel rahvariideid polnud, tume seelik valge pluusiga, ees pikk tume (must või tumesinine, olenevalt sellest, millist riidetükki kellelgi võtta oli) lips, millele tikitud valge noodivõti. Lipsu õmbleme ja tikkisime ise. Küllap kõik koos kavandi ja šablooniga toimus taas õpetaja Ester Jürise toetusel. Tema enda tööd olid maitsekad ja kaunid, puhtalt ja perfektselt teostatud.

IV klassi kevadel, 1947. aasta 18. märtsil oli õpetaja Ester Jürisel 25. sünnipäev. Selle ootel tõusis probleemiks: mida armastatud õpetajale tähelepanuavalduseks kinkida? Aeg oli vaene, nimetamisväärsed valikuid polnud. Kellegi kondiitrist vanema ettepanekul osutus valituks sünnipäevatort. Mäletan, et minu kodus kaheldi lahenduse sobilikkuses, aga mõte teoks sai. Tort oli kena, kreemine ja lilleline, ilusa numbriga „25“ keskel.

Meelde on jäänud hilisemad kohtumised õpetaja Ester Jürisega, meie vestlus ühel Gustav Adolfi Gümnaasiumi (tol ajal Tallinna I Keskkooli) juubelipeol, kus ta viibis koos oma abikaasaga. Tema nimi oli siis **Ester Vahter**. Vahel juhtusin neid kohtama tänaval, teatris või kontserdi vaheajal -- tavaliselt olid nad teineteisele pühendunult mõtteid vahetamas. Nende olekust hoovas harmooniat ja õnnetunnet. Hiljem viis elu meid kokku tema kodu-, minu tööteel -- bussis, peatustes, mõnikord koos peatusevahet astudes. Meie kohtumised olid rõõmsad, neis oli soojust, usaldust ja lähedust.

Tuli aeg, mil nägin teda sügavas leinas -- raske haigus oli viinud abikaasa.

Aja möödudes ja valu vaibudes helises ta hää endiselt nooruslikult, ta oli taas ergas ja avatud.

1990. aasta sügisel kutsus Õpetaja mind kaasa meie kooli juubeli tähistamisele. Olin oma klassist ainuke. Ilmnes, et meie lõpetamise kohal ja eel haigutab kooli ajaloos mitmeaastane auk, neid aastaid ja meid nagu poleks olemas olnudki. Pärast juubelit viisime mõlemad koolile koopiategemiseks omi vanu fotosid. Veel rääkis Õpetaja, et ta laulab Toomkiriku kooris. Olin talle tänulik liigutavate tekstidega postkaartide eest, mis ta mulle läkitas, vahel pühadeks -- ning kaastundeks, kui olin kaotanud oma ema ja isa.

Ükskord ta avaldas lootust ja soovi, et leiduks õpilasi, kes teda siit maailmast lahkumisel saatmas oleksid. 2000. aasta kooli juubelile minnes võtsin õpetaja Ester Jürisele jällenägemise puhuks mõned roosid. Teda aga -- oma armastatud esimest Õpetajat -- enam kohata ei õnnestunud, ta oli ainult mõned nädalad varem, sama aasta 17. septembril jäädavalt lahkunud ja kolm päeva hiljem, 20. septembril sängitatud Tallinna Rahumäe kalmistule. Mind teda hüvasti jätmas polnud...

Õpetaja Ester Vahteri (18.03.1922 – 17. 09.2000) mälestus elab tema õpilaste südameis.

Punane kaelarätt

Mina pole seda kunagi kandnud. Pole olnud oktoobrilaps, pioneer ega komsomol.

Kord, kui olin 9-aastane ja II või III klassis, juhtus selline lugu. Koolist koju

jõudnud -- kuulutasin rõõmsalt: „Mina lähen nüüd oktoobrilapseks!“ Sel päeval oli koolis käinud seltsimees Blumberg -- väike juudi härra, kes esines õpilaskonnale osava jutu, klaverimängu ja kooslaulmisega. Ta maalis toredaid pilte oktoobrilaste tegevustest. Mu lühikeses elus olid kogemused uue võimu olemusest, puudusid aga teadmised oktoobrilastest ja pioneeridest, olin lapsik taipamaks, millega tegemist. Ema jäi mind kuuldes tõsiseks. Õhtul, kui isa ja ema mulle asja olemust selgitanud olid, oli ka soov oktoobrilapseks saada alatiseks kadunud.

Siiski tuli see rätik mu ellu pisut teisel viisil.

„Punane kaelarätt!...“ -- kuulen end lausumas ülevas harduses, repliigis, mis kõlmas kreedona... On VI klassi kevad 1949. aastal, mängin näidendis „Punane kaelarätt“ *) üht peaosalist -- nõukogude tüdrukut. Mu kaaslasteks on tüdruku vend ja tema sõber. Nagu mäletan, põhineb konflikt sellel, et vend ei pinguta end ideaalide nimel. Venda kehastab Feliks Kark, kes õpib meist aasta eespool ja tema sõpra Peep Zober meie paralleelklassist. Näidendiga jõuame olümpiaadil vabariiklikule ülevaatusele. See toimub Draamateatri laval. Saame III koha. Õpetaja-lavastaja on meie emakeeleõpetaja ja kirjandusringi juhendaja **õpetaja Hella Jõerand**.

Kooli etendusel oli ema kuulnud kõrvalt ühe õpilase märkust kaaslasest: „Kuidas ta küll suudab!(?)“ Jah tõesti. Mu hing põdes sõbra ja pinginaabri kaotust, kes oli äsja küüditatud Siberisse. Ei oelnud kellelegi, et punasest kaelarätist rääkides kujutlesin alati oma sinimustvalget... -- Suu rääkimas üht, süda mõtlemas teist...

Aga kommentaar, mida võisin tõlgendada taunivana, meeldis. See reetis, millised me oma südames ikka veel olime.

--

*)Sergei Mihhalkov „Punane kaelarätt“. Noorsoonäidend kolmes vaatuses üheksas pildis. Vene keelest tõlkinud Elmar Kuusik. 99-leheküljeline tavaformaadis ja pehmes köites 1. Raamat sarjast Noorte näitelava. Ilukirjandus ja Kunst 1948.

Õpetaja Hella Jõerand

Mu hea sõber Aino Taube (Lepik) 1949. aasta lennust tunnistab 2014. aastal antud intervjuus: „Mul oli iidol, mu oma pikk ja sale emakeeleõpetaja Hella Jõerand, kelle sarnaseks tahtsin saada.“ *) Ainost saigi emakeele õpetaja.

Õpetaja Hella Jõerand -- pikk, sale, pruunide silmade pilk vastaskõneleja sisemusse vaatav, ütlemistes sirgjooneline ja otsekohene. Olin temasse kiindunud nagu paljud teised ja austasin teda väga. Õpetaja armastus oma aine -- esmajoones eesti kirjanduse vastu -- lõi tugeva silla tema ja õpilaste vahele.

Ta pidi olema suure töövõimega inimene. Vaatamata sellele, et ta üksinda poega kasvatas, oli ta kooli elus väga hõivatud. Kahtlemata toetas teda eesti kultuurikandjaks olia missioonitunne, mida ta oludele vaatamata pühendunult teenis. Et see eriti emakeeleõpetajale kerge ei saanud olla, nähtub tekstidest, milliseid ta meie etteütlustes oli sunnitud kasutama. **) Ta suutis aja vastandlike äärmustega toime tulla: need tekstid pudenesid meist maha, tema ainek ja olemusest jäi helisema midagi sügavat, olulist ja püha. Illustreerima sobivad Doris Kareva read: „Ma mäletan ajajärke, / mil märkamatus näis, / missuguseid ajamärke / me ajud tikiti täis. (- - -) Ja siiski -- millegi vastu / me saime vist süstitud?“ Tunnetasin alati temaga sidet ja ta toetust, kui tuli klassis esitada J. Liivi, A. Haava jt tumedameelset ja traagilist isamaaluulet, milles mu ajaängid väljendust leidsid.

Õpetaja Hella Jõerand oli erakordselt inspireeriv isiksus. Tal oli erk vastuvõtuvaist, ta toetas õpilase huvi, reageeris siirale mõttele kirjandis, innustas loovat alget. Tema mõistev tagasiside oli sütitav. Õpilasena selle tunde kogemine oli eriline -- see oli õnnetunne.

Õpetaja Jõerand võis oma suhtumist väga temperamentselt ja kirglikult väljendada. Mäletan üht korda, kui klass oli teda millegagi pahandanud -- mis see oli, on minul ununenud. Kõne all oli midagi põhimõttelist -- Õpetaja reaktsioon oli äge -- ta pidas selle kohta klassi ees seistes pateetilise monoloogi. Minuni jõudis hetk paradoksaalselt: see oli ILUS! Mind lummas tema raevu ilu -- jõuline, kaunis ja ülev nagu loodusjõud!

Õpetaja Jõerand oli pikalt olnud meie paralleelklassi juhataja -- nende piltidel on ta selles rollis IV klassist alates. Seetõttu pole imestada, et tema poisid olid talle lähedased ja ta armastas neid -- ning nemad teda. Meile rääkis ta neist sageli, me teadsime üht kui teist nende elu-olust, annetest, nende poiste tublidusest, kes pidid üksijäänud emadele õdede-vendade kasvatamisel toeks olema. Võib-olla rääkis ta oma klassis samuti midagi meist. Igatahes kujunes meie kahe klassi vahel, vaatamata vähesest vahetust kokkupuutest, vaikne austus- ja osadustunne. Selle tunnismärgiks sai lõpetamisel kahe klassi ühispilt, mis kunagi varem polnud teoks saanud.

Kirjandusringi üksikasjalisemad tegemised olen kahjuks unustanud. Kui palju seda üldse näiteringi kõrval eraldi jõuti vedada, või moodustasid need kaks ühe terviku kaks poolt? Mõnikord andis Õpetaja mulle mõne luuletuse esitamiseks ära õppida. Oli tavaks, et õpilaste brigaadid käisid asutustes, vabrikutes, šeffide juures erinevate kavadega esinemas. Ükskord pidin deklameerima J. Vares-Barbaruse luuletust „Jälle kodupinnal“. See toimus tehases, võib-olla Voltas, ühes tsehhis, keset tööpäeva. Sealsamas oli improviseeritud lava. Esinemisel märkas, et all poodiumi kõrval seisva keskealise mehe silmis läigivad pisarad. Tal võisid olla seljataha jäänud sõjaaja rasked teekonnad... Et situatsioon oleks mõistetav, lisan siia selle Barbaruse lihtsa tundelise teksti.

*„Ei siia lihtsalt astuta ja tulda,
vaid hardumuses kõnnitakse vaikselt;
kui puudutab jalg püha Eesti mulda,
taas jõudes siia matkalt mitmepaikselt,
siis tunned -- imeline heldimus ja hoovus
sind haarab: selline su südame on loomus.*

*Sa tuled nagu armastatu juurde,
käed sirutad ja äkki tardud rõõmust,
sest oled sattund õnne -- liiga suurde,
mis joovastab sind juba ainsast sõõmust,
et nagu poleks enam ühtki muud maailmas
kui jällenägemise sära sinisilmas.*

*Siin maantee looklev, iga nõlv on tuttav,
õhk põldudelt, -- meid läbistab ta hingus, --
nii leebelt paitav, meile vastu ruttav,
kui tervitaks hõim igas orus, kingus,
et tunneme, kuis laul me südames paisub,
kui kõige kallimat me hoiaksime kaisus.“*

/ J. Vares-Barbarus „Jälle kodupinnal“. /

Mäletan kahte kirjandusringi ekskursiooni, mis toimusid õpetaja Hella Jõeranna juhatusel -- VI klassis Vasalemma, VII klassis Pirita Kosele ja Kloostrimetsa. Üksikasjad on ununenud, mälestuste tunne on jäänud kahetiseks. Ühelt poolt lapselik rõõm maikuu looduses viibimisest ja rikastatud kohateave: õpetaja Jõerand tutvustas meile J. Oengo seotust Vasalemmaga, Kloostrimetsas ja Metsakalmistul ei saanud mööda ka Konstantin Pätsi seotusest paigaga. Noorel lugejal tasub tähele panna, et need nimed olid sellel ajal keelatud. Teisalt seda rõõmu küünistavad sõja jäljed -- meie lapsepõlve pärisosa: ikka veel rauda, kaevikuid, räsitud metsa, varemeid, leina ... Paaril säilinud fotol on jäädvustatud osalised Vasalemma lossi trepil ja Kloostrimetsas Lydia Koidula kalmul.

Kirjandusring 1950. aasta mais Metsakalmistul Lydia Koidula haua.

Koolilõpu eel tegi õpetaja Hella Jõerand meile üllatuskingi: kooli seinalehes ilmus temalt pikk lugulaul värssidega meie A ja B klasside õpilastest. Minul pole seda kahjuks tervikuna kunagi olemas olnud, nüüd on fragmendidki kadunud. Mis tore oleks ime, kui tema loodud read oleksid kusagil säilinud ja tema mõte kaugest minevikust taas meiega kõneleks!

* Arnika Tegelman „Väärivate ülikool annab põhjuse end korra kuus kodunt välja sättida“. Aja Leht, jaanuar 2014.

****) Väljavõte VII klassi eesti keele kontrolltööde vihikust nr.1 1949./50. õppeaastal. (Mrk: - Toonane kirjaviis muutmata. E.P.-T.)** Vihikus on üheksa kontrolltööd, mis on etteütlused, peale selle üks kirjand. Tööd on toimunud ca iga kahe nädala tagan.

Tekstide teemadest esimene ülistab ja imetleb Moskvat ning tänab Leninit ja Stalinit nõukogude laulikute Džambul Džabajevi ja Suleiman Stalski suu läbi.

Teises ülistatakse ja kirjeldatakse tollases versioonis Tallinna „vabastamist“ ja „vabastajaid“ Pärna, Võrku ja Karotamme. Ja leitnant Lumistet, kes „asus kohe heiskama Pikk Hermannit torni punast vabaduslipu“ (st ka sinimustvalget alla kiskuma!).

Kolmandas kiidetakse NL metsade „rohelist kulda“, mis ulatub „Balti mere rannikult ja Karpaatide jalamilt kuni Kamtšatkani ja Sahhalinini.“ 1949. aasta oli räge kolhoosierimise aasta.

27.okt etteütlus on N. Karotamme tekst sellest, et „peamine ja kõikehaarav ülesanne on Eesti NSV kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevdamine“.

3. dets etteütluses meenutatakse, et „kolm aastat tagasi (...) lakkas tuksumast eesti rahva silmapaistva riigitegelase, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe, silmapaistva luuletaja Johannes Vares'e (Barbarus'e) süda“. Loos ülistatakse ja loetletakse tema võite.

15. dets etteütlus on esitatud allpool. Vahepeal on paar üksikutest lausetest koosnevat tööd lauseliikmete määramise peale.

Viimane etteütlus vihikus kirjeldab, kuidas Kaukaasia eestlane Laar tuleb oma kauget „ahelais ägavat kodusaart“ st Saaremaad vabastama. „Seltsimees Laar sai dzoti lähedal kuuli rinda, kuid ta surus käe verdpurskavale haavale, ajas enda püsti ja tormas tulistava dzoti poole. Ta viskus dzoti avale -- kuulipilduja valang tappis ta silmapilkselt; ent rohkem ei saanud sakslane tulistada: meie võitlejad tõusid maast, vallutasid dzoti ...“ jne jne.

Etteütlus 15.12.49.(Mrk.: kirjaviis muutmata. E.P.-T.) Katkend „Pravda“ juhtkirjast 11.detsembril.

„Nõukogude Liit on nüüd rahu, demokraatia ja sotsialismi eest võitlejate võimsa leeri eesotsas. Nõukogude Liidu, rahu kindla kantsi ja lipukandja poole pööravad suure tänutunde ja lootusega oma mõtted ja pilgud kõigi maade töötajad, kogu eesrindlik, progressiivne inimkond. Nõukogude rahvas lahendab edukalt kommunistliku ülesehitustöö ülesandeid. Meid juhib kommunismile viival teel suur Stalin. Piiritu on Nõukogude Liidu rahvaste armastus oma targa juhi ja õpetaja vastu. See avaldub praegu kujukalt seltsimees J.V.Stalin'i seitsmekümnennda sünnipäeva auks areneva üldrahvaliku sotsialistliku võistluse gigantse hoos. Stalin'i nimi on nõukogude ühiskonna moraalse ja poliitilise ühtsuse sümbol. Suures Stalin'is näevad meie maa rahvad oma kangelaslikkuse ja mehisuse, oma kodumaaarmastuse ja oma patriotismi kehastust. Stalin'i nimi on nõukogude rahva kuulsuse ja võimsuse sümbol, võitlusüleskutse uutele kangelastegudele suure Nõukogude kodumaa hüvanguks. Stalin'i nimi on võiduka kommunismi lipp.“

Aime. Sõprus

Mu pinginaaber oli **Aime Tänna**.

Aime oligi selline, nagu mu aim oli tundnud. Tõsine ja tark. Tasakaalukas ja tegev. Nüüd mõistan, kui täiskasvanulik ta juba väikesena oli, kui sihipäraselt oskas oma aega kasutada. Tema välise rahu all peitus ergas vaimne elu.

Päeviti pärast kooli olime koos Aime kodus või meil -- mõlemal pool tundsin end omakoduselt. Elasin ühel tänaval, kaheksa numbrit vahet -- mina Kalevi 24, tema Kalevi 32a. Lugesime, mängisime. Noorema ea köitvad kaaslased ja mängujuhid olid meile eestiaegsed „Lasteleht“ ja „Laste Rõõm“. Ajakirjade üksiknumbrid olid köidetud paksudeks suureformaadilisteks raamatuteks. See huvitav kirjavara oli jäänud Aime korterisse kodust lahkunud eelmistelt omanikelt, kelle saatused 1944. aasta sõjapõgenikena meile tundmatud. Nii sisustasid Eesti lastekirjanduse suurkujud -- Ernst Enno, Karl-Eduard Sööt, Juhan Jaik, Julius Oengo jt püsivalt me päevi, samal ajal kui koolis kirjutasime kirjandeid, etteütusi ja harjutusi vaid Stalinist ning Vene armee vägevusest. Minu kodus neid ajakirju polnud, raamatukogudes ammugi mitte. Ajakirjades oli rohkesti lühikesi näitemänge, mida harrastasime isekeskis etendada. Tegelasid olid enamasti loomad, printsessid ja muud kujud, kehastajateks Aime, Aime noorem õde Ivi, mina. Vahel seltsis meile Maret Sammalsoo, kes elas Aime vastaskorteris, oli meist vanem ja koolis aasta eespool. Maretil olid pikad kuldsed juuksed, tema tegi need patsist lahti, oli siis Printsess, meie leppisime jäneste ja teiste rollidega.

Kes oli see tundmatu pere, kellele väärtuslik kirjavara kunagi kuulus? Keda tänada lapsepõlve unustamatute tundide eest?

Tännade põgenemisest

Aime pere tuli Lõuna-Eestist, ilusa nimega kohast Kuldrest. Aime ema oli olnud seal kooliõpetaja. Nad olid sõjapõgenikud, alles äsja Tallinna asunud. Tulid septembris vahetult venelaste eel -- ema kahe lapsega. Olid tulnud takistusi trotsides, jäänud Püspõlve lahingu kuulihaardesse, pääsenud, kuni viimaks jõudsid Tallinna sugulaste juurde, lapsed peaaegu paljajalu. Isaga, kes oli raudteelane ja töökohustuste täitmisel, saadi uuesti kokku alles Tallinnas. Aga nende ühine pereelu jäi lühikeseks, Aime isa arreteeriti ja saadeti Siberi vangilaagrisse. Aime ema jäi üksi lapsi -- Aimet ja tema nooremat õde Ivit kasvatama.

Ema -- Liisa Tänna -- oli õpetaja Tallinna I Keskkoolis kuni küüditamiseni 1949. aasta 25. märts

Aime hakkas käima klaveritunnis. Ta võttis eratunde **õpetaja Marta Pebrelt**, kes elas Niine tänaval. Tänapäeva noor lugeja selles faktis vaevalt midagi erilist näeb. Ent vahetult sõja järel, mil kõigest esmavajalikust, alates toidust, oli puudus, kodu kaotanud peres, üksiku ema hoole all, õpetaja töötasu nappuse juures, äratav ettevõtetud

samm sügavat austust. Aime klaverit kodus polnud, ta käis harjutamas ühe vanaproua tahvelklaveril Linda tänaval.

Aime õhinal hakkasin minagi õpetaja Marta Pebre juures käima. Isa ostis klaveri. Me veetsime Aimega palju aega koos neljal käel ansamblit mängides. Ise otsisime lood, omal käel õppisime. Õpetaja Pebrelt olin saanud vanaaegse paksu noodi -- Damme „Klaverikooli“, selles oli rohkelt lihtsaid väikseid palu, neljakäeseadeid ja klassikaliste teoste kergeid adaptatsioone. Aime arvates olevat me oma lugudega esinenud. Mina neid esinemisi eriti ei mäleta.

Vaatamata algsele tuhinale, jäid mu õpingud seekord lühikeseks. Klaveriharjutamisest rohkem kõitsid meeli õu ja muud tegevused. Mind võeti klaveritunnist ära. Muusikast siiski ei loobunud, kodus omapäi harrastasin kõikidest olemasolevatest nootidest mängimist. Kuna mu teadmised ja nooditeksti mõistmine oli napp, tõlgitsesin tekste suvalise vabadusega oma tundmustest lähtuvalt. Küllap asjatundlikule kuulajale oleks mu tegevus skandaalne tundunud.

Aime jätkas õppimist ja harjutamist, hiljem Pioneeride Palees. See natukene tasus elus ära: Siberis lisasid lapse oskused hädavajaliku osa pere sissetulekutele -- AIME SAI LASTEAEDA KLAVERIMÄNGIJAKS.

Väga ilusad olid talveõhtud Aime kodus. Sageli istusime Aimega rohelise paberiga kaetud kirjutuslaua taga, laualambi hubases valguses ja aitasime Aime emal õpilaste töid läbi vaadata. Etteütluste ja kontrolltööde parandamine oli meile täiesti jõukohane ja huvitav. Vastutus ja teadmine, et saame ema aidata, tõstis enesetunnet.

II klassi varakevadel tärkas meil idee minna fotograafi juurde. Aasta oli 1945, sõda polnud lõppenud. Mingeid ametlikke fotoärisid polnudki. Lugesime lehest kuulutust -- keegi mees pildistas kodus Villardi tänaval. Ühel pühapäeval läksimegi kohta otsima -- Aime, Maire Paomees ja mina. Peale kolmelise ühisfoto saime igauhest eraldi pildid. Nüüd on huvitav tunnistada üheksa-aastasi tüdrukuid. Koduteel tegime kõrvalepõike, veetsime aega Hirvepargis. Paksus sulalumes oli musti vesiseid laike, veekindlaid jalanõusid polnud, kingad vettisid, jalad märgusid, kuid ikkagi tundsimme end hästi: olime iseseisvalt millegagi hakkama saanud.

*Eve, Aime ja Maire
Villardi tänava fotograafi juures 1945. aasta märtsis.*

Nii Aimel kui minul olid maal vanavanemad, kelle pool suviti viibisime. Eestimaal oli tol ajal tavaks kena komme vastutulijatele tere ütelda: kaunis kingitus, mis eriti loomulik külateedel, kus teelised tihti ei kohtu. Sellega seoses meenutab Aime üht meie vigurit. Kord Tornide väljakul otsustasime hakata vastutulijaid teretama nagu külavahel, et uurida, kuidas keegi reageerib. Reaktsioone oli tõesti erinevaid. Mõni teretas lahkelt vastu, mõni oli hämmelduses või ehmunud -- võib-olla oma mõtetest äratatuna. Meile aga valmistas meie psühholoogiline katse lusti.

*Aime ja Eve umbes oma psühholoogilise eksperimendi eas.
Pildistatud Viruvärava mäel. Uus turg on veel alles.*

Kahel kevadpoolaastal olime sunnitult lahus. Ühel neist jätkus Aime koolitee maal vanaema juures, kuna nende kodus käis päeviti valvamas venelasest NKVD mees. Aime emale jäi teadmata, miks. Aime elas hirmude kütkes ega kannatanud pinget, ema saatis ta maale kooli. Ilmselt jäeti nad seekord lõpuks rahule. Teine kord oli Aime kopsude tõttu mõned kuud sanatooriumis. Seetõttu on mälestustes perioode, kus Aimet pole, on hoopis teised seltsilised ja tegevused. Ei meenu ühiseid kelgutamisi. Mul ei olnud suuski, uiske ega väikest kelku. Oli vaid vanaaegne suur ja raske täiskasvanute mõõtu Soome kelk, millega sai talvistel tänavatel -- peamiselt Graniidi tänaval – sõidetud.

Kas me vahel tülitseme? Aime arvab, et mitte -- kui jätta välja eriarvamused ühistel harjutamistel. „Ma olin vahel pärast harjutamist lahku minnes päris pahane,“ meenutab ta nüüd. Küllap võisime mõlemad sarnaselt tunda. Olen selle unustanud, sest mu mälestustes troonib üks intsident, mille korraldasin ja millest sain õppetunni kogu eluks. Juhtus see nooremas eas. Ühel päeval Aime juures pahvatasin talle kaela etteheiteid -- bravuurikal ja sõjakal kombel. Milliseid, ei mäleta enam. Aime ei reageerinud kuidagi: ei kaitsenud end, ei hakanud vastu ega pahandanud.

Kui tegu oli tehtud, adusin samas, kui inetu. Põhjuski näis tühine. Ega ma vabandanud, kuigi olen oma ülesastumist alaliseks häbenema jäänud. Ka leppimist ega tülili jäämist ei mäleta. Ju oli Aime nii tark, et suutis mu koleerilisest reaktsioonist suuremeelselt üle olla. Täna talle lugu ei meenu. Mulle andis see sündmus, eelkõige Aime oma vaikiva väärikusega õppetunni ning äratundmise kogu eluks. Toonast lapselikku tunnetust võiks kirjeldada järgmiselt: 1. sõna on kergekäeliseks loopimiseks vahe ja terav, sellega on kerge haiget teha; 2. kui sõna on ilmsiks toodud, ei saa seda tagasi korjata -- JA SEE ON KOHUTAV; 3. vääriti öeldu mõrastab midagi parandamatult ja lõplikult. Olen lapsetarkuseusku. Kas täiskasvanud aimavad, kui hõlmavalt lapse terviklik nägemus maailma mõista võib? Küllap eeltoodud tõdemus korjus mu kogemusse mujaltki, saades läbitunnetatud teadmiseks terveks eluks.

Meie sõprus ja lähedustunne Aimega süvenes koos kasvamisega. Olime mõlemad kolmeteistkümnenda eluaasta alguses, meie suhted olid soojemad kui kunagi varem.

Küüditamine.

Siis tuli 25. märts 1949.

Aimel oli 23. märtsil sünnipäev. See oli pühapäev, koolivaheaja algus. Olime Aime juures sünnipäeva tähistamisel -- ka minu ema ja hea perekonnasõber, pr Lisette R. Meeleolu oli armas ja soe, kodune. Aime sai kingituseks raamatuid. Järgmise päeva veetsime Aime juures neid lugedes. Õhtueelsel pärastlõunal läksime kõndima. Märtsipäike säras, tänavatel oli paksult lund, aga päikesesuunalisel Graniidi tänaval sulisesid sügavates roobastes veed. Millegipärast käisime läbi koolistki. Venelased tegid laval esinemise proovi.

Meile jõudes leidsime eest äreva meeleolu. Isa, kes töötas ETKVL-s, oli kuulnud nende autobaasi mobiliseerimisest eelolevaks ööks. Tädi Lisettel, kes töötas Tallinna Autobaaasis, oli sama sõnum selle baasi kohta. Kuuldu oli kurjaendeline. Oht varitses kõiki, alati pidi kohver valmis olema. Kuna Aime isa oli Siberis vangis, võis karta nende pere löögi alla sattumist. Kahjuks oli Aime ema sel õhtupoolikul kodust ära. Ta oli õpetajana oma „parteilist kohust“ täitmas, hiliste tundideni kursusel. (Seda nõuti

kõikidelt ENSV töötajatelt. Mäletan oma isa pikkade tööpäevade järel ööajast NLK(b)P ajaloo konspektiga tegelemas). Minu kodused manitsesid Aimet emale ohusõnumit edastama ja soovitasid neil ööks kodust lahkuda.

Aime ema kirjast.

„Tahtsin viimasel õhtul Teie juurest läbi tulla, aga oli hilja, kell 10 õhtul - tulin õpetajate kokkutulekult. Ütlesin Aimele, et nad läheksid Teile, aga neil polnud usku ebaõnnesse. Ei taha seda meenutada, mis paha on, seda leidub kõikjal isegi, kuid viimati kohtasime Aime sünnipäeval. Jah, see on õige, kuidas Teie, armas Eve ema, kirjutasite, et arvatavasti tundsite lahkumisvalu. Midagi nii valusasti pigistas südames mind tol õhtul, alati, kõikjal -- mul polnud enam südamerahu, ei tundnud rahuldust tööst. Kartsin inimesi. See oli aimdus lähenevast olukorrast. Teie tulek aga tol õhtul tõi rõõmu laste südamesse -- mina ei suutnud seda sisendada. Eve ja Aime sobisid tol õhtupoolikul ülihästi, rõõm oli neid vaadata. Järgmisel päeval ei tahtnud Aime toast väljudagi, tundis end mugavasti kingitud raamatuid lugedes. Need jäid enamuses kõik kohale. Eve kingitud raamatust oli eriti kahju. Nüüd teised lõpetavad klassi, sooritades viimaseid eksameid. Nema siin valutava südamega jooksevad taigas.“ (Siberis, 3.06.49.a.)

Tol õhtul Aime ja Aime pere meile ei tulnud. Ilmsüütu inimene, laps pealegi, ei suuda koletisliku halva mõõtnatust uskuda.

25. märtsi hommikupoolisel ööl kuulsin läbi une eemal meie tänaval automootori töötamist. Magasin koolivaheaja und, kaua, kella kümneni. Äratas majanaabri tulek - see proua juba kuulutas emale öisest küüditamisest. Jooksin tulistjalu Aime juurde: Aimet, Aime ema, Ivit ei olnud!

Nende üks oli kinni pitseeritud...

Tol ööl küüditati meie klassist veel teinegi klassiõde -- Ivi Veepere.

Eesti Emast

Üks ema on lastega teel... Nad roomavad kraavis vihisevate kuulide all. „Ema!... Ma kardan,“ kaebab väiksem. „Ära karda, kullake... ainult... ära pead tõsta!“ „Ema! Mis see vilistab?“ „Pole midagi... ära karda... telefonitraadid undavad!“

See stseen on killuke Aime meenutustest 1944. aasta sügisest, kuidas nad kuulide all roomates põgenevad kolmekesi sugulaste talust Tabivere jaama poole, lootusega mõnele Tallinna sõitvale rongile pääseda. Kui talu õuele oli sõitnud Saksa tank, algas kuulus Pupastvere lahing, tulevahetus sooneemele asunud venelastega. Nii jäid nad lahingu jalgu, osa talu hoonetest sai nende lahkumise järel tuleroaks. Tabiveres õnnestus neil pääseda Saksa sõjaväe rongile ja jõuda niiviisi lõpuks Tallinna sugulaste juurde.

*

„... telefonitraadid undavad!...“

*

Kuidas ülistada Eesti Ema? Olen teda näinud Aime emas, oma õpetajates, lähikondsetes, sugulastes, sõprade emades. -- Hingehell, õrn, tark, tugev, julge, mehine... Mehed ja pojad peredest kistud, sõjas langenud, vangistatud, orjuses, hukatud, näljutatud, auku aetud... Naine lootmas, leinamas, päevatööd tegemas, toitmas, katmas, ravimas, kaitsemas lapsi, koolitamas, julgustamas, hellusi jagamas.

Lehekülgede kõrval, mis Aime ja Aime ema kirjades räägivad alandustest, näljast, külmast, haigustest, orjatöö raskustest, aga ka looduselamustest, mõtetest ja meeoludest, kumab igas kirjas peamise painena ellujäämise kõrval mure laste hariduse pärast, nii nagu tundis Eesti taluperest võrsunud, Tartu Ülikoolis hariduse saanud Eesti õpetaja.

Aime ema ja Aime nende Siberist saadetud kirjade väljavõttes (1949/50)

Aime kirjast 9.04.49.

„Kallis Eve! Praegu olen teist päeva siin kaugel Siberis. Eile sõitsime siia külla. Teel oleme olnud 2 nädalat. Kõige enne sõitsime rongiga, siis autoga ja kõige hiljem hobusega. Tead, sa vaata 7. klassi maateaduse raamatust joon. nr. 48. Seal leiad Obi harujõe Tšulõmi äärest linna Atšinsk. Sellest 51 kilomeetrit põhja poole on kolhoos „Vtaraja bolševistskaja vesna“. Selles kolhoosis peame me olema. Meid määrati Siberisse igaveseks ajaks. Oleme Krasnojarski kraisis. Selle kraisi piires ei tohi minna... Ära unusta mind, kui me enam üksteist ei näe!(...)“

*

Aime ema 24.07.49.a.

„(...)Nii valu ja kurb on, seda võite kujutella. Kuidas on kaugete vahemaade taga inimesi, kes mõtlevad meile ja kellele me enam kunagi otsa vaadata ega kätt suruda ei saa! Sageli mõtlen, miks kodumaa on meid hüljanud.(...) Teate, kuidas töötasin, mul oli alati nii vähe aega, oma isikliku elu mul peaaegu ei olnudki, kuidas lapsed rühkisid õppimist. Siin ei kohelda meid kui hoolsaid inimesi. Meist tahetakse uskuda, et me oleme loodrid, riigivastased. Meisse suhtutakse üleolevalt, peetakse vangideks. Enese arvates töötasin eeskujuliku nõukogude õpetajana ärasõidu hommikuni. Kuidas püüan oma elu sisse seada -- seda võimalust ei anta. Töötame päev päeva kõrval kolhoosis, saame selle eest vaid leiba, sedagi kopitanud jahuna. Teised toitained muretseme oma asjade eest.(...)“

(...) Kartulid on mul oma maalapile maha pandud. Kui neid sealt võtta saad, on suur häda juba möödas.(...)“

*

Aime ema 3.06. 49.

„(...)Olümpiaad läheneb, Aime tahtis tänavu sellest tingimata osa võtta. Siin seda vaimuvalgust on vähe. Raamatud eestlaste vahel on kõik läbi loetud ja edasi antud. Lastel on muidugi igav. Mina lugeda midagi ei taha, mu pea on mõtteist küllastunud,

kuidas oma elu siin korraldada, et oma lapsi toita. Senini ma pole midagi välja mõtelnud. Elame kolhoosis, töötame, toitume aga omal kulul. Tööpäevi korjub imevähe, nende eest saame alles sügisel leiba. Alguses anti meile leivajahu avansiks, nüüd aga lõpetati. Anti ka põllulapp, sellele on me lootus, aga seemne peame raha eest ostma, nimelt kartulid on kallid. Tangud ja lihtne kuivtoit on siin samuti kallis, keegi ei müügi. Odratangu pole kellelgi, valget saiajahu samuti.(...) Majad asuvad pika tänava ääres. Puuviljaaiad puuduvad täiesti, pole ühtki marjapõõsast, kirsi- ega õunapuud. Sellest on nii kahju. Metsas aga leidub metsikult kasvavaid sõstrapõõsaid, vabarnaid. Ühtki maasikalehte pole näha. Kasvab umbrohuna pujengipõõsaid, roosipõõsaid. Taiga on metsik, soine. Kohati on mets raiutud või iseendast põlenud. Need maatükid on üles haritud, mis moodustabki meie kolhoosi. See on kolhoos metsas. Lähed tööle 10 km, aga lagedat kuskil ei näe, aina kasesalud. Küttematerjal on aia taga, võta ja valmista toitu. Kui ainult oleks valmistada!“

„(...) Tervis käib allamäge. Kui mind enam ei ole ja Aime kodumaale pääseb, siis võtke ta oma tütreks.(...)“

„Evekene, kui ma Sind ei tülitä, siis saada väljalõigat artikleid ajalehtedest, milles kirjutatakse Sinu või minu endisest koolist. On huvi teada, kuidas elu seal edasi läheb.(...)“

*

Aime ema 10.07.49.

„Kas meie lapsed üldse kooli enam saavad? Kool on lausa venekeelne, nad on siin oma keeleoskusega ja õppimisega taga siinseist nõudeist. Keskkool on siin 10-klassiline. Tuleks õige madalasse klassi astuda ja oleks sealgi raske. Nad seltsivad ikka omasuguste eesti lastega ja õpivad vene keelt vähe. Kui edasi jääme kolhoosi, puudub mul majanduslik jõukus panna neid 5 kilomeetri kaugusel asuvasse kooli. Kui kooliaeg saabub, eks siis näe, kuidas oma elu jälle seame.“(NB! Kohalik kool oli 4-klassiline. Minu märkus).

*

Aime ema 12.07.49.

„(...) See kallis proua tahab veel vaeva näha ja Aimele mantli valmis õmmelda. Palju tänu talle, aga selleks suveks sellest vist enam talle mantlit ei saa. Vanagi veel küllalt hea külatänaval jooksmiseks. Aga eks tuleval suvel kann! Kirjutagu Enn (tema poeg) mulle oma elust koolis üks kiri, siis näen, kuidas ta keeleoskus on arenenud ja kuulen, kas ta klassi lõpetas.“

*

Aime ema 4.11.49.

„Armsad sõbrad kaugel kodumaal!

On möödunud palju päevi, kui Teilt kirja sain. Vahepeal on minu elus muutusi ette tulnud, olen oma elukohta vahetanud. Kui Te mulle ehk kirjutasite vanasse elukohta, siis pole nad veel siia jõudnud. Saatsin küll oma praeguse aadressi endise elukoha postkontorisse. Nii igav on, kui ei ole kodumaalt ühtki teadet. Sõitsime kolhoosist välja 14. augustil. Olime teel kuu aega, sellest ajast viibisime Krasnojarski linna

eeslinnas 3 nädalat. Osa meist siirdus sealt põhja, osa lõuna poole. Paar perekonda osutusid kõlbmatuks loovale kaevandustööle ja meid suunati 50 km Krasnojarski linnast eemal olevasse klaasivabrikusse. See on töölisasula, mille elanikud töötavad kõik tehases. Saabusime 15. oktoobril. 17. oktoobril asusin ka sellesse vabrikusse oma töökohale -- mustatöölisena. Teen igasuguseid töid, viimati laadisin autosid klaasiga - pudelitega, mis viivad hiljem elanikkonnale erutavat vedelikku. Nüüd olen 4. päeva kodus, kuna sain töö juures vigastada. Vedasin kastidega vabrikust vagonetidel klaasi lattu. Olin tööl kella 6. õhtul kella 3. hommikul. Mu jalad olid üliväsinud, komistasin ja kukkusin vastu kasti ning purustasin oma nägu. Palka pole veel mingisugust saanud. Huvitab mind väga, kui palju jõudsin hobusena töötades teenida. Sellisele tööle mu tervis kaua vastu ei pea, olen vilumatu ja kehaliselt nõrk. Oleme selle aja elanud vaid oma asjadest. Kolhoosi jäi maha mu kartul, aedvili ja lehm. Viimasest sain vaid väikese eseme, mis vastab lehma veerand hinnale. Tööpäevade eest ei saanud mingit tasu. Ja nüüd ainult südamevalu minuga.(...)“

„(...)Tõusin südaõöl, pole und. Akna taga ulub ja vingub vinge siberi tuul. Männi okste tagant vaatab kuu läbi mu toa lageda akna mu voodisse. See meenutab ilusaid talveöid kodumaal.

(...) Eile sadas vähe lund, senini olid võrdlemisi kuivad ja soojad sügisilmad. Endistel aastatel on seda aegu lumi ammu maas olnud.(...) Aga tuulel on eriline omadus, ta puhub nii jõuliselt, veenvalt, et tunned külmi sõrmi end haaramas. Akna klaasid klirisevad ja kõlisevad, need on raamides lahtiselt, ainult välisaknad ja laua juures on kõik liikvel. Elan teisel korral, maja on korralik, elanikud kõik õpetajad, välja arvatud perekond, kelle juurest mulle on tuba määratud -- 2- liikmelise leedu perekonnaga kokku. Siin on kunagi asunud klooster -- selles asulas. Sellest pole enam nüüd jälgegi, kirik on saanud autode asupaigaks. Sügavas orus voolab väike jõেকে, kahel pool, mäe kallakutel asuvad majad, meie oma asub kõrgel mäel, taga laiub võsastik, kust käin seljaga hagu toomas. Talveks väljavaateid on vähe, tagavarasid mingeid pole, elame kui linnukesed oksal ja loodame Loojale, kes meid on senini juhtinud ja hoidnud. Ainult piinav südamevalu takistab kõike ümbritsevat elu nautimast, hirm oma laste elu pärast. Aime käib siinse keskkooli 5. klassis. Ei taha sugugi kooli minna. Ivi õpib 3. klassis. Tema asub küll kooliteele rõõmsa meelega. Vene keele puudulik oskamine teeb neile raskusi, aga muidu läheks õppimine küll. Neid vaadates tõmbab süda alati valusalt: kui kaua peavad nad vastu sellele karmile olukorrale.(...)“

*

Aime 5.11.49.

„(...)Täna lõpeb I veerand. Lähete kõik pidulikult uute riietega kooli, paljud oma viisi vastu võtma. Usun, et Sul on ka kindlasti kõik viied.(...) Täna saavad teised tunnistused, kuid mina mitte. Ma hakkasin alles veerandi lõpus koolis käima. Nüüd olen käinud koolis umbes kolm nädalat. Tunnistust mulle välja ei anta. Ei tea kas lähengi enam kooli. Keelega on võrdlemisi raske. Muidu pole midagi, aga maateaduses, loodusloos ja ajaloos on raske. Hakkan lõpetama. Ära pahanda, et Sulle nii vähe kirjutatan. Teinekord kirjutatan rohkem. Ei ole kohe tuju ja mõtted ei kogune kuidagi peas. Kirjuta ikka mulle! Kõigile õpetajatele ja nüüdsele VIIb klassile palju tervisi. Ärges unustage mind! Aime.“

Aime ema 5.11.49.

„Kallis Evekene! Aime (...) jättis pool paberit tühjaks. Kasutan juhust. Mul on nii palju kirjutada, et ma ei saa end tühjaks puistata. Tahan teada, kuidas Sul koolis läheb, mida teevad kõik mu tuttavad, Aime endised kaasõpilased Aada, Siiri, Irja, Viirlaid Ivi, Õie Liivrand ja teised! Muidugi Sinust olen kõige rohkem huvitatud. (...) Täna on õppeveerandi lõpp, teil on see pidulik sündmus, siin on see tavaline koolipäev, puudub pidulikkus.(...) Kõige paremat edu Sulle! Sind armastav Aime ema.“

*

Aime 5.01 50.

„(...) Kuidas Sul ka koolis läheb ja kellega Sa istud? Hinded on Sul muidugi kõik viied. Kas Sa klaverimängu ka veel õpid? Tead, Eve, ma palun, kui Sul on mõned vanad noodid, mida Sa ise ei tarvita enam ja saada siis palun mulle, kui Sul võimalik on. Ma viibin ju nüüd sageli klaveri juures: mängin lasteaias lastele. Saan sealt süüa ja vähe rahalist tasu. See on meile suureks toetuseks. Minul on nüüd küll hea, aga Ivikene on üksi külmas toas. Tuba on meil nagu kelder pime. (...) Täna õhtul oli Ivil palavik 38,4. Ema ei teagi, läks kella 6-ks õhtul tööle ja töötab kella 2-ni öösel. Palun kirjuta mulle ja ärge unustage meid! (...)“

„(...) Kirjuta mulle veel kooli elust.(...)“ **(Aime 6.02.50.)**

Aime 29.03.50.

„Sain Su noodid ka juba kätte, Eve. Suur, suur tänu nende eest. Sul oli vist kahju neid ära saata. Saan sellest aru. Siin olidki ilusamad klaveripalad sees.(...) Koduigatsus on nii suur. Kui oli mul sünnipäev, meenusid kõik need laulud ja mängud ja kõik kallid inimesed . (...)“

„(...) Suur tänu ka, et Sa kirjutasid mulle kooli elust. See mind väga huvitab.

Mina käin samuti koolis. Ainult mitte VII-das, aga V-das klassis. Koolis siin mul just raske ei ole. Alguses oli vene keelega tegemist, nüüd pole viga. Ümberjutustused ja etteütled teen juba 4 peale. Õigust öelda, ma pole siamaani veel üheski aines 2 saanud. Ajaloos ja maateaduses ja loodusloos ja vene keeles suuliselt ja kirjanduses olid mul kohe viied. I veerandil ma tunnistust ei saanud. Läksin kole hilja kooli. II veerandil oli mul vene keeles kirjalikult 3. Teistes ainetes olid kõigis viied. Tunnistusi siin niisuguseid ei ole kui meil kodus. Siin on päevikusse trükitud ained ja sinna hinded pannaksegi. Pidulikkust siin nende andmise juures ei ole.

(...) Kuidas Sul ka klaverimäng läheb? Kellega sa nüüd neljal käel mängid? Tihti meenub mulle üks juhtum. Me olime siis veel väikesed. Alles algasime veel neljal käel mängima. Õppisime ja õppisime, aga kuidagi kokku ei lähe. Lõpuks saime üksteisele pahaseks ja mina läksin koju. Nüüd saan ma ka ikka klaveril mängida. Käin lasteaias mängimas. Iga päev hommikul kell 9 lähen ja kell 1 tulen. Kella 2-ks lähen kooli. Lasteaias on päris hea kord. Mängin seal laulukesi ja tantse.“

*

Aime ema 25.06.50.

„Evekene lõpetas nüüd selle kooli. Õnnitlen Sind, armas laps, sel puhul ja soovin Sulle edaspidiseks jõudu ja tahet õppida! (...) Kooli lõpetamine on Eestis pidulik moment elus, tean seda oma endisest praktikast. Siis on nii palju lilli ja õilsaid tundeid.

Siin on see väga proosaline. Õpilased ei ammuta enesele jõudu neist hetkedest. Mul on kuidagi kahju neist, et nad jäävad ilma nii paljudest ilusatest tunnetest. Nüüd on Teil loodus pidurüüs ja algab suvine puhkus. Kus veedate oma suve? Kas ikka Mulgimaal?(...) Palju jääb mul Teile ütlema ega oskagi seda. Tunnen vaid seda, et olete meile kallis mälestus kodumaast. Rõõmsat suvepuhkust ja kosumist muredest! Sõdamlike tervitustega Teile kolmele meilt Teie Liis.“

Aime 25.06.50.

„Koolis lõpetasime eksamid ammugi. Need olid meil ainult kahes aines – vene keel suuline ja kirjalik ja matemaatika suuline, kirjalik. Andsin need kõik viitele. Isegi **vene keeles** kirjalikult ümberjutustus **viiele**. Ma seda isegi ei tahtnud hästi uskuda. Teistes ainetes olid aasta eest kõik viied. (...) Teie lõpetate nüüd kõik seitse klassi, aga mina alles lõpetasin viis klassi.(...)

(...) Lasteaias käin ka ikka mängimas. Sellest on hea, et saan ikka süüa. See aitab palju kaasa. Praegu ei ole meil midagi peale leiva. Üldiselt on sääal ikka huvitav ja ilus. Sinu nootidest mängin kogu aeg. „Die Nelke“ on mul juba selge ja „Die Tulpe“ samuti. Muidugi ka veel teised palad.

Kas teil sellel aastal ka laulupidu on? Meie teada peaks olema. Täpselt ei tea. Kui on, siis palun kirjuta mulle sellest pikalt ja laialt. Samuti palun kirjuta koolielust ja eksamitest ja kes kuhugile läheb edasi õppima! Kirjuta üldiselt kõigest kodumaa elust. Kas on Tallinn palju muutunud? Jne. Kirjutada oleks mul nii palju, aga ei oska seda kuidagi paberil väljendada. **Kallis Evekene, ära unusta mind!** Kirjuta ikka! Niisugust sõpra ei leia ma iialgi! **Tervita kõiki tuttavaid! Aime.**“

Kirjavahetus jätkub Aime pere kodumaale naasmiseni 1957. aastal.

Katkestan ja lõpetan väljavõtete tsiteerimise 1950. aasta kevadega. Siis lõpetasin mina ja oleks Aimegi lõpetanud meie kooli.

1950. aasta lend jäi Tallinna 15. M/t. Keskkooli luigelauluks, ühe ajajärgu lõpp-punktiks Kalamaja kooli ajaloos. Tallinna 15. M/t. Keskkool lakkas olemast. Meie vana auväärne koolimaja anti täielikult vene kooli valdusesse. Kooli vaimsus ja materiaalne vara muudeti tühiseks, aastakümnete jooksul loodud õppevahendite kogud, meie viimased aastad ja jäljed lõpetamisest haihtusid olematusse. Kuhu pidime kokku tulema? Suurem osa õpilasi ja õpetajaid viidi üle Tallinna I Keskkooli Suur-Kloostri tänaval, mis muudeti segakooliks, teised kadusid, kes kuhu mujale. Aga seal olid juba muud koolid ja muu vaim...

Veel õpetajatest, koolielust

Mida vanemaks saame, seda lähedasemaks muutub eelkäijate põlvkond, kes meid õpetanud ja kasvatanud. Igatseks aega kokku krookida, neid inimesi tagasi, kohtuda võrdvanustena, mälestusi jagada, küsida, maailma asju arutada. Meie õpetajad olid väga head professionaalid ja toredad inimesed, enamikus eestiaegsed, nii et tunneme endid mingil määral selle aja kasvandikena. Võin neid ridamisi loetleda: klassijuhatajad **Ester Jüris** (vt. eespool) ja **Elfriede Subi**, emakeeleõpetaja **Hella Jõerand** (vt eespool) matemaatikaõpetaja ja direktor **Ants Utso**, loodusloo-, füüsika-

ja keemiaõpetaja ning ühtlasi õppealajuhataja **Jaan Sihver**, lauluõpetajad **Lydia Trees** ja **Alide Kivima**, võimlemisõpetaja **Evi Vabasalu**, joonistusõpetaja **Johann Prikk**, inglise keele õpetaja **Ljubov Heinmets**, vene keele õpetaja **Valentine Saarman**, ajalooõpetaja **Elsa Sults** ja paljud teised -- nagu õpetajad, kes meiega tegelenud vaid lühemat aega, näiteks asendusõpetajatena. Maja oli väike, kord range, õpetajad vahetundidel tegevuses korrapidajatena -- nii said tuttavaks needki pedagoogid, kes tunde meie klassis polnud andnud. Mäletan alati sooja ja emalikkude õpetaja **Alice Eensood**, läbi näpitsprillide vaatavat säralist õpetaja **Adele Ekstat**, kaunist õpetaja **Linda Lõhmus**, lahkete rahvatantsuõpetajat **Hilja Pälli**... ja teisi.

Kooli direktor 1947. aasta novembrini ja matemaatika õpetaja vanemates klassides oli õpetaja **Ants Utso**. Silmade ees on ta klassi tulek -- kaenla all klassipäeviku kõrval suur vineerist kolmnurk -- ilmselt oli meil käsil geomeetria kursus. Tema tasakaalukas ja soliidne olek mõjus sümpaatselt ja autoriteeti sisendavalt. Alati kui teda koolimajas teretasin, naeratas soojalt ta lahkete silmade pilk puhmaskulmude alt ja tema vastus-tere oli väikesele inimesele sama lugupidav nagu võrdsele täiskasvanule. Mulle meeldis, et meil oli temataoline koolijuhataja.

Kooli õppealajuhataja oli õpetaja **Jaan Sihver** - loodusloo, keemia ja füüsika õpetaja. Tema tunnid olid põnevad, sest need toimusid tavaliselt eraldi klassis -- loodusloo kabinetis. Seal oli ilma tunnitagi kõitvat vaatamist -- seintel, kappides klaaside taga, kappide peal, laudadel -- tabeleid, kaarte, pilte, topiseid, kive, mõõteriistu, keemia ja füüsika õppevahendeid. Õpetaja Sihver näitlikustas oma teoreetilist õpetust mitmesuguste eluliste näidete ja katsetega. Ta oli emotsionaalne ja kirglikult kutsumusele pühendunud inimene. Kasvatusküsimused olid ta südameasjaks küllap sügavate tõekspidamiste tõttu, aga ka õppealajuhataja kohustest lähtuvalt. Ta oli ikka kohal kui kedagi tempude tegijat, tavaliselt poissi, oli vaja korrale kutsuda või pihile võtta. Ühele juhtumile olin kunagi tunnistajaks. Tundsin ses seigas õpetaja Sihverile kaasa, aimasin, et ta elas hinges pahategija kasvatamatust kordi rohkem läbi kui teo toimepanija ise.

Koolil oli hästi toimiv sisetöötatud kord, traditsioonid, mis elasid eelmiste aastakümnete elu niipalju, kui uued tingimused polnud neid murendada või murda suutnud. Lisandusid nood, mida uus nõukogude kord püüdis sisse juurutada.

Meie klassijuhataja viimastes klassides oli õpetaja **Elfriede Subi**, lahke ja diskreetse olekuga keskikka jõudnud naisterahvas. Tema õpetas meile vene keelt. Ta oli mõistev ja heasoovlik, emalik -- teatava distantsiga, ilma liigse familiaarsuseta.

Õpetaja **Saarman** rääkis mulle kunagi, et tema õde olevat olnud tuntud pianist Vanda Saarmann (1897 – 1932). Nii olen mäletama jäänud. Olin veel laps, mu peres polnud vastavat traditsiooni ja ma ei teadnud eesti pianismist midagi. Hiljuti meenutas klassiõde I Keskkoolist, Ivi Kattai (Rühka), kes oleks kooli lõpetanud 1951. aastal, õpetaja Saarmanist lugu, mida ei saa siin jagamata jätta. Õpetaja Saarman oli õpetanud nende klassile vene keelt ja matemaatikat. Kord vahetunniks saali siirdudes olid nad tabanud õpetaja klaveril musitseerimas. Kõlanud oli midagi tõsist, kaunimeloodilist, klassikalist. Lastest said vaiksed kuulajad. Toonane elamus on Iivil talle tänaseni.

Mingil aastal ilmus kooli uus kehalise kasvatuse õpetaja, kaunis naine -- õpetaja **Linda Lõhmus**. Mäletan teda meilegi tundi andmas. Ta oli mu imetluse objekt, sest minu silmis kehastus temas täiuslik ilu. Õpetaja Lõhmus ja õpetaja Saarman olid suured muusikaarmastajad. Hilisemas elus võisin neid alatihti kontserdiküllastajate hulgas kohata.

Mul polnud ühegi aine õppimisega probleeme. Võib-olla sellest tingitult on mälestused ühekülgsed -- tundide õppetööst ei mäleta ma peaaegu midagi. Meenub üks emotsionaalne seik II klassi kevadest. Pärast haiglas veedetud kahte nädalat olin järgmisel päeval kohe koolis. Neil aastail (kogesin seda 1946. ja 1950. aastal) ei olnud vähemalt lastehaiglas mingit külastust ette nähtud, lubatud oli vaid kirjakesi vahetada. Matemaatika tunnis -- mis kole üllatus! -- kontrolltöö uuele osale, millega mul polnud mingit tutvust. Sain hindeks kahe. Olin kodus pisarais ja õnnetu, aga isa aitas mind samal õhtul järjele. Miks õpetaja Jüris nii toimis? Võib-olla ma ei ütelnudki talle, et olin haiglas olnud? Juhtunust kujunes kasulik õppetund, sain teadmise, kui oluline on vältida lünki matemaatika õppimisel. Lähtusin sellest tarkusest kogu keskkooli aja -- vaatamata ajanappusele olin nendes ainetes rangelt järjekindel.

Vahetundidel jalutasime ringiratast saalis – tüdrukud kolmandal korrusel, poisid teisel. Taoline vaheaja veetmine oli üle Eesti Vabariigi üldlevinud. Loen õpetaja Jaan Sihveri mälestustest, et tema oligi olnud sellele tavale alusepanija! Vt.*). Komme oli meeldiv, võimaldas liikuda, suhelda ja vestelda koolikaaslastega, mõnikord, raamat käes, midagi lugedagi. See viis vaheajaga veeta oli ühtlasi lahe lõõgastus, ilma väsitava lärmita, mis tänapäeva koolides tavaline. Mõnikord lauldi ja mängiti ringmänge – need põlvest-põlve lood said selgeks ning omaseks. Käibivamad olid: „Me lähme rukist lõikama“, „Üks peremees ehitas maja“, „Kes aias“ jt. Lõbust jäid ilma antud päeva klassikorrapidajad. Nood pidid hoolitsema rangelt nõutu eest: et vahetunnil keegi klassis ei konutaks, klass tühi ja tuulutatud, tahvel, tahvilapid uueks tunniks pühitud-pestud oleksid. Alati oli silmapiiril ka mõni korrapidaja-õpetaja. Söögivahtetunnil võis klassis olla ja oma võileiba süüa, kel see kaasas ning koolitoit välja lunastamata.

Meenutamist väärivad **vahetundide jätkuminutid**, mil kell helisenud, lapsed klassi kogunenud, õpetaja veel viibimas. Olen jäänud neid hetki mäletama ühe klassikaaslase -- Aide Kaljumäe tõttu. Tema oli väike tüdruk, kes esimesel koolipäeval (vt eespool) koolipingi kohal kumaras lohutamatu nuttis. Hiljem osutus ta rõõmsameelseks ja vembukaks klassiõeks. Mulle tundus, et ta õppimisele eriti ei pühendunud. Neil tunniootuse hetkedel ilmutas ta silmapaistvat andekust, mida jätkuvalt imetlesin. Tal oli kombeks kiirkorras joonistada tahvlile kriipsupoist-lugusid, neid üheaegselt jutustades ja piltidega illustreerides. Lood olid sündmusterohked, elavad, vaimukad, huumoriga vürtsitatud. Mõnikord toetas teda kaaslane, kes sõbrasuhetes -- Milvi Mägi (viimase nimega võin ka eksida).

Tunnid algasid hommikul kell kaheksa. Koolituli jaid ootas klassi uksele uus, ilmselt „suurelt maalt“ sissetoodud tava: keegi õpilastest pidi olema sanitaarkontrolöri rollis ja veenduma, et kaaslastel käed-silmad-kõrvad puhtaks pestud on. Aeg-ajalt tehti ka täikontrolle.

Võimlemistunnid toimusid teise korruse saalis. Selle ühes otsaseinas olid redelid. Võimlemisdresse polnud saada, võimeldi rõivastuses, mis igapäevaste võimaluste piires kombineeritud. Riietusime klassis. Pesemisvõimalused puudusid. Kevadeti ja sügiseti toimusid tunnid vahel kooli õues. Seal jooksimise ja mängisime tavalistes kooliriietes. Polnud õues selleks mingit spetsiaalselt ettenähtud ala. Näiteks, jooksuraja pikkus sai kusagil samas välja mõõdetud. Mõnikord mängisime õuetunnis rahvastepalli. Mäng oli väga armastatud väljaspool kooli. Talvel kasutati suusatamiseks noort parki koolimaja ja Kalevi tänava vahel. Viimast juhtus vist harva, sest meenub vaid üks kord seitsmendas klassis. Pidime sõitma aja peale ümber pargi. Enamusel, ka minul

polnud suusavarustustki. Kas koolil võisid olla mõned suusapaarid -- kuskilt siginenult mul mingid suusad alla, kummisäärikute otsa olid saanud? Sõit jättis piinava mälestuse, sest oskamatusel lisandus veel jalus lotendavad suusad.

Esimestel aastatel oli aeg-ajalt **koolimaja või klass kütteta**, siis pidime tundides istuma palitutes.

Mulle meeldisid talvapäevad, mil **elektrit polnud**. Pikkadel pimedatel hommikutel (elasime nn Moskva aja järgi) olid klassi valgustuseks vaid üksikud küünlajupikesed õpetaja ja laste laudadel. Neil tundidel läksid teemad uitama. Jutustati, loeti ette. Tunnid kujunesid omamoodi videvikupidamiseks ajastuomaselt tõsiste, mõtisklevate

meeleoludega. Kõigele andis värvingu pimedus ja küünla hubisev leek. Jõuluajal siginesid laudadele küünalde kõrvale väikesed kuuseoksakesed. **Nendest vaikivatest pühitsemistest kumab tänaseni õpilaste ja õpetajate üksteisemõistmine -- pide, mida keerulistel aegadel vajati. Meenutan südamesoojuse ja imetlusega sõnadeta usaldust, mis õpetajate ja õpilaste vahel valitses.**

--

**)Õpetaja Jaan Sihveri meenutustest. „(...) 1922./23. õppeaastal(...) Tuli juurde uus ametikoht (...) õppeala juhataja. Tolle aja seaduste järgi oli selle koha täitja kooli õppenõukogu poolt valitav. Õppeaasta algul valis kooli õppenõukogu sellele kohale minu. Kasvatuslikus osas tõi see mulle muidugi hulga tööd juurde, sest tuli tegutseda kogu kooli perega. Üks minu esimesi korraldusi oli järgmine. Siiani õpilased sagisid vahetundidel jalutussaalet niisama läbisegi. Nägin, et niisugune korratu hüplemine ja tõuklemine kutsus esile omavahelisi tülisid ja tekitab rohkesti tolmu. Tulin mõttele, et mis oleks, kui panna õpilased saalis korralikult käima, üksteise käe alt hoides ja omavahel juttu vesteldes. Kandsin selle mõtte nõukogule ette. See leidis heakskiidu.*

Otsustasime asja tõsiseks läbiviimiseks, et esialgu kõik õpetajad on nädalapäevad korrapidajateks ja õpetavad lapsi korralikult jalutama. Nii tegimegi ja leidsime, et see uuendus mõjus kasvatuslikult väga hästi. Kui koolinõunik Brüller tuli kooli külastama, siis oli ta üllatatud õpilaste korralikust käitumisest ja imestas, et nad võivad nii ilusasti ja distsiplineeritult jalutada. Siin olgu lisatud, et rahva hulgas levivate juttude järele peeti Vabriku tänava kooli siiani üheks halvima distsipliiniga kooliks. Nüüd hakkasid kostma kuuldused, et ühes ja teises koolis nõutavat lastelt samuti korralikku jalutamist vahetundidel. Kolmekümnendates aastates oli see juba üldiseks nähtuseks.“

*Õpetaja Jaan Sihver loodusloo- ja füüsikaklassis meie paralleelklassi poistega.
Vasakult: Aarand Kallas, Raivo Niineväli, Harri Kõiva, Heinar Saar.*

Kooli aed. Vene kool

Koolil oli aed. Õigem oleks ütelda: oli olnud aed. Kui kooli astusime, olid esimesed rääkimised sellest sõjavägede majutuste tõttu juba üle käinud. Mälupilt koolitunnist viib sügisese peenra äärde, mille porgandipealsete vürtsikas lõhn kummitamas siiani. Samast leiab üks leht tee mu vihikusse herbaariuminäidiseks. Arvatavasti esialgu loodetakse aia kestmist ja sõjahaavade parandamist. Eelnev meenutus peab olema vahetult sõjajärgne, sest juba 1946./1947. õppeaastast kokkuvõtet tehes nendib koolijuhataja diskreetselt:

„Kooliaed, mis aastate eest rajati ja korras hoiti, sai õppeaasta jooksul tublisti

kannatada: palju puid ja põõsaid on rüüstatud, lillepeenrad tallatud, lilled murtud ja juurtega üles kistud. Rüüstamine toimus noorte ulakate poolt, kes õhtuti ilmusid aeda mängima, jooksma kuni hilja ööni.“

Kooli aed oli lapsepõlves häiriv mõistatus. Miks aia aimatav suurejooneline ilu ja mitmekesisus olid meie ajaks minetunud? Miks ta oli kandmas hooldamatuse ja mahajäetuse jälgi? Olin näinud lihtsaid korras taluaedu, oli võrdlus ühe maakooli aiaga, kus kõik paistis toimivat nagu ennemuiste: eeskujulikult korras aed jättis mulje, et seda on hoolsad lapsekäed armastusega rohinud, varustanud taime- ja katselapid nimesiltidega, klassidel olid omad katsepeenrad jne. Meie kooli aiaga tundus olevat midagi valesti, mis tekitas tunde nagu A. H. Tammsaare tegelased tõdenud: „Ah, ilusam ja õnnelikum aeg on enne mööda läinud.(...)“ *)

Alates 1946./47. õppeaastast jagasime teises vahetuses kooli **venekeelse 5. M/t. Keskkooliga**. Samast aastast meenutab end kogemus, mida võimatu unustada. Juhtusime klassikaaslasega mööduma koolimajast hetkel, mil mingid vene kooli klassid vabanesid tundidest. Jäime toimuvat aia tagant tänavalt silmitsema.

Kooliajal oli kombeks, et õpilased kasutasid koolimaja Graniidi tänava poolset otsaust, kust pääses keldris asuvasse garderoobi. Meie sisse-välja liikumistel oli avatud üks pool suurtest kahepoolsetest välisustest. Me polnud kunagi märganud, et ukseava oleks liikumisi piiranud – oskasime uksest ka hulgakesi lähedalt läbi saada.

Pilt, mille tunnistajaiks sattusime, oli tarretav. Vaatamata sellele, et ukseaugul olid mõlemad uksepooled viimse piirini pärani, jäi see isegi maksimaalsuuruses kitsaks kirsa- ja vuhvaikahallile tumedale massile, mis troppis, sõna otseses mõttes üksteise turjal ronides, pressides ja täiest kõrist röökides ei suutnud kuidagi majast välja mahtuda. Need, kes puntrast vabanesid, jätkasid röökimist, tormates rünnakjooksuga, kes kuhu poole laiali! Meie silmadele tundus kooli lävel nähtu uskumatu metslusena! Midagi taolist võis näha ainult uutes nõukogude revolutsiooni- ja sõjafilmi lahinguväljastseenides.

Kunagi olin täpselt samalt kohalt imetlenud hoopis teistsugust vaatepilti. See kunagine seadis end võrdlusse vastnähtuga. Tookord olin veel eelkoolieas. Olime Kaupoga meie majast (vt lk 1) tulnud tema vanemat kooliskäivat venda vaatama. Oli kevad, vahetund, õpilased õues. Tänavalt silmitsejale tundus õuel toimuv kaunis ja idülliline: rõõmsameelsed ja sõbralikud lapsed rahulikult päikesepaistel mängimas. Soovisin end nende keskele. Tollal nähtu süvendas mu kooliigatsust. Lõpuks õnnestus meil Kaupo venna Aarega läbi aia kõnelda. Muidugi manitses too, et sammud kiiresti koduteele seaksime.

Pole raske mõista, millise armee tallermaaks meie kooli aed neil aastail sai. Ei imesta ka purustatud kooli nimetahvli üle, mis 1950. aasta fassaadifotolt vastu vaatab!

Inimene harjub. Ajapikku pidime meiegi harjuma uute naabritega. Vaatamata läbielamistele me ei röökinud, olime vaiksed ja kasvatatud, sallivad ja viisakad, harjumuspäraselt teretasime koolis kõiki täiskasvanuid, samuti võõraid. Teretuttavaiks said ka selle kooli õpetajad, mõned vanemad õpilasedki.

Kooli aed kannab lapsea mälestustes leinalisust. See on **märk, sümbol -- rahvustest ja kultuurist, inimestest ja püüdlustest, elust ja saatusest**. Eriti nüüd, kui olen lugenud õpetaja Jaan Sihveri mälestusi aia rajamisest **), pea veerand sajandi jooksul tehtud õpetajate ja õpilaspõlvkondade ühistest pingutustest. Aed ei sünni päevaga. **Meie aed oli kavandatud ja teostatud loova pedagoogilise mõttega ja suurejooneliselt. Alustatud 1927. aastal, oli see 1939. aastaks jõudnud piisava**

õitseani, olles oluline osa õpetaja Jaan Sihveri elutööst. Kas üldse, ja kui palju võis olla analoogilise mõttega rajatud kooliaedu Eestimaal?

--

*) A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus I“ lk. 289. Kirjastus „Eesti Raamat“, Tallinn 1974.

*

****) Õpetaja Jaan Sihver aia rajamisest.** „Otsustasime luua järgmised osakonnad: vabaõhu klass ümbritsetuna tihedast põõsashekist, mets, võsa, luide, nõmm, raba, kivirüngas oma maa paekalda (glindi) taimedega, kivikla võõramaa taimedega, okaspuude osakond nii kodu- kui võõramaiste puudega, puukool ja katseaed, aia keskele 1,5 m. sügavune betoonist veebassein purskeseadeldisega keskel, siia sinna ka lillepeenrad. Peale selle koolimaja krunt ümbritseda ilupuudega. Et veetaimed kasvavad mitmesugusel sügavusel, siis tegime puust kastid, mis riputasime basseini valamisel seintesse paigutatud tugevate raudkonksude otsa mitmesugusele sügavusele. Basseini põhja ühele poole panime muda osjade, hundinuiade ja vesirooside jaoks, teisele poole liiva pilliroo kasvatamiseks. Basseini põhjale paigutasime ka mõned suured kivid kaladele ja vähkidele peiduurgasteks.

(...) Nii siis me korjasime ja istutasime, kes aga kustki midagi uut sai. Tagajärjeks oli, et meil kasvasid koolimaja aias kõik kodumaa puude ja põõsaste liigid, välja arvatud 2 liiki: Saaremaal kasvav laukapuu (*Prunus spinosa* L) ja pisikene okasmetsaalune õrn põõsakene harakkuljus (*Linnaea borealis* L). Ka rohhtaimede liike oli meie aias suur hulk, isegi haruldasi glindi taimi, mis kasvasid meie kivirüngal päris lopsakalt. Aga valget vesiroosi (*Nymphaea*) ei läinud meil korda basseini saada. Võimalust mööda püüdsime igale eksemplarile juurde asetada etiketi. Nõnda kujunes meil Teise Maailma sõja alguseks päris **omapärane botaanikaaed rajatuna mitte süstemaatilise, vaid ökoloogilise põhimõtte järele.**“

*

Harri Saaret paralleelklassist meenutab, et **Tammsaare pargi** rajamisel „Estonia“ teatri taha olevat viidud **meie kooli aias kasvavaid haruldusi** sinna ümberistutamiseks.

*

1937. aasta koolijuhataja aastaaruande ühe lehekülje päisest on liigutav lugeda kellegi poolt pliiatsiga kirjutatud märkust (kas õpetaja Sihveri?): „4. jaanuaril hakkas kooli aias näsiniin õitsema“.

Rahvatantsurühm 1948. aasta kevadel

*I rida vasakult: Enn Jaak Bitter, Eve Peebsen, Liidia Ruttoja, Ivi Viirlaid,
Ado Saalvel, Heldur Reihan;*
II rida: Eve Paju, Aada Viljasoo, Milvi Arand, Maire Paomees, õpetaja
***Hilja Päll**, Maimu Vaarmets, Vaike Jässi, Kärsti Kirspuu,*
.....;
III rida :, Vootele Pakkas, Harald Sinijärv, Raivo Niineväli,
Helmi Kaibald, Vaike Kandelin.

Üks album. Omaette lugemiseks

Maire tõi vaatamiseks Raivo kooliaegse fotoalbumi.

Raivot ennast pole enam. Album on ema kingitus pojale. Roosast siidpaberist lehed albumilehtede vahel, milledele Raivo on hoolikalt pildid kleepinud. Fotod emast, vennast, õdedest, hiljaaegu igavikku lahkunud isast, sõpradest, maleharrastusest, kooliõdedest. Õpetaja Sihver poistega, õpetaja Sults poistega, kaunis monalisalik pilt klassijuhatajast õpetaja Hella Jõerannast jm. Suur osa pilte on sündinud Raivo fotoharrastusena -- on ta enda pildistatud ja ilmutatud. Alati pole tööd õnnestunud: pilte on väikseid, uduseid, laigulisi -- aeg oli ahas lapsele-õppurile võimaluste ja vahendite kättesaadavuse poolest.

Raivo -- koolivend paralleelklassist -- mu rahvatantsupartner V klassis.

Albumi heldimusttekitav vägi haarab oma võimusesse. See jutustab lugu Raivost, keda ma kooliajal peaaegu ei tundnud, tema maailmast, kaemustest ja neist, kes olid ta sõbrad. Koolivendade varateismelised poisinäod meenutavad armsalt end kaugest minevikust. Otsin igäühe palgelt tema saatust. Peagi hakkavad nemad oma õlgadel ühe põlvkonna elu edasi kandma. Kui lapselik-mehelikud, rõõmus-uljad ilmed on neil siin piltidel! Aja jäljed rõivastel: pisut räsitud pintsakud, püksid suured ja avarad veel õblukeste kehade ümber. Need võivad olla kelleltki kogukamalt pereliikmelt päritud ning jäetud kandjale kasvuruumi pakkuma. Mõned on veel lühikestes pükstes ja põlvikutes.

Piltide vigasus -- hallus, laigulisus, udusus, virvendus, mis isikute äratundmist eksitab -- sobitub tõelusega, mida need jäädvustanud: millist muud vormi väärinukski too ebardlik aeg, segane ja heidutav -- mureplekkides, kaotustes, vaesuses, homse teadmatuse udus? Raivo albumist vaatab aja karm tõde, hell ja valus möödanik.

Koolipõlve elu-olust

„Lapsed mängivad maailmade rannal.

*(...) surm on käimas ja
lapsed mängivad. Otsatute maailmade
rannal on laste suur kohtumine. “
/ Rabindranath Tagore „Gitandžali“. /*

Tõde oli sõda -- II Maailmasõda. Venelane tuli ja meie oma riiki polnud enam. Sakslane tuli, venelane läks. Sakslane läks, venelane tuli ja jäi.

Kõik need sündmused mahtusid meie esimese elukümnendi sisse. Elu õpetas paljusid asju hindama täiskasvanu pilguga, vanemaid ja lähikondlasi toetama, kohustusi kandma, lapselikke soove eirama.

1943. aastal koolitee alustamisel oli sõda sisuliselt meist juba kaks korda üle rullunud. Paljud pered olid kaotusi kandnud. Koolis perelugudest ei räägitud.

Klass oli õpilaste arvult algaastail ajuti suur -- neljakümne ringis. Mõnikord veidi üle selle, mõnikord alla. Ka vanuselised erinevused võisid ulatuda aastateni. Pildidel paistavad mõned juba päris täiskasvanutena, samal ajal kui aastakäigule vastav enamus lapselik välja näeb. Nii oli paljudes klassides, kõik tulenes saatuste kirjulisusest. Oli neid, kel vanemad redus, küüditatud, vangis või koguni kaotatud, kodud jäänud teise Eestimaa otsa. Mõned jätkasid kooliteed sugulaste peres. Paljudel olid eelmainitud põhjustel õppimises vahed tekkinud. Oli neid, kel haigus pausi põhjustanud. Enamasti oli sel puhul süüdi tuberkuloos. Oli Venemaalt evakatsioonist tulnuid. Mõni pidi isa või ema haiguse tõttu õppimise katkestama, et asuda tööga oma pere ülalpidamist toetama. Põhjusi võis olla arvatuid nagu saatusigi. Mõned kadusid enne lõpuklasse. Võib-olla oli nende hulgas 1941. aastal küüditatud, kes imekombel kodumaale tagasi saanud, aga saadeti 40-date aastate teisel poolel uuesti Siberisse. Oli peresid, kes pidid aeg-ajalt elukohti vahetama, et püsima ja ellu jääda. Tänapäeval on raske ette kujutada, mida toonase põlvkonna lastel tuli läbi elada. Kujutage ette olukorda, kui auto, nn. must ronk, NKVD transport, mis päeviti naabrusest koolikaaslase isa tööle viib, peatub aeg-ajalt Teie ukse all selleks, et Teie isa ülekuulamistele vedada. Teil on ainult südamevalu: Te ei tea kunagi, kas näete teineteist enam või mitte.

*

Koolialguse (1943) aastal intensiivistusid vene lennukite **pommirünnakud ja purustused**. Graniidi tänaval oli pomm ühel ööl kooli õpetajate maja nurga ära viinud: II ja III korruse pargipoolsed nurgakorterid olid seinteta. Seal oli hukkunuid. Arvatavasti samal rünnakul kaotas kool suure osa akendest.*) Ka minu kodus purustas juhuslik kild sel ööl ühe akna. See oli vaid eelmäng **1944. aasta märtsile**.

Olen neist aegadest ühes teises seoses kirjutanud:

„Pommirünnakut kuulutav õõvastav õhualarmi sireen ja vene lennukite undamine koos valgustuspommidega olid sõja-aastate ööde tavalised kaaslased. Selle aja lapsed jäävad meenutama pimedat, tontlikku, tänavavalguseta linna. Selgematel öödel, kuuvalguses või valgustuspommide paistel mõjus linn kooljalikult, irratsionaalselt. Mustast paberist rüüad muutsid kodud seestpoolt koopasarnasteks ja aitasid tagada,

et akendest valgusekildu tänavale ei langeks. Aknaklaasidele kleebitud paberiribade ruudud pidid aga muutma aknad kergematele lööklainetele vastupidavamaks“.

1944. aasta 9. märtsi pommirünnakut Tallinnale on paljudes allikates kirjeldatud. Seetõttu ma ei peatu sellel pikemalt. Oli ime, et Kalamaja puulinn enamuses pääses ja et seda Liivalaia saatus ei tabanud. Massiivselt hävis vaid Kotzebue tänav.

Klassivend Harri Saaret teab rääkida, et koolimaja keldrit olevat kasutatud ümbruskonna (peamiselt vastasolevate Vabriku tänava majade) elanikele **varjendina**. Meie kahekordse puumaja elanikud varjusid tavaliselt oma maja paekivist seintega keldrisse, mille aknad olid kildude kaitseks liivakottidega kindlustatud. Ka sellel saatuslikul ööl oli majarahvas keldris -- maapind vappus plahvatustest, vahepausidel kostus ülalt vene lennukite iseloomulik „oua-oua-oua“.

Sõbra ja klassiõe Mairega õuduste öö mälestusi vaagides selgub, kui valusalt erinevaid situatsioone on saatus me ette seadnud. Samal ajal, kui mina istun värisedes ema süles keldris, seisab seitsmeaastane Maire -- ihuüksi -- oma kodu ees Kopli tänaval. Vaid mõne maja kaugusel, tänavanurga taga, langeb rusudesse ja põleb linn. Kuigi teda juhatatakse varjule, seisab ta taas pommirahelises öös -- oodates ema ja venda, kes teel. Hirm, teadmatus lapsed südames? Ahastav julgus. **Ootamine**.

Kui sageli tuli tollastel lastel kogeda pikkade ootuste piinarikkaid tunde! Neis situatsioonides polnud vastus tänapäevasele telefonihelina kaugusel, vaid saabus läbi mure ja teadmatusepaine, juhuste hirmus, palves, et lähedased jõuaksid tulla, et nendega poleks midagi saatuslikult hullu juhtunud...

Elu on paradoksaalne.

Aeg oli koletislik, aga kinkis mulle lapsea õnnelikema kevade. Nagu olen kirjutanud, lõpetati esimese ja teise klassi kooliaasta juba 1944. aasta 19. jaanuaril, ülejäänutel veebruaris. Pärast märtsirünnakut suunati **kõik lapsed ohu eest linnast maale**. Kuidas see korraldatud oli, kuidas leiti talud, kuhu need, kel maasugulasi polnud, võisid varjule minna? Mind viidi mõni päev pärast 9. märtsi vanavanemate juurde Viljandimaale. Pidasin nende kodu oma teiseks koduks ja armastasin seda väga. Olin seal veetnud suved väikelapseeest alates, ent mitte kunagi viibinud nii varasel aastaajal. 1944. aasta kevad andis võimaluse elada tund-tunnilt, päev-päevalt ühtsuses loodusega kaasa kevade ja suve sünnile -- lõhnades, värvides, taluelu igapäevatoimingutes.

**) Koolijuhataja aruandest: „23.III (1943) õhurünnaku puhul purunes koolimajas 331 aknaruutu, kogupinnaga 95 m². Koolitöö tuli katkestada paariks päevaks, kuni uued klaasid ette pandi.“*

*

Kõigest elule vajalikust oli **puudus**. Toit oli kaardisüsteemil. Maalt taludest hangiti toidulisa, mida käidi oma asjade vastu vahetamas. Kel olid maal vanavanemad, onud-tädid, neil polnud lausa nälga karta. Samuti oli kitsas riiete ja jalanõudega. Nende tarbeks anti ordineid välja vaid piiratud hulgal. (Vt lähemalt Maire Paomees -Semperi mälestustest). Inimesed olid leidlikud, kõik kasutati ära. Osava näputööga anti asjadele uus hingamine. Mandleid õmmeldi sõduritekkidest. Heast villasest riidest kostüüme ja palituid sai ümber pöörata ning uuteks õmblustöödeks kasutada, vanadest riidetest, riiderestidest pluuse, kleite kombineerida. Turg ja täika andsid oma

osa. Meenub, et sõja ajal ja pärast sõda kanti ka puutaldadega kingi, millel pealsed naharibadest või tekstiilipaeltest, päkaalune klots painduvuse suurendamiseks lõikega, klotsid kinga seestpoolt naharibaga ühendatud. (Vt. Maire Paomees-Semperi mälestustest). Mulle tundusid need põnevad, tavapärasest teistmoodi, oleksin endalegi tahtnud. Ise pole neid kunagi kandnud, seepärast ei oska ütelda, mis tunne nendega kõndida võis olla. Kui klobisevad puukingad olid töö ja igapäevatarbeks, siis elegantsemalt mõjusid hiljem moodi tulnud kalanahast valmistatud kingad. Valdavaks suviseks jalavarjaks olid aga aastaid pärast sõda valged tennised. Neid kanti tavaliselt valgete sokkide või põlvikutega. Et tennised viisakad välja näeksid, tuli vaeva näha. Tekstiil määrdus ruttu, neid tuli alailma pesta, oodata kuivamist, seejärel kriidi või hambapulbriga valgendada.

Pärast sõda oli **kotipoiste** aeg. Nad tulid Venemaalt, „jänestena“ rongides ja rongidel, katustel või ustel rippumas.

Kerjused käisid. Meie uksele koputas sageli sümpaatne ingerlasest tütarlaps. Küsis alandlikult armsa häälega: „Palun, kas teil on natuke leiba?“ Tunneksin selle õrna hääle ära tänagi. Midagi ikka oli. Lahkudes kostus: „Kiitos!“

Leiba käisid palumas ka saksa sõjavangid, kes laagrist väljaspool päeviti tööl viibisid. Olid viisakad ja tagasihoidlikud inimesed. Ukse tagant kedagi tühjade kätega ära ei saadetud.

Eriline nähtus olid **suhkrusabad**. Tavaliselt kuulutasid kuuldused, näiteks, millises poes homme suhkur müügile tuleb. Siis seati end varakult, võib-olla juba eelmisel õhtul järjekorda, sabasse. Omavahel koopereeruti, ka majaelanikud hoidsid üksteisele kohti. Ostuajaks tuli võimalikult suur osa pereliikmetest kohale kutsuda -- ühele isikule müüdav portsjon oli väike. Kui teistel pereliikmetel osaleda polnud võimalik, suhkrut jätkus ja saba pikkus võimaldas, võeti järjekorras koht sisse uuesti.

Suhkrupuudusel tehti kodudes hoidiseid neist marjadest, mis ilma suhkruta hästi säilisid: pohladest, jõhvikatest, kreekidest. **Magusanälg** oli suur. Koolimaja kõrval, Graniidi ja Vabriku tänava nurgal oli kiosk, kus vahel müüdi mingeid suhkruseid kakaokuubikuid. Arvatavasti olid need mõeldud joogi valmistamiseks. Seal sai koduteel vahel kuubik ostetud - kommiks, et magusaisu rahuldada.

*

Sõjaaastate järel kestis pikki aegu **pommirünnakute rusude koristamine**. Sellele tööle saadeti ka lapsi. Tööks oli kanderuududel prahi tassimine. Aime mäletab, et meie kooli tööpõld oli osalt kooli ligidal, vist Kotzebue (vene ajal Käsperti) tänaval, mõnikord Harju tänava varemetses.

*

Oktoobri- ja maiparaadid muudeti elu kohustuslikuks osaks. Esimesed kogemused saime IV klassis. Tookord harjutas kool laias kolonnis marssimist Graniidi tänaval. Meie olime kolonni lõpus ja kõige väiksemad. Hilisemad proovid viidi läbi kooli õuel.

Mälus on kustunud erinevatel paraadidel käimised. Mõelda vaid -- neid pidi ju aastatega kogunema arvukas hulk! Ent tunne, mis esimesest viimaseni -- lapseest täiskasvanuni -- muutumatuks jäi, ei unune: tundsin tribüüni eest läbi kõndides alati suurt alandatust ja häbi.

Veel mälestuste pudemeid

Kalamaja ainus park. Lapse- ja koolipõlvele mõeldes meenub ikka noor kaunis park Sõja (Salme) ja Kalevi tänava nurgal. See piirnes kahelt küljelt nimetatud tänavatega, vastaskülgedele jäid Graniidi tänava uute majade aiad ja koolimaja õuetagune plank. Park polnud suur, oli kujundatud klassikaliselt: nurkadest kulgesid diagonaalselt teed keskmise platsi poole. Lumimarjapõõsastega ümbritsetud puhkepaikades ootasid jalutajat valged pargipingid, laste liivakastid. Üks 1950. aasta kevadest pärit foto tunnistab, et selleks ajaks polnud pinkidel alles enam valget värvust ega olemas enamusi pingipulki. Parki ümbritsesid pärna- ja vahtraalleed.

Kuna veetsin suved maal, siis pargi suvesid ma ei tundnud, aga kevadise pargi kutse, muru lõhn ja rõõm võililledest on unustamatu. Sinna sai aina mindud ja sealt tulnud, mis mängu seal mängiti, ei mäletagi enam. Aime maja oli pargi kohal. Meenutame Aimega, et õuemängudest olid mingitel perioodidel eriliselt käibel hüppenööriidiga hüppamine ja keks. Viimast mängiti vahel muldsel pargiteel, aga ka tänava kõnniteel. Selle paeplaatidele joonistati keksukastid kriidiga. Kui lapsi oli rohkem koos, mängiti kula (kulli) või rahvastepalli. Pargis sellist kohta ei mäleta, seda mängiti seltskonnast olenevalt kellegi hoovis. Hoovides sai mängida ka peitust – ikka leidis mõni nurgake, kuhu õnnestus end ära peita. Mäletan ka tagumise paari ja mädamuna mängimist.

Oleksin ihaldanud kiikuda, rattaga sõita, suusatada, uisutada, kelguga mäest alla lasta jne. Vaatasin kadedusega poisse, kes sõitsid oma kahest lauast kokkupandud tõukerattaga või jooksid hasartselt traadiga ratast lükates.

Sõja ajal ilmus pargi Sõja tänava poolsesse serva kungas. Kas võis see olla sõjaaegne punker või kaitseehitis? Nüüd ei oska enam keegi sellele vastata. Mäletan seal metallirisu vedelemas. Mõnede mälestustes oli seal vundament, mõnedel kungas -- võisid olla ka mõlemad. Kui talvel lumi künka kattis, tekkis tore mäeke, kust sai kelkudega alla lasta. Paaril korral kasutasin süümepiinadele vaatamata allaliuglemiseks oma nahast portfelli. Siis leidsin mingi plekitüki asemele. Kungas unustati sinna vist aegadeks.

Mardijooks. Üks mardisanditamine meenutab end. Kostüümid ja kohad, kus santissime, on ununenud, aga õhin ja lustakus elab mees. Oli 1948. aasta mardilauapäev, Aime oli veel meiega. Mardisantideks olid Aime ja „liblikad“ (vt. „Esimene õpetaja“). Tuletan meelde, et „liblikad“ olid Aada, Irja, Malju ja Eve. Mairet tookord polnud.

Aime juures oli peakorter, kus kokkukorjatut, peamiselt õunu ja kompvekke jagasime.

Pärast olime kutsutud Irja koju -- nad elasid siis Kungla ja Leigeri tänava nurgal. Meid kostitati seal jänesepraega. Irja isa oli jahimees -- nii see jänku nende lauale oli jõudnud. Mällu salvestus sündmus erilisena, sest polnud kunagi varem jänesepraadi maitsenud.

„Liblikate“ seltsing oli kestma jäänud: ikka leian neid piltidel siin-seal koos -- viimasel ühispildil Irja sünnipäeval, pildistatud kuuenda klassi kevadel 1949. aasta mais Tondil, Irja uue kodu trepil.

*„Liblikad“ Irja sünnipäeval mais 1949.
Vasakult: Eve, Aada, Irja, Malju.*

Tüdruk, kes laulis. Viiendasse klassi tuli Sitsist, Kopli kandist uus tüdruk -- Laine Voolmäe. Lainel oli imeilus lauluhääl: õrn sopran, hõbejalt helisev, kaunilt voolav, pigem vaikne, ilusa tämbriga. Kord elus on naeratanud õnn koos temaga väikest duetti laulda.

See juhtus nii.

IV või V klassist alates laulsin Pioneeride Palee lastekooris. Koori võiks nimetada praeguse „Ellerheina“ eelkäijaks. Peadirigent oli Riho Päts ja abidirigendid Alma Tamm ja Ludmilla Väinmaa. Abidirigendid õpetasid häälerühmadele partiid selgeks, kokku pani Riho Päts. Repertuaar oli ilus ja töötati tõsiselt, seal oli huvitav käia. Onutütrega, kellega ühel ajal kooris olime, laulsime veel aastaid hiljem kahel häälel seal õpitud laule.

Kas Laine sel perioodil kooris osales, ei oska arvata, aga hiljem, kui Riho Päts oli represseeritud ja koori dirigendiks Karl Leinus, laulsime seal koos. Sellest ajast ma abidirigente ei mäleta. Võib-olla neid polnudki enam?

Kord oli koori esinemiskavas laul „Pidu kolhoosis“. Algul laulis kõik salmid ja refräänid koor, siis tuli koorijuhil uus idee: ta pani salmiosa laulma meid Lainega kahekesi. Olin üllatunud: -- Laine oma kauni lauljahäälega -- mina seal kõrval tavalise sirge, küll selge ja kõlava lapsehäälega? Tämbriine tulemus paistis siiski sobivat tantsulisele loole.

Üks teistlaadi sündmus on sellest majast veel eredalt meelde jäänud. Tol ajal asus Pioneeride Palee Tõnismäel. Ruumid polnud suured ja kotsid läbi. Meie koori harjutusruumi kõrval oli klass, kus toimusid klaveritunnid. Kord kuulsin teispool seina kenasti mängitavat Mendelssohni klaveripala. Vaheajal nägin, et klassist väljus nooruke tütarlaps. Tollest hetkest alates jäi hinge kriipiv kahetsus, et olin kunagi klaveriõpingud kergekäeliselt hüljanud.

Metsapäev. Äikese, vihma, puhkenud roheluse lõhnaline päev. Maikuu keskpaik. Võib-olla seesama metsapäev, mida koolijuhataja Ants Utso aastaaruandes (nüüdses kõnepruugis nn „Kroonikas“) mainib toimununa 1947. aasta 15. mail. *) Valitseb südasuvine kuumus. Oleme veoauto lahtises kastis sõitnud linnast välja, Tallinnast läände kuiva, hõredasse ja madalasse nõmmepealsesse metsa. Meie klassi ülesandeks on puhastada metsasihi lai liivane tulekaitseriba risust ja taimestusest, et see jääks tõkestama tule levimist metsapõlengu korral. Tagasiteel tõusevad pilved. Pea kohale kerkinud pilv on suur, mustjassinine. Õnneks sõidame juba piki Paldiski maanteed ja Telliskivi tänavat kooli poole. Kõmiseb kõu. Koos esimeste vihmapiiskadega jõuame koolimaja kaitsvate seinte varju. Pärast valingut on õu täis imelist kevadet, vihmakosutust saanud noore roheluse värskust ja lõhnu! Soojus kestab.

**) Direktor Ants Utso 1946./47. õppeaasta aastaaruandest: „15. mail võttis kool osa metsapäevast 141 õpilasega 7 õpetaja juhtimisel.“*

Kooli lõpetamine. Olen neliteist. Seitse aastat ja viimased seitse eksamit seljataga -- lõpetamise hetk on käes. Koolimaja täidab maikellukeste ja kaskede aroom. Olen ema õmmeldud kleidis -- kollakas-kreemjast puuvillasest riidest, muster pastelsete õitega, vöö kinnitus seljal lehviga. Tunnistused, kiituskiri, vanemate ja sõprade õnnitlused. Fotograafi kahjuks pole. Jääb jäadvustus mälukurdudesse vaid.

Pärast aktust -- kas midagi peotaolist, mida ei mäleta?

Sügisel kavatseb suur osa klassist asuda õppima Tallinna 7. Keskkooli. Mina nende hulgas.

Siiski pole kogu kooliga seotu veel möödas. Kohe on ootamas kaks päeva, mis lõpetamisele pitseri panevad -- ekskursioon Lõuna-Eestisse.

Ekskursioon Lõuna-Eestisse. Olemegi teel. Saatjad on jäänud koolimaja ette lehvutama. Istume pikkadel pinkidel veoauto lahtises kastis, uudsusest elevil. Kaasas on õpetaja Jõerand, õpetaja Kivima, vist ka õpetaja Sihver ja õpetaja Ilves. Tuul ei häiri, ka mitte päikeselõõm ega kruusaste teede tolm!

Reisist töötab tulla elamus. Ma pole veel käinud Eestimaa lõunapoolel. Tunnen vaid Põhja Eesti tasandikumaad. Mu seniste liikumiste idapiir on ulatunud Porkuni ja Põltsamaani, lõunapiir Navestini. Nende piiride vahelises Pilistvere kihelkonnas nimetati mägedeks ka madalmaa väikseid voorepealseid. Nüüd lõpuks jõuan sinna mägedemaale, millest laulik kuulutab:

„Kui siit pilvepiirilt alla vaatan
üle õitsva Eestimaa...“

/ Juhan Kunder /

Ei tea, mida võivad tunda kaaslased, aga kõik isamaaulikud alustavad hinges ülevat viit, kui jõuame Sakala kõrgustiku lävele ja veoauto ronib Navesti orust üles Olustvere ja Sürgavere poole.

Üksikasjad reisist on kustunud, hilisemad viibimised mälukihte peale kasvatanud. Mõjusad muljed võtame kaasa Viljandist lossimägede, ordulinnuse varemete, ripp silla, järvevaatega, järgmisel päeval Tartust Emajõe, ülikooli, loodusmuuseumi, Toomemäega. Esimesel päeval sõidame Pikasilla kaudu Jõgevestele, külastame vürst Michael Barclay de Tolly (1761 – 1818) mausoleumi. Näib nagu oleksid siit alles eile

lahingud üle käinud: hoone on armetus seisus, põrand krüpti avatud, mumifitseerunud kindraliproua lahtiselt kaaneta sargas -- mällu jääb kurb ja rüüstatud vaatepilt.

Õhtul oleme Väikesel Munamäel, jääme sinna ühe talu aida lakka ööbima. Ärkame aoajal. Ilm on kiirgavselge ja karge, Emaallika vesi ihul tundub lõikavkülm.

Südant jääb alatiseks soojendama mälestus sellest, kuidas Päikese tõusul õpetajad võtavad meid vaikselt kokku, et enne lahkumist üheskoos laulda Mihkel Veske sõnul ja Karl August Hermann viisil:

„Minge üles mägedele,
tuule õrna õhule!
Vaatke alla oru põhja
üle lille hiilguse
Vaatke, kuidas oja keerleb
läbi luha läikiva!
Ja siis hüüdke alla orgu:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“
Vaatke, metsad pilve poole
tõstvad latvu uhkuses!
Kuulge, kuidas kaasik kohab
Lehkavates lehtedes!
Vaatke, jõed, järved läikvad
metsas virvendusega!
Ja siis hüüdke üle metsa:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“
Vaatke, rohke rukis hällib
uhke nurme nõlvadel!
Tõuvili töötab anda
rohket saaki sügisel.
Viljapuie okste otsas
hiilgvad anded iluga!
Ja siis hüüdke üle nurme:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“
Vaatke karja lustipidu
leherikkas lepikus!
Kuulge karjalaste laulu
vastuhelkjas võsikus!
Vaatke, kuidas kõrgel võlvil
Taevas helgib sinaga!
Ja siis hüüdke taeva poole:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“

Siin oleks kui toimunud meie koolilõpetamise ja elluastumise tõeline riitus: pühal mäel, püha jõe pühal allikal, püha vee kastetult -- laulmas koidule sellest, mis südames.

On juuni 1950.

1950. aasta lõpetajate klassipildid

VII B klass

- I rida vasakult:* Helgi Laanemäe, Maire Paomees, Eve Paju, Õie Liivrand;
II rida: õpetaja **Valentine Saarman(n)**, õpetaja **Ants Utso**, õpetaja **Elsa Sults**, direktor **Edgar Ilves**, klassijuhataja õpetaja **Elfriede Subi**, õppealajuhataja **Jaan Sihver**, õpetaja **Hella Jõerand**, õpetaja **Alide Kivima**;
III rida: Elvi Tupits, õpetaja **Johann Prikk**, Ly Truumaa, Aino Tõnur, Helgi Voolens, õpetaja **Ljubov Heinmets**, Ivi Viirlaid, Eve Peebsen, Iro Drogat, Vaike Taal;
IV rida: Siiri Peegel, Silvi Kiiver, Vaike Jässi, Irja Kreemann, Malju Tori, Imbi Kaldmäe, Ada Viljasoo, Malle Mikker, Kärsti Kirspuu, Maimu Robas.

Pildilt puudub Laine Voolmäe.

VII A klass

- I rida vasakult:* Aarand Kallas, Uno Truuverk, Heldur Reihan, Ilmar Rink, Vahur Raid, Heinar Saar, Heino Pallon;
- II rida :* õpetaja **Ants Utso**, direktor **Edgar Ilves**, klassijuhataja **Hella Jõerand**, õppealajuhataja **Jaan Sihver**, õpetaja **Elfriede Subi**, õpetaja **Valentine Saarman**, õpetaja **Alice Eensoo**;
- III rida:* Vello Abel, Richard Detlov, Vootele Pakkas, Avo Raud, ... Liiman(n), Endel Uue, Erich-Hubert Rink, Arvo Teesalu;
- IV rida:* Harri Saaret, Ahto Õunapuu, Heldur Maitsalu, Raivo Niineväli, Enn Jaak Bitter, Harri Kõiva, Ülo Laane.

... ja kahe klassi ühispilt

- I rida vasakult: Ahti Männik (Habe), Harri Saaret, Ülo Laane, Ilmar Rink, Ado Saalvel, Aarand Kallas;*
- II rida: Richard Detlov, Vaike Jässi, Silvi Kiiver, Eve Paju, Aino Tõnur, Helgi Voolens, Ivi Viirlaid, Eve Peebsen, Kärsti Kirspuu, Vello Abel;*
- III rida: Erich-Hubert Rink, ... Liiman(n), Siiri Peegel, Ly Truumaa, Avo Raud, Endel Uue, Vaike Taal, Iro Drogat, Õie Liivrand, Ahto Õunapuu, Arvo Teesalu;*
- IV rida: Vootele Pakkas, Elvi Tupits, Irja Kreemann, Malju Tori, Imbi Kaldmäe, Ada Viljasoo, Malle Mikker, Maire Paomees, Helgi Laanemäe, Harri Kõiva;*
- V rida: Vahur Raid, Enn Jaak Bitter, Heldur Reihan, Heldur Maitsalu, Einar Saar, Uno Truuverk, Raivo Niineväli, Heino Pallon.*

**1950-nda aasta lennu eksamid Tallinna 15. Mittetäielikus Keskkoolis aastatel
1947 – 1950**

V klassis	--	eesti keel ja kirjandus, vene keel, matemaatika;
VI klassis	--	eesti keel ja kirjandus, ajalugu, vene keel, matemaatika, loodusõpetus, maateadus;
IV klassis:	--	eesti keel, vene keel, matemaatika;
VII klassis	--	eesti keel, ajalugu, konstitutsioon, vene keel, matemaatika, maateadus, füüsika.

**Eve Paju-Tõeväli (Paju),
Tallinna 15. M/t. Keskkooli 1950-nda aasta lennu vilistlane.
Tallinnas, 6. augustil 2014. aastal.**

VABRIKU TÄNAVA KOOLIMAJA

100

**ENNE 1965. AASTAT KOOLI LÕPETANUD
VILISTLASTE KOKKUSAAMINE KOOLIMAJA SAALIS**

16. OKTOOBRI 2015.a.

